

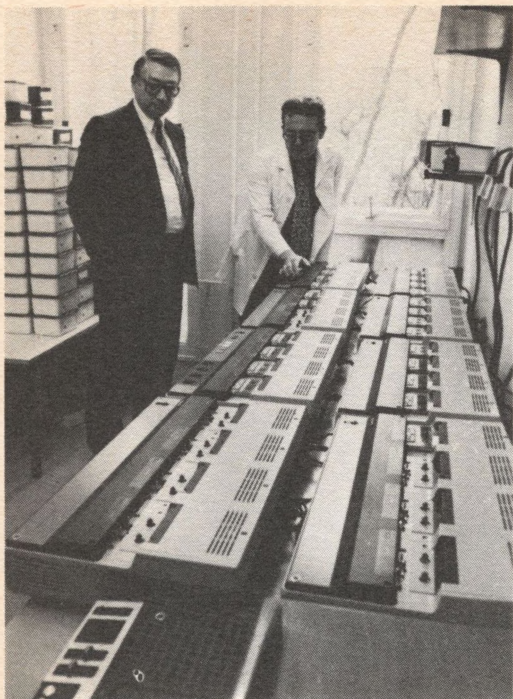
'87 | 2

---

# Könnyutáros

---





**Villangó István, a Művelődési Minisztérium közgyűteményi főosztályának vezetője és Auerverk Imre, a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége stúdiójának munkatársa**

**Daru Gerőné, a szövetség főtítkár-helyettese és dr. Juszt Lajos egészségügyi miniszterhelyettes**



**Pálffy Lászlóné, a stúdió vezetője és Soros György az alapítvány elnöke és alapítója**

**Képek a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetsége székházából, a korszerű kazettasokszorosító stúdió átadásáról (Cikkünket lásd a 60. oldalon) Révész András felvételei**

**Dr. Bódi István főtítkár és Soros György**



37. évfolyam, 2. szám  
1987. február



*Könyvtáros*

## TARTALOM

<b>Bereczky László</b>	Így állt össze a februári szám	59	
<b>Skaliczki Judit</b>	A közművelődési könyvtárak hangoskönyvtári szolgáltatásai Magyarországon	60	
<b>Simay Norbert</b>	Két hivatás vonzásában. Beszélgetés a hetvenkét esztendőös <b>Kadosa Árpáddal</b>	63	
<b>Poór Zoltán</b>	A képregények egy gyakorló nyelvtanár szemével ( <i>Visszhang</i> )	71	
	Hallottuk	72	
<b>KÖNYVTÁRI ÉLET</b>			
<b>Kovács Lászlóné</b>	Kibővítette szolgáltatásainak körét a KMK könyvtártudományi szakkönyvtára	73	
<b>Dr. Tóvári Judit</b>	Kiállítás Szabolcs-Szatmár megyei közgyűjtemények könyvritkaságaiból	76	
<b>Füleki Mihály</b>	Új olvasópályázat a Magyar Néphadseregben	79	
<b>Bárdosi Mária</b>	Egy könyvtárgépesítési cég tevékenysége ( <i>Figyelmébe ajánljuk!</i> )	83	
		85	
<b>HOLMI LÁTÓKÖR</b>			
<b>Pálvölgyi Endre</b>	Adalékok a Magyar Könyvtárosok Egyesületének előtörténetéhez	87	
<b>Billédi Ferencné dr.</b>	A könyvtártudomány új távlatai a 21. század küszöbén. Az IFLA 52. egyetemes konferenciája, Tokió, 1986. augusztus 22–31.	95	
<b>Dr. Móra László</b>	Bemutatjuk a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtárát	98	
<b>Schneller Károly</b>	Egy százéves könyvtári felmérés ( <i>A könyvtárak történetéből</i> )	103	
<b>Sárdy Péter</b>	Az online információkeresés kézikönyve. 1–2. kötet ( <i>Könyvtári szakirodalom</i> )	106	
<b>Györe Pál</b>	Kreatológia ( <i>A Könyvtáros kislexikona</i> )	109	
<b>Münz András</b>	Dallos Jenő ( <i>A Könyvtáros galériája</i> )	112	
<b>BIBLIOGRÁFIÁK</b>			
<b>Harmat Béla</b>	Pável Ágoston	113	
<b>Futala Tibor</b>	Könyvtári kis tükör. Ajánló könyvjegyzék. Természet-tudomány 1945–1983	115	
<b>SZAKMAI FOLYÓIRATOK – HÁLÓZATI HÍRADÓK</b>			120
Lapunk e számában Dallos Jenő karikatúráiból válogattunk			

## Из содержания

*Judit Skaliczki*: Услуги венгерских массовых библиотек книгами на магнитофонных записях (60);  
*Endre Pálvölgyi*: Материалы к предистории общества венгерских библиотекарей (87);  
*Ференц Билледи*: 52 конференция ИФЛА, Токио, 22–31 августа 1986 г. (95).

## From the contents

*Judit Skaliczki*: Audio library services of public libraries in Hungary (60);  
*Endre Pálvölgyi*: Contributions to the prehistory of the Hungarian Library Association (87);  
*Mrs. Ferenc Billédi*: 52th IFLA Conference, Tokio, August 22–31, 1986. (95).

## Aus dem Inhalt

*Judit Skaliczki*: Die Tondienstleistungen der allgemeinbildenden Bibliotheken in Ungarn (60);  
*Endre Pálvölgyi*: Beiträge zur Vorgeschichte des Vereins Ungarischer Bibliothekare (87);  
*Frau F. Billédi*: Die 52. Konferenz der IFLA, Tokio, 22–31. August 1986. (95).

## Cikkeink szerzői

*Bárdosi Mária*, az OSZK KMK munkatársa; *Bereczky László*, a Könyvtáros főszerkesztője; *Billédi Frenccné dr.*, az AGROINFORM osztályvezetője; *Futala Tibor*, az OMIKK igazgatója; *Győre Pál*, a KG-INFORMATIK ny. szaktanácsadója; *Harmat Béla*, az OSZK KMK munkatársa; *dr. Móra László*, az OMKDK ny. osztályvezetője; *Műnz András* újságíró, a Ludas Matyi munkatársa; *Pálvölgyi Endre*, a Könyvtáros munkatársa; *Sárdy Péter*, a Művelődési Minisztérium osztályvezető-helyettese; *Schneller Károly*, az OSZK osztályvezető-helyettese; *Simay Norbert*, a Könyvtáros olvasószerkesztője; *Skaliczki Judit*, az OSZK KMK osztályvezetője.

---

Főszerkesztő: **Bereczky László**

A szerkesztőség címe: 1054 Budapest, Alkotmány u. 4. III. 11.

Telefon: 113-793

Kiadja a **Lapkiadó Vállalat**

1073 Budapest, Lenin krt. 9-11. Tel.: 221-285. Levélcím: 1906 Budapest, Pf. 223

Felelős kiadó: **Siklósi Norbert** vezérigazgató

Szedte a Nyomdaipari Fényszedő Üzem (868154/09)

Petőfi Nyomda – 87/70026 Kecskemét, 1987

Felelős vezető: **Birkás Béla** igazgató

**Terjeszti a Magyar Posta.** Előfizethető bármely hírlapkézbesítő postahivatalnál, a Posta hírlapüzletében és a Hírlapelőfizetési és Lapellátási Irodánál (HELIR) Budapest V., József nádor tér 1. – 1900 –, közvetlenül vagy postautalványon, valamint átutalással a HELIR 215-96 162 pénzforgalmi jelzőszámra. Előfizetési díj 1/4 évre 78 forint. Egy szám ára 13 forint. Külföldön terjeszti a Kultúra Külkereskedelmi Vállalat. H-1389 Budapest, Postafiók 149.

## KÖNYVTÁROS

A MŰVELŐDÉSI  
MINISZTERIUM  
LAPJA

## Igy állt össze a februári szám

A lap első cikkében *Skaliczki Judit* egy nagyon fontos könyvtári tevékenységnek, a hangoskönyv-szolgáltatásnak rövid múltjáról és biztató jelenéről számol be. A Művelődési Minisztérium, az Országos Közművelődési Tanács és a Soros Alapítvány támogatásával ma már ténylegesen működő szolgáltatásról beszélhetünk. Különösen kiemelkedő szerepet játszik ebben, hogy a Soros Alapítvány jelentős támogatása révén a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének stúdiójában olyan korszerű zettasokszorosító berendezés kezdte meg működését, amely alkalmas bázisa egy országos szolgáltatásnak.

Múlt számunkban közöltük *Kadosa Árpád* szakközépiskolai könyvtáros éles hangvételű recenzióját az iskolai könyvtárosok munkájának megkönnyítésére szánt segédkönyvről. Most pedig bemutatjuk az írás szerzőjét, az iskolai könyvtárak ügyét munkájával, cikkeivel szenvedélyesen szolgáló, már nem fiatal embert. Az iskolai könyvtárak fontosságát nem lehet eléggé hangsúlyozni, felemelésük a magyar könyvtárügy tán legfontosabb és legsürgősebb feladata. Megfelelő szintű fejlesztésük, gondjaik (helyiség, állomány, felszerelés, személyzet) megoldása nélkül – hitünk szerint – nem képzelhető el eredményes oktatás. Éppen ezért örülünk, hogy nem egy „száraz” tanulmány, hanem egy, a szubjektív megállapításokkal, gondolatokkal sem fukarkodó interjú keretében adhatunk képet az iskolai könyvtárak helyzetéről, és próbáljuk megmutatni elmaradottságuk felszámolásának irányát.

*Kovács Lászlóné* a KMK könyvtártudományi szakkönyvtárának szolgáltatásait ajánlja a könyvtáros szakembereknek. Csakugyan felemás állapot, hogy míg a szakkönyvtár régi, Múzeum utcai olvasójában olykor (különösen vizsgaidőszakban) alig lehetett leülni, most az Országos Széchényi Könyvtár vári épületének VIII. szintjén, a pazarul berendezett olvasóterem szinte kong az ürességtől. Jó néhány külföldi delegáció állapította meg, hogy tán a világ

legszebb könyvtártudományi szakkönyvtára a miénk. Érdemes megnézni, hátha többen kedvet kapnak sokoldalú szolgáltatásainak igénybevételéhez.

*Billédi Ferencné*, a Magyar Könyvtárosok Egyesületének elnöke (ezúton is gratulálunk nagy szavazattöbbségű újraválasztásához) az elmúlt év augusztusában részt vett az IFLA Tokióban megrendezett konferenciáján. Cikkében ismerteti „A könyvtártudomány új távlatai a 21. század küszöbén” címet viselő fő téma keretében elhangzott, fontos tárgykörökkel foglalkozó előadásokat és vitákat.

Két érdekes történeti cikkre szeretném felhívni olvasóink figyelmét. *Pálvölgyi Endre* azokat a múlt század végi kísérleteket deríti fel, amelyeket lelkes „társadalmi munkás” könyvtárosok folytattak a magyar könyvtárosok egyesületének megalakításáért. Az érdekes írásnak van egy lehangoló summázata, hogy ti. derék elődeink a maihoz kísértetiesen hasonló gondokkal küzdöttek: sürgették a könyvtárosok fizetésrendezését, nagyobb társadalmi megbecsülését, a munkakörülmények javítását stb... Nem folytatom, aki elolvassa az MKE decemberi küldöttközgyűlése elé tárt memorandumtervezetet, mindezekkel találkozik – mutatis mutandis. *Schneller Károly* egy százéves könyvtári felmérésről számol be. Elmondja, hogy a Magyarország köz- és magánkönyvtárait felmérő statisztikai összeírás meglepően nagy számokat eredményezett. Az adatok kritikai elemzésével bizonyítja, hogy a magyar könyvtáraknak a statisztika által tükrözött állapota csak látszólag volt megnyugtató. Ma is figyelemre méltó, hogy a statisztikai kiadványt összeállító *György Aladár* kísérő tanulmányában még olyan kóros jelenségekre is rámutat, mint „az egyoldalú ritkasággyűjtés, mely fő célját a drága (és sohasem olvasott) könyvek vásárlásában látta, a könyvtárosképzés teljes hiányára, a könyvtári technika kezdetleges állapotára”.

**Bereczky László**

# A közművelődési könyvtárak hangoskönyvtári szolgáltatásai Magyarországon

A hangoskönyv születési évének 1877-et kell tartanunk, amikor *Edison* szabadalmaztatta hangrögzítési találmányát. Az első rögzített, és géppel visszahallgatható hangoskönyv az a fonográf-henger volt, amire Edison rámondott egy angol gyermekverset. Edison tíz pontban foglalta össze találmánya felhasználhatóságát, és ebből a második a következő volt: „fonográf könyvek előállítására vakok és gyengénlátók számára”. (Zárójelben érdemes megjegyezni, hogy a zeneművek rögzítése csupán 4. pontként szerepelt.)

A fonográf-henger születésétől a hanghordozók változatos során keresztül jutunk el a szabványos hangkazettákig, amelyek sok jó tulajdonságuk miatt ma már a hangoskönyvek legfontosabb hordozói. Magyarországon is erre alapozva kezdtük a szolgáltatást, bár felmerült az a lehetőség is, hogy a négysávós, 25 × 21 centiméteres cartridge, nem szabvány szerinti kazettákat vezessük be, amelyeket Angliában a Vakok Országos Királyi Intézete (Royal National Institute for the Blind – RNIM) tervei alapján a Clark and Smith cég kísérletezett ki 1960-ban. A négy sáv alkalmazása ugyanis azt jelenti, hogy a hangoskönyvek fele mennyiségű kazettára férnek el, s ez lényeges különbség a hangoskönyvek elhelyezése, térigénye szempontjából. Ehhez a hanghordozóhoz speciális lejátszóberendezés is tartozik, amely régebben nem volt alkalmas normál kazetták lejátszására, az 1985-ben kikísérletezett új változat viszont, az úgynevezett *Easy Player* már igen. A lejátszók azonban nem rendelkeznek felvevő berendezéssel, tehát ezek mellett az igen könnyen kezelhető speciális készülékek mellett mindenütt szükség van felvételekre is alkalmas magnetofonra. Egyrészt ez, másrészt a szervizgondok, továbbá az, hogy mind a skandináv országokban, mind Hollandiában elsősorban a szabványos kazettákra és magnetofonokra építették föl az országos szolgáltatást, győzött meg minket arról, hogy ezt az utat válasszuk.

Igen fontos az a kérdés, hogy kiknek a számára hozzuk létre a hangoskönyv-szolgáltatást a közművelődési könyvtárakban. Meggyőződésem, hogy mint minden egyéb közművelődési könyvtári dokumentum és szolgáltatás, a hangoskönyv is bárki által igénybe vehető. Tehát a rosszul olvasó, a diszlexiás gyerek éppúgy kölcsönözheti, mint a csupán kikapcsolódni vágyó könyvtárhasználó. A hangoskönyvnek igen nagy szerepe lehet az olvasni nem tudó cigánylakosság, vagy az ágyhoz kötött idős emberek életében. Azaz, mindenki számára fontos a közművelődési könyvtár hangoskönyvállománya. Fel kell készülnünk arra, hogy Európában is el fog terjedni az az Egyesült Államokban már nagyon is meglevő divat, hogy háziasszonyok háttérrádiózáshoz, vagy autósok, akik a hosszabb út unalmát kívánják elűzni, kölcsönzik majd a kazettákat. Mindez természetesen nem jelenti azt, hogy a hangoskönyv legfontosabb funkciója nem a vakok és csökkentlátók könyvvel való ellátása marad.

A hangoskönyvek közművelődési könyvtári szolgáltatása jelenleg két úton szerveződik: központi támogatásból, és a könyvtárak egyéni kezdeményezéséből.

## A központi támogatás

Bár a *Szakmai irányelvek a tanácsi közművelődési könyvtárak távlati fejlesztéséhez* című 1972-es dokumentum (*Könyvtáros* 1972/8. sz.) felhívja a figyelmet a korszerű könyvtári szolgáltatásokra, s ezt megerősítette az 1976-ban megjelent törvényerejű rendelet is (*Könyvtáros* 1976/7. sz.), külön hangsúlyozva azt az elvet, hogy a könyvtárak szolgáltatásait bárki igénybe veheti, függetlenül esetleges fizikai hátrányos helyzetétől – jelen esetben a vakokról van szó –, a szolgáltatások megszervezése csak 1980-ban kezdődött. Ha arra gondolunk, hogy a magyar közművelődési könyvtári



Soros György

közvélemény csak az 1970-es évek második felére fogadta el természetes követelménynek, hogy a könyvek mellett az audiovizuális dokumentumoknak is alapvető szerepük van a könyvtári gyűjteményekben és a rájuk épülő szolgáltatásokban, s hogy a zenei részlegek is ekkor váltak a könyvtárak szerves részeivé, ekkor alakultak ki a művészeti diafilmeket is magukba foglaló művészeti részlegek, érthetővé válik, hogy előbb *nem* kerülhetett sor ennek az újfajta szolgáltatásnak a megszervezésére sem.

A központi támogatást a könyvtárak a Könyvtártudományi és Módszertani Központ tervezete és felterjesztése alapján a Művelődési Minisztérium könyvtári osztályától kapták. A tervezet a dán példát követte. A dán közművelődési könyvtári alapelv szerint a hátrányos helyzetű könyvtárlátogatókat nem kell, és nem is szabad elkülöníteni a többi könyvtárhaználótól. Ugyanott és ugyanolyan módon kell számukra is biztosítani a keresett dokumentumokat és szolgáltatásokat, mint mindenki számára, ezzel is segítve a vak olvasók teljes társadalmi rehabilitációját. Természetesen, ha a használó igényli, akkor választhatja a postai kölcsönzést is.

A felterjesztés azt tűzte ki célul, hogy valamennyi megyei könyvtár, a Fővárosi Szabó

Ervin Könyvtár és az öt legnagyobb városi könyvtár, tehát összesen huszonöt könyvtár kapjon ingyen egy ötven címből álló állományt, és három jó minőségű kazettás magnetofont. Ez a támogatás 2 millió forintba került volna. Az 1981-ben kért lehetőség csak 1984-ben valósult meg, ráadásul a gazdasági helyzet kedvezőtlen alakulása miatt csökkentett mértékben. Igaz, hogy a tervezetnél több, összesen 28 könyvtár kapott egységcsomagot, de a hangoskönyvek száma ötven helyett csupán tizennyolc lett. *Balzac, Diderot, Durrell, Lawrence* és *Agatha Christie* is szerepelt a szerzők között, de egyetlen művet kivéve csak szépirodalmi munkákból állt a „csomag”.

Az Országos Közművelődési Tanács egy-millió forintos támogatása tette lehetővé, hogy eredeti elképzeléseink szerint tovább bővíthessük a még igen szerény választékot. 1984-85-ben további 35 művet kaptak a már említett könyvtárak – egy-egy egységcsomag 704 kazettát tartalmazott. Így tehát központi támogatásból összesen 53 hangoskönyv került a nagyobb közművelődési könyvtárakba. Ez természetesen még igen kevés, és semmiképpen sem alkalmas arra, hogy komoly szolgáltatást lehessen rá alapozni. Még akkor sem, ha tudjuk, hogy az irodalmi művek, versek, mesék, nyelvleckék kazettái még legalább további 100 művet tartalmaznak a legtöbb könyvtárban, az utóbbiak tehát körülbelül 150-200 címmel rendelkeznek.

## A Soros Alapítvány támogatása

A további fejlesztést – a meglehetősen nehéz gazdasági körülmények között, amikor általában nem emelkedett a könyvtárak költségvetési kerete, és minden plusz szolgáltatás kialakítása csak a könyvgyűjtemény fejlesztésének rovására történhetett – ugyancsak támogatással, ha nem is teljesen ingyenessel, próbáltuk megoldani. Az Országos Könyvtárügyi Tanács segítségével a *Soros Alapítványtól* 1987 végéig olyan nagymértékű támogatást kaptak a könyvtárak, hogy egy-egy már felvett, műsoros kazettát kb. egy olcsóbb üres kazetta árának egyharmadáért vásárolhatnak meg. Állami szervek (Egészségügyi Minisztérium, megyei tanácsok, fővárosi tanács) 200 ezer kazettát vásároltak a könyvtárak számára, az alapítvány támogatásával. A támogatás megszűnt (1987 vége) után a Vakok Szövetsége továbbra is

vállalja, hogy jutányos áron készít a könyvtárak számára másolatokat. Fontos megjegyezni, hogy sem a Könyvtárellátónál, sem kereskedelmi forgalomban nem kaphatók ma még hangoskönyvek. A könyvtárak a támogatás következtében egy 200 címből álló jegyzékből vásárolhatnak – a Magyar Könyvtárosok Egyesületének könyvtári Soros-programirodáján keresztül, és ez a lista már nemcsak szépirodalmi, hanem ismeretterjesztő műveket is tartalmaz. Feltehetőleg ennek következtében alakulnak majd a kis gyűjteménycsírákból használható állományrészek. S nem csupán a hangoskönyvek nagyobb száma miatt, hanem azért is, mert a Soros Alapítvány igen jelentős támogatása révén a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségének stúdiója olyan korszerű kazettasokszorosító berendezést kapott, amely alkalmas arra, hogy bázisa legyen egy országos szolgáltatásnak. A szövetség hangtára egyébként a legnagyobb ilyen gyűjtemény ma Magyarországon, 1300 címmel rendelkezik. Az új berendezés 4 perc alatt készíti egy kazetta mindkét oldaláról 30 stúdió-minőségű másolatot. A szövetség új stúdiójának felavatására 1986. november 28-án került sor a Vakok és Gyengénlátók Országos Szövetségében. A nagyteljesítményű stúdió ünnepélyes átadásán dr. Juszti Lajos egészségügyi miniszterhelyettes mondott beszédet, s megjelent Soros György is, az alapítvány elnöke és alapítója.

## Egyéni kezdeményezések

A hazai könyvtári szaksajtóban 1981-től jelentek meg olyan írások, amelyek a hangoskönyvek szolgáltatásának fontosságára hívták fel a figyelmet. A KMK 1981–82-ben tanfolyamot szervezett a hátrányos helyzetű könyvtárhasználók ellátásáról, az előadások alapján kiadvány is készült, így talán nem tekinthető véletlennek, hogy több könyvtár – a szegedi Somogyi Könyvtár, a dunaiúvárosi Munkás-művelődési Központ és Könyvtár, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár, a Somogy Megyei Könyvtár – 1982-ben megkezdte saját gyűjteménye kialakítását. Csatlakozott hozzájuk 1984-ben a Győri és a Nyíregyházi Megyei Könyvtár és a Miskolci Városi Könyvtár is.

Ezeknek a könyvtáraknak a hangoskönyvgyűjteménye a központi támogatásból kapott könyvek mellett általában még további 400–500 címmel rendelkezik. Ezeket egyrészt

a rádió különböző adásaiból, másrészt a prózai hanglemezek – versek, mesék, irodalmi összeállítások – átjátszásából, és az úgynevezett diák hangszalagtár felvételeiből gyarapították. A Vakok Országos Szövetségének helyi szervezetével együttműködve adtak ki jegyzéket állományukról, és velük együttműködve jutottak el a számításhoz vehető használókig.

A lakóterületi közművelődési könyvtárak mellett még két közművelődési könyvtártípus van, ahol az utóbbi két évben megjelentek a hangoskönyvek, bár kialakult szolgáltatási rendszerről ezekben a könyvtárakban még nem beszélhetünk. A börtönök és a kórházak közművelődési könyvtáiról van szó. A börtönökben a nagyszámú olvasni nem, vagy csak igen rosszul tudó elitét, a kórházakban a kezelés, fekvés miatt olvasni képtelen betegek kölcsönzik a hangoskönyveket.

A szolgáltatás kialakítása és fejlesztése érdekében a Könyvtártudományi és Módszertani Központ a Vakok Szövetségével közösen egy kétnapos konzultációt rendezett a múlt év október 21–22-én. E továbbképzésen szó volt a hangkazetták különböző könyvtártani kérdéseiről – gyarapítás, gyűjteményszervezés, ISBD-alapú feldolgozás (International Standard Bibliographic Description, azaz nemzetközi szabványos bibliográfiai leírás; *Könyvtáros*, 1977/2., 1986/4. szám), postai kölcsönzés –, a vakok és az egyéb szempontból hátrányos helyzetű könyvtárhasználók rehabilitációs lehetőségeiről, az európai és az egyesült államokbeli tapasztalatokról és követhető módszerekről. Ebben az évben jelentette meg a KMK azt az alapjegyzéket is, amely a központi támogatásból eddig kapott 53 hangoskönyv leírását és ismertetését tartalmazza, és terveink között szerepel, hogy a katalógust kazettán is megjelentessük. Elkészült az 53 cím braille írású katalógusa is.

S végül két *megvalósítandó feladat*, amivel a KMK szeretne hozzájárulni a kialakuló szolgáltatás fejlődéséhez: szeretnénk elérni, hogy a Vakok Szövetsége a saját hangtárát egy e célra alakult szerkesztőbizottság javaslata alapján gyarapítsa. Tervbe vettük, hogy az *Új Könyvek* című állománygyarapítási tanácsadó kiadványban jelölni fogjuk a könyvtárak számára, milyen könyvekből javasolunk hangoskönyvet készíteni, ugyanis több könyvtár rendelkezik stúdió-berendezéssel és önkéntes felolvasókkal, így maguk is készíthetnek hangoskönyvet.

Skaliczki Judit

# Két hivatás vonzásában

## Beszélgetés a hetvenkét esztendőes Kadosa Árpáddal



*Szokatlanul kemény, mondhatnánk érdes hang... Ámbár van benne jó adag rejtett humor is. Már-már hetyke fölényességre gyanakodnánk (mintha senkitől sem tartana, legkevésbé az „illetékesektől”), ha nem érződnek minden szavából: így csak az szól, aki nagyon komolyan veszi, amit csinál, mivel hisz annak fontosságában. Makacsul bizik abban, hogy a süket füleket egyszer majd hallóvá válnak. Mert van mondanivalója a számukra, s amit mond, az nem mindig kellemes. Nem is annak szánja...*

*Kadosa Árpád cikkei közül e sorok írójának csupán a Könyvtárosban megjelenteket volt alkalmam elolvasni. Valamennyi egyazon témával foglalkozik, egyetlen ügy szolgálatában íródott: az iskolai könyvtárakéban. S nem kivülről érdeklődőként szemléli ennek az intézménynek a sorsát: életének utóbbi harminckét évét tanár-könyvtárosként, illetve nyugdíjaztatása után sem nyugvó, nagyon is aktív iskolai könyvtárosként tölti.*

*Ki ez a Kadosa Árpád?*

*A múlt év késő őszén, egy esős novemberi napon felkerestük munkahelyén, az esztergom-kertvárosi Hell József Károly Nehézipari Gépészeti Szakközépiskola könyvtárában, hogy megismerkedjünk vele, s megtudjuk, viszonylag idős korában is (jó néhány évet letagadhatna belőle) mi tartja ébren benne a munkakedvet, a könyvtárosi tevékenység iránti nem szűnő vonzalmát.*

*Az iskola könyvtárában, szemben ülve Kadosa Árpáddal, beszélgetésünket mi mással kezdhettük volna, mint azzal, hogy megkérjük, elsőnek szóljon arról, milyen családi környezetben teltek el gyermekevei, hogyan alakult ifjúsága, felkészülése az életre, mi vezette el végül a tanári és a könyvtárosi pályára.*

– Hogy a végével kezdjem, tanári és könyvtárosi működésemmel észrevétlenül olvadt össze az eltelt évek, évtizedek során. Bármennyire megmosolyogni valónak tűnik is, már hatéves koromban „elrendeltetett”, hogy erre az útra lépjek. Annyiban mindenképpen, hogy ekkor váltam a versek rajongójává. 1914-ben születtem, Szabadkán. Mozdonyvezető édesapám a karbidlámpa lobogó fényénél verseket olvasott fel nekem. Emlékszem, szívemig hatolt *Gyulai Pál* Pókainé című verse, többször is meghallgattam s elsirattam hősei sorsát...

Aztán jött Trianon, amiről én persze mit sem tudtam, de gyermekként is éreztem: valami érthetetlen, megfoghatatlan változás

állt be életünkben. Szülővárosom, mely nekem egyben a hazát jelentette, már nem a hazám többé... Apám is így érezte, útra keltünk hát annyi sokezer magyarral a megmaradt ország felé, ahol azután menekülteként a vagonlakók sanyarú életét éltük. Keserves évek voltak. Aztán valahogy elrendeződtek a dolgok.

A tanulás éveire térve, szerencsésnek mondhatom magamat. Most, utólag visszagondolva megállapíthatom: kiváló iskolákban kiváló tanárok adtak kézről kézre. A mai és elkövetkező nemzedéknek sem kívánok jobb professzorokat. Sorban haladva: az elemi után Szegeden elvégeztem a négy polgárit, majd hajlamaimnak és édesanyám „álmainak” engedve a sze-

gedi Királyi Katolikus Tanítóképző következett. Az itt töltött öt év alatt nagyszerű tanárok foglalkoztak velem – hadd említsek közülük csak egy nevet, *Bálint Sándorét*; a kiváló néprajztudós akkor még alig volt néhány évvel idősebb nálunk, diákjainál. Egyébként sem csupán tanítói oklevelet kaptunk, hanem hitel-szövetkezeti, tűzoltói, kántori, hitoktatói és még egyéb más kiképzésben is részesültünk, hogy minél teljesebben betölthessük majdani falusi, tanyai *néptanítói* hivatásunkat. A tanítói oklevél megszerzésével azonban nem csillapodott bennem a tanulás vágya. Beiratkoztam a szegedi Állami Polgári Iskolai Tanárképző Főiskolára, ahol is polgári iskolai tanári oklevelet szereztem. Tanáraink? *Tettamanti Béla, Sík Sándor, Szent-Györgyi Albert, Ábrahám Ambrus, Greguss Pál* és még folytathatnám a kiválóságok sorolását.

– *Hol és milyen körülmények között kezdte tanári pályáját?*

– A Tolna megyei Tamásiban, „ideiglenes minőségben” mint „óradijas helyettes tanár”. Élveztem a tanári pályát, mert kiváló igazgató mellé kerültem, s a tantestületben is teljes volt a harmónia. És az sem utolsó szempont, hogy nem hiányoztak a tanulni vágyó, szorgalmas diákok sem. Mindennek azonban nem sokáig örülhettem...

– *Közbeszólt a történelem?*

– Pontosan így volt. A történelmet számomra a magyar királyi honvédség jelentette, amely már 1937-ben bevonultatott tényleges szolgálatra, s el sem engedett köréből a tartalékos tiszti iskola befejezéséig. Akkor is csak rövid időre.

Honvédségünk annyira nem tudott meglegni nélkülem, hogy 1938-tól kezdődően nem volt egyetlen tanévem sem egészen a háború végéig, amelyet végig tudtam volna tanítani, ha ugyan el tudtam kezdeni. Kárpátalja, Észak-Erdély, Délvidék, aztán a 2. hadsereg kötelékében a Don-kanyar következett, ahonnan visszajutván, 1944 karácsonya már Budapesten ért mint tartalékos híradós hadnagyot.

– *Katonai pályafutása ezzel véget is ért?*

– Nem egészen. A főváros ostromának végén hadifogságba kerültem, amely röpke 29 hónapig tartott; ennek jó részét a távoli Usmaniban töltöttem, az ottani tiszti fogolytáborban. 1947 júliusában értem haza.

– *Miként alakult további sorsa?*

– Újból tanítani kezdtem. Előbb Érdre, majd Biára, s végül Kalocsára kerültem; a *mezőgazdasági technikum* tanára lettem. Eközben

a debreceni Kossuth Lajos Tudományegyetemen középiskolai tanári oklevelet szereztem. Itt, Kalocsán kapcsolódott össze tanári pályám szétválaszthatatlanul a könyvtárosi hivatással.

– *Hallhatnánk erről bővebben is?*

– Az történt, hogy rám bízták, természetesen tanári munkám mellett, a technikum iskolai könyvtárának vezetését is. A *könyvtár* szót akár idézőjelbe is tehetnénk. Az állományról annyit, hogy alapját az iskola apácák által vezetett elődjétől ránk maradt könyvek alkották, kiegészülve az azóta megjelent, jobbára ideológiai művekkel. A földszint távoli, eldugott, sötét zugában, kulccsal lezárt szekrényekben, több sorban egymás mögött szorongtak, siralmas állapotban. A leltárkönyv is tele volt hiányosságokkal. Álltam a „könyvtár” közepén, mint Bálámnak az a bizonyos állatkája. Ez 1954-ben volt. *Tájékoztató, útmutató, segítség – sehonnan*. Rengeteg brosúra s a kutyát sem érdeklő könyvtömeg a sarkokban és az asztal alatt... Hogy ne legyen minden olyan csúf, az olvasásra alkalmasakat – visszagondolva megmosolygom magamat – egytől egyig becsomagoltam fehér csomagolópapírba. Küllemre nem is volt rossz, no de hát...

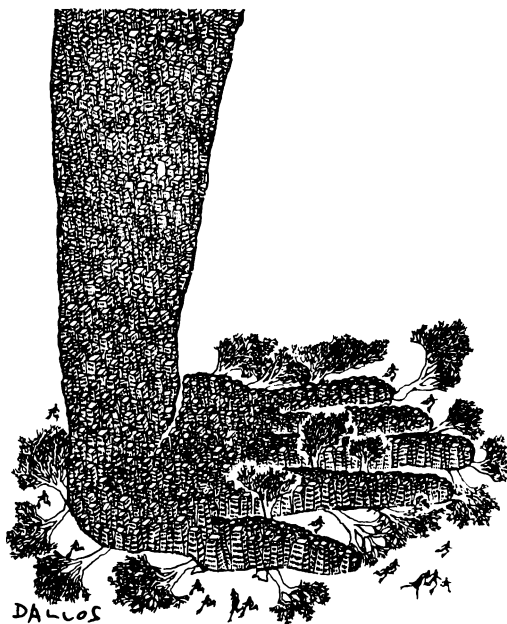
1956. október 23-án felutaztam Pestre, hogy részt vegyek a pedagógus szakszervezet országos kulturális seregszemlájén. Természetesen versmondással, szavalattal.

– *Ekkor ismét közbeszólt a történelem...*

– Ez a seregszemle elmaradt... Három hét múlva érkeztem haza.

Amikor rendeződtek a dolgok, kézhez kaptam egy felhívást, hogy kössek szerződést az Állami Könyvterjesztő Vállalattal, mert ez ilyen meg olyan előnyökkel jár. Nem értettem ugyan, hogy az egész mire jó, vélem, hogy hiányosan volt megfogalmazva a felhívás, de – vállvonogatva ugyan – megkötöttem a szerződést – lehet nevetni – a *helyi könyvesbolt*tal. Ez idő tájt jutott el viszont iskolánkba az *Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatója* című kiadvány, melytől végre megokosodtam.

Mindenekelőtt rájöttem arra, hogy nincs könyvtár *megfelelő helyiség* nélkül; s addig rágтам az igazgató fülét, míg a könyvtárat áthelyezte egy központi folyosóról nyíló terembe, amely előtti diákjaim naponta tiszter is elmentek. Ezt követően egy nagy lélegzetet vettem, és nekifogtam a „selejtezésnek”. (Tudtam, ha megkérdem, szabad-e, leintenek.) Zsákokba gyömöszöltem a felgyülemllett brosúratömeget s egyéb haszontalan „műveket”, amelyekhez senki sem mert hozzányúlni, sem rendelkezni



róluk! Emlékszem, köztük volt *A kosztromai szarvasmarha tenyésztése* című szakkönyv 115 (nem elírás!) példánya, amelyet, bár állattenyésztési technikum is voltunk, senki kézbe nem vett – még a tanárok sem –, és beállítottam velük a Földművelésügyi Minisztérium könyvtárába, ott leraktam a 11 zsákot a padlóra. A szegény könyvtáros kollégánő a fejéhez kapott, elsápadt és leült. De mit volt mit tennie, átvette az egészet.

Egyébként ez idő tájt már összeolvastam hetet-havat a könyvtárakról, sőt még a „Sal-lai-Sebestyén”-t is át tanulmányoztam.

– Ekkortól datálódik „szakírói” tevékenységének kezdete is.

– Mindjárt két cikkel „mutakoztam be” az *Iskolai Könyvtárosok Tájékoztatójában*. Az 1961. évi 9. és 10. számban jelentek meg *Milyen cikket látnék szívesen a Tájékoztatóban, illetve Honnan indultunk, meddig jutottunk?* címmel. Sajnos nincsenek meg, így már nem tudom, miket írtam bennük. De fontosabb az, hogy saját fejem után menve összevontam a tanári és a tanulói könyvtárat, valamint csoportos leltárkönyvet is rendszeresítettem, mert olvastam róla, hogy ilyen is van, s célszerűnek találtam vezetését. Ekkor látogatott meg bennünket egy hölgy „odafentről”, talán az Országos Pedagógiai Könyvtártól jöhetett vagy a KMK-tól, aki igen nagy megelégedettségét

fejezte ki a látottak felett. Elcsudálkozott a csoportos leltárkönyv láttán, s jóakaratóan közölte velem, hogy ennek vezetését „még nem kívánják meg” az iskolai könyvtárosoktól. Én azért vezettem tovább.

Ekkor már sok minden megvilágosodott bennem, amiről *Könyvtár a szakközépiskolában* címmel – jóval később – beszámoltam a *Középfokú Szakoktatás* című lap 1974. évi 8. számában. Egyébként a cikkben azzal foglalkoztam, milyen legyen az iskolai könyvtár elhelyezése; szóltam a könyvtári szakkörök szervezéséről, az igazgató és a tantestület – főleg az osztályfőnök – szerepéről a tanulók könyvtárhazsnálatra nevelésében és hasonló közös gondokat soroltam fel. Úgy találom, máig is időszzerű mindaz, amit akkor írtam.

– Ön ezek szerint ekkor már – ismereteit ugyan autodidakta módon megszerelve – szakképzett könyvtárosként tevékenykedett. Sőt, írásaival segíteni akarta az egész iskolai könyvtárügyet.

– Ha a szervezett könyvtárosképzésben való részvételemre gondol, az sem késett soká, bár... De előbb másról, fontosabb dologról szólnék. Értesülve valahonnan a könyvek új, úgynevezett *szabadpolcos* elhelyezéséről és az ETO-ról (ezt a szakozási rendszert addig nem ismertem), az országban alighanem a legelsőik között, még 1964-ben e szerint rendeztem át könyvtáramat. Élveztem is hamarosan a le mérhető sikert: diákjaim megnövekedett olvasási kedvét. S most következik a „szakképzetség” megszerzésének dolga. Honnan, honnan nem, értesültem arról, hogy a Földművelésügyi Minisztériumhoz tartozó intézmények könyvtárosai részére a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár és Dokumentációs Központ *alapfokú könyvtárosi képesítést* nyújtó tanfolyamot indít. Ezt nem az iskolai könyvtárosok részére szervezték, de én jelentkeztem, „betolakodtam” a tanfolyamra. Ami azt illeti, tananyagában tán a kívánatosnál több volt az elméleti, történeti rész és kevesebb a gyakorlati, de így is hasznosítani tudtam az ott hallottakat.

Egy évvel később, 1966-ban, gondolom tanári, könyvtárosi és szakszervezeti ténykedésemért – városi és járási szakszervezeti titkárrá választottak – a „Mezőgazdaság kiváló dolgozója” lettem. Úgy vélem, „iskolai vonalon” az elsőik között, amikor még „csak” érem és kézfogás járt a kitüntetéssel, s nem mellékeltek hozzá borítékot. Az elismerés örömmel töltött el, az utóbbit nem hiányoltam.

– Ezek szerint, mint az operettekben, minden jóra fordult. De akkor miért ülünk most itt, Esztergomban, s nem a kalocsai technikum könyvtárában?

– Ez tulajdonképpen egy más „profilú” lapba való sztori, de talán érdemes itt is elmondani, főleg mert egyes szerkesztőségek sajátos cikk-elfogadási, illetve el nem fogadási gyakorlatáról is szó lesz benne. Röviden: küzdelmes évek, majd igazgatóváltás következett iskolánkban. S én, bolond idealista, komolyan vettem szakszervezeti feladataimat, így állandó összejutásokba kerültem a közülünk kinevezett főnökömmel. Most lép be a „sajtóvonal”. A *Köznevelés* akkortájt kiírt, témába vágó pályázatára beküldtem „Iskolánk és a demokrácia” című írásomat, amelyben a tantestület véleményét semmibe vevő, hatalmaskodó („Én adom a fizetést!”) igazgatónkat mutattam be. Dicséretet nyertem vele, meglepetésemre azonban sem a *Köznevelés*, sem más országos lapok nem voltak hajlandók közölni, mondván: „...nem kételkedünk a tények, történekek valódiságában, igen jól megírt cikk. De oly elképesztő, oly extrém, nem általánosítható. Lásam be mivel járna (!) közlése...”

Beláttam. Azt is, hogy amíg igazgatónk éves pártfőiskolára járt, azalatt iskolánk első lett az országos tanulmányi versenyen, amiért a jutalmat és a kitüntényt – ő kapta. Elégem volt belőle, s a tantestület felével együtt én is elpályáztam. Így kerültem Esztergomba; 1969-et írtunk akkor. (Tartozom az igazságnak azzal, hogy azt is elmondjam: igazgatónkat, több mint tíz éven át folytatott, diákságot és tantestületet egyaránt nyomorító „tevékenysége” után vezetésre alkalmatlannak minősítették, és az igazgatói székből eltávolították.)

– *Megnyugtató befejezés, de azért ez nem volt igazán szívvidító történet. Tehát a következő állomás: Esztergom. Egyenesen ide, a mostani iskolájába került, s ha igen, miként lett itt is könyvtáros?*

– Valóban így történt, csak az iskola neve akkor éppen *bányagépzési szakközépiskola* volt. Könyvtáros pedig úgy lettem, hogy a heti 22–25 órás magyar nyelv és irodalom tanítása mellett „kapaszzkodtam” a könyvtár vezetéséért, melyet örömmel rám ruháztak. Most már – bőséges tapasztalatokkal rendelkezve – nyomban egyesítettem a tanári, a kollégiumi (jelenleg 70 vidéki diák lakik benne), valamint az iskolai könyvtárat. Természetesen szabadpolcos rendszerűvé alakítottam át. A csoportos leltárkönyvben is külön jeleztem a 370-es, va-

laminat a 622-es szakok könyvanyagának mennyiségét, gondolom az okokat a *Könyvtáros* olvasóinak nem szükséges magyaráznom (korábban ugyanígy csoportosítottam a kalocsai mezőgazdasági szakközépiskola könyvtárának csoportos leltárkönyvében az állattenyésztési és növénytermesztési könyveket, illetve jeleztem mennyiségüket). Mindezekről beszámoltam a *Középfokú Szakoktatás* 1972. évi 3. számában *Könyvtár születik* című írásomban. S ha már az írásra terelődött a szó, hadd említsem meg, hogy az *Új Tükör* 1980. évi 52. számában *Kérdezd a könyvtártól* címen megjelent egy, az iskolai könyvtáros gondjait megérintő cikkem, felpanaszolva benne egy igazi, csakis az *iskolai könyvtárakra vonatkozó szakkönyv* hiányát. A *Pedagógusok Lapja* 1981. évi augusztus 25-i számában megjelent *Könyvtáros szemmel* című írásomban pedig a házi olvasmányok kijelölése körüli intézkedéseket bíráltam. Közben sorra jelentek meg pedagógiai vonatkozású cikkeim a *Köznevelésben* és kettő a *Magyar Pedagógiában* is (egyebek között Svájc iskolarendszeréről).

– *Ez idő tájt jelent meg első írása lapunkban, a Könyvtárosban is.*

– Valóban. *Egy iskolai könyvtáros gondoljai* címmel a *Könyvtáros* 1980. évi 10. számában az iskolai könyvtárosnak azzal az örökös gondjával hozakodtam elő, hogy a *különféle szakmai irányelvekből, ajánlásokból, szabályzatokból nem mindig sikerül kihámozni az egyéb könyvtáraktól elütő helyzetére alkalmazandó teendőket*. Állításomat példákkal igazoltam. Azóta már többször is jelentkeztem a *Könyvtáros* hátsó oldalán. Igen örültem, hogy *Kérdőjelek az iskolai könyvtárügyben* című írásom a *Könyvtáros* 1985. évi 4. számában vitát váltott ki olvasói körében, s hogy erre módom volt válaszolni a lap 1986. évi 4. számában. Előbbiben sürgettem a számítógép alkalmazását is, ahol az lehetséges.

Talán fogok is még „jelentkezni”...

– *Reméljük. Engedjen meg azonban egy kérdést. Tulajdonképpen mi készíti az írásra, arra, hogy tollat ragadjon, vitába szálljon másokkal – a csendes, nyugalmas munkavégzés helyett?*

– Az, hogy sajnos, életünk minden területén tétováságot, határozatlanságot tapasztalok a tömérdek gyűlés, tanácskozás, javaslat és megállapítás ellenére. Ezeket nem követi világos, egyértelmű, félremagyarázhatatlan, részletekre kiterjedő, így pótlást, kiegészítést, irányelveket nem igénylő rendelet. Sok a pózoló, magának tekintélyt és jó pozíciót kikaparó „szak-



ember”, kinek „munkája” nyomán évek, évtizedek valamint forintokban tíz- és tízmilliók vesznek el. A közoktatás területén maradvá: elrendelt, majd visszavont „újítások”, hiányos tanárképzés, sűrűn változó iskolatípusok, tantervek, tankönyvek, házi olvasmányok s egyéb bohóckodások a tanári szabadság területén.

Így eljutván rövid úton az iskolai könyvtárakhoz: 35 év alatt nem fogalmazódott meg egy kezdő, „amatőr”, iskolai könyvtárosi teendőikkel megbízott kartársat mindennemű tévedés elkövetésétől megóvó, minden apró részletkérdésben eligazító könyvtárosi szabályzat, a tisztán a gyakorlati munkát összefoglaló szakkönyv. A kezdő iskolai könyvtáros jelenleg is majdhogy olyan tétova lehet, mint én voltam három évtizeddel ezelőtt. Hát körülbelül ezek miatt „ragadom kézbe” olykor a tollat.

– *Kívánjuk, ne hiába járadozzék. Azonban kissé előre szaladtunk az időben: miként alakult további pályafutása?*

– No igen, elkalandoztam. Pedig közben történt még valami. 1974 novemberében, történelemórám végén a tanári asztalra bukott a fejem. Infarktust kaptam... Semmi fájdalmat nem éreztem, s ezért talán hihető, hogy amikor már magamhoz térítettek a mentők és hordágyon vittek le kocsijukhoz, a mellettem agódva ballagó igazgatóhelyettesemnek ezt mo-

tyogtam: „*Hiába vitt jó Kadosa, / Homályba száll fénylő vasa, / Őt, kívül nem bírt száz tusa, / Lebirkózá infarktusa...*” (Utólag is bocsánatot kérek Arany Jánostól). – Mit? Mit mondasz? – kérde az igazgatóhelyettes. – Hosszú. Nem érti ezt egy fizikus – feleltem.

Az orvosok nyugdíjba küldtek, lévén, hogy éppen 60 éves voltam. Milyen kár! Ha ez a csapás nem ér, csak a jövő évben mennék nyugdíjba 50 éves tanári diplomámmal.

– *De csak tanárként vonult nyugdíjba...*

– Felépülve a betegségből, újra kezdtem vagy inkább folytattam iskolai könyvtárosi munkámat, ugyanúgy heti három napon át, mint aktív tanár koromban. Sőt bizonyos idő múlva, immár éreztem magamban annyi erőt, hogy a „szabadon maradt” másik három napon is dolgozzam. Őt-hat éven keresztül a székesegyházi könyvtárban tevékenykedtem, heti három alkalommal dr. Kovách Zoltán igazgató mellett. Izgalmas és szép munka volt. Kutatóknak nyújtottunk segítséget, doktori disszertációk megírásához anyagot; rendeztük a folyóiratokat, évfolyamonként a történelmi Magyarország nagy városaiban kiadott sematizmusokat, leltárba vettük továbbá a könyvtárra hagyományozott papi magánkönyvtárakat. Nekiláttunk a magyar, német, latin és szlovák nyelvű kéziratanyag feltárásához: íróik kilétének, keletkezési idejüknek, egykori tulajdonosaiknak stb. megállapításához. Ez elemzett 1038 kéziratról a Magyar Tudományos Akadémia mikrofilmet készített. E sürgősebb munka kedvéért hagytuk abba a kolligátumok egyedi műveinek kiírását, amelyből 2684 mű leírása készült el.

– *Nem volt ez egy kissé sok munka az iskolai könyvtárosi teendők nélkül is, hát még azokkal együtt?*

– Nos, igen. Két infarktusos könyvtáros felváltva mászta meg a hosszú létra fokait a legmagasabb polcon levő könyvekért. Kovách Zoltánnak nem egyszer verejtékben fürdött az arca, ha rajta volt a sor. Nem sokkal később, 1981-ben egy újabb infarktus érte, s ez véget vetett közös munkánkknak, örökre... Vajon megemlékeznek-e róla, ha folytatják, befejezik, kiadják a könyvtár birtokában levő kéziratok jegyzékét?

– *Reméljük. Azt azonban bizonyára Ön is meglepéssel fogadta, hogy a Könyvtáros 1982. januári számában Kókay György Búcsú egyházi könyvtárosoktól címmel az akkortájt elhunyt egyházi könyvtárosokról megemlékező írásában elsőként éppen Kovách Zoltán munkás-*

ságát méltatta, s egyebek között ezt írta róla: „... 51 esztendő korában, élete és munkássága teljében ragadta el a halál. Személyében... a magyar egyházi könyvtárügy egyik kiváló, kitűnő felkészültségű szakemberét tiszteltük...”

– Ez így igaz. Én pedig megváltam a székesegyházi könyvtártól és ez időtől fogva csak a szakközépiskolai könyvtár vezetője maradtam, s vagyok a mai napig is, immár 18 éve.

– Most, hogy – vázlatosan ugyan – megismerjük tanári és könyvtárosi pályájának alakulását egészen a jelenig, arra kérem, mutassa be könyvtárát, ahol vagyunk, s amely valóban az Öné, ha szabad így fogalmaznom, az Ön könyvtárosi életművének összegeződése.

– Könyvtárunk az iskolánkat a kollégiummal összekötő folyosóról nyílik, de már ott, a folyosón „kezdődik”. A könyvtár bejáratának mindkét oldalán ugyanis elhelyeztem egy-egy szemléltető asztalt; az egyikben a mindenkori új szerzemények vannak kirakva, önmagukat ajánlva, míg a másikon időszerű kérdésekről, évfordulókról megjelent színes leírások, képek, ábrázolások láthatók, jelenleg például a történelmi Magyarország térképe, feltüntetve rajta 200 év nagy magyarjainak szülőhelyét. Fontos ez? Nagyon is. Az idősebbek el sem hinnék, hány fiatal nem tudja, merre keresse a térképen például Arany János szülőhelyét, Nagyszalon-tát. A szemléltető asztal mindenkori anyagára a tanári szobában kifüggesztett könyvtári híradóban hívom fel kartársaim figyelmét, jelezve számukra, hogy az miként használható fel kinek-kinek a saját tantárgyán belül, ismeretkiégésztésül. A jelenleg kihelyezett térképnél maradvá például azt ajánlottam, hogy keressék meg rajta a tanulókkal szaktárgyaik nagy alakjainak szülőhelyét, majd a könyvtárban található szakkönyvek segítségével készíttessenek velük öt-tízperces ismertetést a fellelt kiválóság életéről, szakmai téren elért sikereiről stb. Ezzel a katalógusok, lexikonok, enciklopédiák használatát is megtanulják. A könyvtári híradóban tájékoztatom egyébként a tanárokat az oktatásban felhasználható új kiadványokról, a folyóiratokban megjelenő, őket érdeklő új cikkekről, s végül a könyvtár új szerzeményeiről is.

De térjünk vissza a könyvtár folyosói előterébe. Az említett második szemléltető asztal felett nagy, színes ábrázolás magyarázza az ETO felépítését, kiegészítve a könyv egyes részeinek és a katalóguscédula adatainak magyarázatával. Áll itt még egy szekrény is, ben-

ne a megvásárolható könyvújdonságokkal, mivelhogy könyvbizományos is vagyok.

És most lépünk be a könyvtárba. Nos, mint első pillantásra megállapítható, egyetlen helyiségből álló teremkönyvtárban vagyunk.

– És ugyancsak első pillantásra megállapítható az is, hogy szép, tágas és világos, nagyon rendezett hatást kelt, jó érzés ide bejönni és itt tartózkodni.

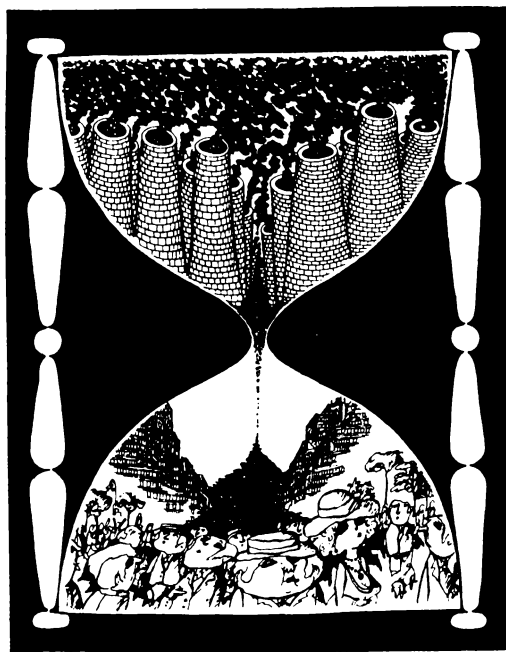
– A tágassággal, főleg a jövőt illetően, vitakoznék, de erről talán majd később... A könyvtár alapterülete 55 négyzetméter. Az ablakok mellett hat asztal áll, összesen 30 székel; a könyvtárhelyiség így egyben olvasóterem is, sőt tanítási órák is tarthatók benne. A terem közepén a szépirodalom állványai találhatók, a polcokon a könyvek szerzői betűrendben sorakoznak, míg oldalt, a falak mentén a szak- és ismeretterjesztő irodalom kötetei, ETO szerinti felállításban, valamint a tanári kézikönyvtár.

– Körben a falról írók és költők arcképei néznek ránk.

– Akkor hadd mutassam meg új szerzeményünket, azt a 25 színes, magam készítette fényképfelvételt tartalmazó sorozatot is, melynek mindegyike a város, Esztergom egy-egy műemlékét, szobrát ábrázolja. Csak a bekeregetést várják, s azután ezek is a könyvtár falait fogják díszíteni, s erősítik majd még a nem helybeli diákok kötődését is a városhoz.

– Valóban gyönyörűek. De látom a tekintélyes méretű katalógusszekrényt is.

– Huszonhárom fiókja van, s egyikük sem üres. A szépirodalom szerzői betűrendes és címszókatalógusban van feltárva. A szak-, illetve ismeretterjesztő irodalomról háromféle katalógusunk van, a helyi igényekhez igazodunk ezzel: egy „szabályos” ETO szerinti szakkatalógus, továbbá egy szerzői, valamint egy címszó szerinti ugyancsak betűrendes katalógus. A Könyvtárellátótól eleve három-öt katalóguscédulát rendelék a szükséglet szerint (közbevetőleg: az örökölt, régi anyagról nem volt katalógus, egy év alatt mintegy 30 ezer cédulát kellett legépelnem). Van még egy sajátos, mondjuk „sorozati” katalógusunk is, ez utóbbit szintén a helyi igények hatására „hoztam össze”. Tulajdonképpen nevezhetnénk témakatalógusnak is, a „téma” szó legtágabb értelmében. Az a lényege, hogy a leggyakrabban keresett témákhoz, illetve bizonyos alkalmakhoz kapcsolódó művek, másrészt a valódi sorozatok s azok egyes darabjai iránt érdeklődők a keresett téma irodalmát együtt találják. Ennek megfelelően a katalógus választólapjai (betű-



DALES

rendben) ilyenféle címeket viselnek: bűnügyi történetek, drámák, évfordulók, történelmi sorozatok (a *Képes történelem*, a *Labirintus*, a *Magyar História* stb. köteteknek címei), történelmi regények, verseskötetek, verselemzések stb. Ez a katalógus nagyon népszerű és állandóan bővíteni kell új „témákkal”.

– *Hány kötet könyvből válogathatnak a tanulók és a tanárok, van-e anyagi lehetőség a szükséges mértékben a rendszeres állománygyarapításra?*

– A könyvek száma 1985 végén 10 231 kötet volt, az állomány gyarapítására költségvetési keretből 10 ezer, egyéb forrásokból 16 957, összesen csaknem 27 ezer forintot költöttünk, igaz ebben az összegben a folyóiratok előfizetési díja is benne van. Néhány évvel ezelőtt a költségvetési keretösszeg a mostaninak duplája, 20 ezer forint volt, de, mint az 1985-ös végösszeg is mutatja, van, és remélem lesz is arra lehetőség, hogy amire szükségünk van, azt – mindegy milyen forrásból – megvegyem.

Folyóiratokból viszont elég rosszul állunk. Többségük szakfolyóirat – a tanárok részére. Nagyon kellenének pedig a fiatalokat érdeklő hetilapok és folyóiratok is. Ezek a könyvtárba csalogatnák és helybenolvasásra szoktatnák

azokat a tanulókat is, akik még nem váltak igazán olvasó emberré. Az óráközi szünetek különösen jól felhasználhatók a folyóirat lapozásra... Az 1986. naptári évre 44 közlönyre, folyóiraatra, illetve újságra fizettünk elő, mintegy 11 629 forint értékben. Tekintélyes összegnek vélem, s csak sajnálni tudom, hogy ebbe az összegbe nem fért bele több olyan *képes folyóirat* előfizetése, melyeket az ifjúság szívesen olvasna, s melyekből az érdeklődés felkeltésére színes oldalakat lehetne szemléltetés céljából kivenni.

– *Nem beszéltünk még a használókról, akikért a könyvtár van.*

– Iskolánk nem tartozik a nagy tanulólétszámú tanintézetek közé. Jelenleg 312 diákunk van, és 33 pedagógus foglalkozik velük. Gondolom e két számmal arra az el nem hangzott kérdésre is válaszoltam, elegendő-e a könyvtár könyvvállománya a használók – a tanulók és tanárok – számára viszonyítva. Nincs gondom e téren. Igény kielégítetlen nem marad.

– *Hogyan lesz az első osztályos tanulóból könyvtárhasználó diák?*

– Minden tanév kezdetén *felkeresem tantermben az első osztályosokat; felhívom figyelmüket könyvtárunkra, és írásvetítő segítségével elmagyarázom az alapvető könyvtárhasználati ismereteket. Néhány nap múlva osztálylátogatás keretében ök keresik fel a könyvtárat, és mindazt, amiről korábban tőlem hallottak, megismerhetik a valóságban. E látogatás alkalmával minden tanuló beiratkozhat, és két-három, természetesen általa szabadon választott könyvet kölcsönözhet. Több évi tapasztalat azt mutatja, hogy az ily módon kölcsönző tanulóknak mintegy a harmada válik rendszeres könyvtárlátogatóvá, illetve olvasóvá tanulmányai befejezéséig (s szeretném remélni, hogy azután is valamelyik közművelődési vagy szakkönyvtárban).*

Az 1985/86-os tanévben 307 *beiratkozott olvasónk* volt az iskola 313 tanulójából, s közülük 287 *rendszeresen kölcsönzött* is könyvet. Könyvtárunk forgalmát a közművelődési, illetve szakszervezeti könyvtárakban alkalmazott módon nem lehet mérni, hiszen a hét 5 tanítási napján „csak” a tanítási idő alatt keresik fel a könyvtárat, fél tizenegy és fél három között. Ha délután 14 óra 10 perckor vége a hetedik tanítási órának, s három órára túljutnak az ebédelésen is, nem kívánhatom tőlük, hogy beüljenek a könyvtárba. Utóvégre valamit mozogniuk is kell. Ezért a délutáni kölcsönzési órákat előbbre hoztam, hogy a „tiz-

percekben” is látogathassák a könyvtárat. Arról nem is szólva, hogy iskolánk a városon kívül van; a bejárók tanítás után azon nyomban buszon, vonaton hazaindulnak ebédelni, moziba mennek a lányokkal stb. Hogy mégis valami „mérhető” adattal szolgálhassák a könyvtár forgalmáról az említett beiratkozási adaton kívül is, elmondanám, hogy az elmúlt héten miként alakult a könyvtár látogatottsága: a könyvtárban „megfordult”, nézelődött, sakkozott (mert ez is van, nagyon kedvelik) 63, olvasgatott, jegyzetelt 37, s végül kölcsönzött 70 tanuló, az utóbbiak 86 kötet könyvet vittek ki.

Nem lenne haszontalan egy évre kiterjedő és így pontosabb adatokkal szolgáló adatgyűjtést végezni. Mindehhez azonban hozzátartozik az ötnapos tanítási hét bevezetésével végbement változás. A hatnapos tanítási héten ugyanis a kollégisták nem mentek haza minden hétvégén, e napokon is sokan vettek ki könyvet, beültek a könyvtárba folyóiratokat olvasni, sakkozni, könyveket lapozgatni. Ezért csüggeszt el, hogy munkám nem lehet már oly eredményes, mint évekkal ezelőtt volt.

– *Nincs oka csüggedésre, a könyvtári forgalom csökkenése valamennyi könyvtár típusban megfigyelhető, ez önmagában nem kérdőjelezi meg a könyvtáros munkájának minőségét, különösen nem, ha – miként Önöknél is – az iskolai változások, tehát „külső”, objektív körülmények szólnak közbe. S ha már a változó körülményeket említette, van-e valamilyen gondja a könyvtár helyzetét, jövőjét illetően?*

– A már említett *folyóirathiány* mellett szembe kell néznünk a minden könyvtárt időről-időre fenyegető helyhiánnyal, a raktározás egyre növekvő nehézségeivel. Elismerem, első látásra valóban tágasnak tűnik ez a terem, de éppen a „tágasság”, szakmai értelemben: az áttekinthetőség további fennmaradása érdekében, a zsúfoltság s az ezzel együtt járó rendetlenség megelőzésére már most bővíteni kellene a könyvtár helyiségét. Ha közelebről megnézi, látni fogja, mennyire összezsúfolódnak a polcokon a könyvek. Pedig én nem habozok megszabadulni a feleslegessé vált anyagtól! Volna is mód a bővítésre: közvetlenül mellettünk egy úgynevezett vendégszoba van. Ha azt hozzácsatolhatnánk a könyvtárhoz, jó időre megoldódna az egyre gyarapodó állomány elhelyezése. (E sorok írójának most közbevetőleg el kell mondania, hogy a beszélgetés után felkereste az iskola igazgatóját, aki közölte, hogy a vendégszobára a mindenkori érettségi

biztosnak van szüksége, ezért azt a könyvtár nem kaphatja meg.)

– *Miért kerültek „lépeshátrányba” – tisztelet a kevés kivételnek – iskolai könyvtáraink?*

– Elsődlegesen a már említett hiányzó *könyvtári szabályzat* s a *tisztán a gyakorlati munkát összefoglaló szakkönyv hiánya* miatt. S legalább ilyen mértékben azért is, mert az egykönyvűséget elvető, a könyvtárak fontosságát hangoztató tömördek előadás, a megjelent cikkek ellenére az 1985-ben megjelent *szakközépiskolai magyar nyelv és irodalmi tanterv egyetlen mondata sem utal az iskolai könyvtárakra*. Nem követeli meg a szaktanártól, hogy akár egyetlen órát is tartson a könyvtárban, s ott fellelhető szakkönyveket megismertesse, s azok használatába bevezesse tanulóit. Így aztán a *tanárok jó része maga sem ismeri iskolája könyvtárát*, egymaga ki sem tudja keresni az esetleg őt érdeklő szakkönyvet, nem visz fel belőlük óráira, nem is ajánl tanulóinak semmit. Márpedig *tantestületi együttműködés nélkül nincs jól működő iskolai könyvtár*.

Továbbá: harminckét évi könyvtárosi működésem alatt jó, ha *három szakfelügyelő tisztelet meg látogatásával*, ami egyébként abból állt, hogy végigsétálva a polcok között, érdeklődött egy-két szakkönyv, folyóirat felől... Néhány kiváló középiskolai könyvtár kivételével feljűjt, de kilyukadt léggömb az egész...!

– *Beszélgetésünk végére érve, bevallom zavarban vagyok... Önző (szakmai) okokból azt kellene kívánnom, maradjon ez a remek könyvtár minél tovább létrehozója kezében... Mégis fel kell tennem a nehéz kérdést: aktív könyvtárosként meddig számíthatunk még Önre?*

– Eljár az idő, elfutnak az évek. Hihetően a jövő tanévben akad egy vállalkozó kartársam, aki elvégzi az alapfokú könyvtárosi tanfolyamot, s a következő évben átadhatom neki mindazokat a gyakorlati ismereteket, amelyeket az évtizedek során összegyűjtöttem. Könyvtárunk már *számítógépet* is kapott, de még csak *alapgépet*. A monitorra s a mágneslemezmeghajtóra még várni kell. Nem különben a *Könyvtárosban* is beigért könyvtári programokra. Ezek alkalmazása azonban már azt hiszem, utódomra vár... S akkor végre hozzáfoghatok magánkönyvtáram azon kötetinek elolvasásához, amelyekre nem futotta időmből még „nyugdíjas” éveimben sem. Ha a szívem is úgy akarja...

– *Valamennyi könyvtáros nevében kívánjuk, hogy minden elképzelése, terve megvalósuljon.*

**Simay Norbert**

# A képregények egy gyakorló nyelvtanár szemével

Visszhang

Nemrégiben szakirodalmi vizsgálódás közben átlapoztam a *Könyvtáros* régebbi számait, s a képregényekről folytatott eszmecsere felkeltette érdeklődésemet. Teljesen megegyezik a véleményem *dr. Horváth Károlyéval*, s most tanári tapasztalataimmal kívánom kiegészíteni *A képregény segítse az idegen nyelvek tanulását* című cikkben foglaltakat (1986/2. sz.).

A szakosított tantervű általános iskolai angoloktatás keretein belül már hetedik-nyolcadik osztályban érintjük az angol és amerikai irodalom klasszikusait, s a társadalomra vonatkozó ismeretek átadása, bővítése közben is szí-

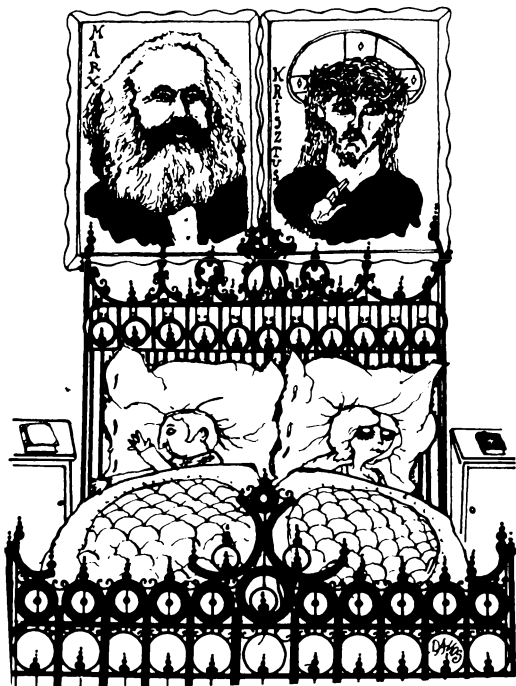
vesen nyúlnak a pedagógusok gyermekregényekhez, elbeszélésekhez.

Ha arra gondolok, hogy a 12–13 éves korra elsajátítható nyelvtudás szintjére mindenképpen le kell egyszerűsíteni a legszebb klasszikusok nyelvezetét is, nyelvpedagógiai szempontból igenis fontosnak tartom az idegennyelvű képregényt! Akár orosz, akár angol nyelvkönyveket lapozgatunk, mindegyikben jócskán akadnak „átfogalmazott” irodalmi művek. Ezek hasznos, a nyelvismeretet kiegészítő, fontos „célnyelvű” kulturális tájékozottságot biztosítanak. De talán előnyösebb és hatékonyabb is, ha képi illusztrációval kísért, szemléletesen tördelt változatot teszünk a tanulók elé!

Ismeretes pedagógiai tény, hogy a képi információ segíti a szöveg megértését, s az esztétikai nevelés, a nyelvi kultúra közvetítése szempontjából is fontos média. *Pedagógiai* funkcióját és irodalmi értékét tekintve nem érzek nagy különbséget a diafilm, vagy a nyomtatott képregény formátumra egyszerűsített művek között; az előbbieket pedig régóta elfogadott eszközei az oktatásnak. Mindkét médiatípus hasznos lehet az idegennyelvi készségek és jártasságok kialakítása és fejlesztése folyamatában, céltudatos nevelői tevékenységgel párosulva.

Ha a képregényt, illetve annak filmesített változatát: a rolldiát vagy a leica-diát akár irodalmi, akár kulturális ismeretek terjesztése céljából kapcsolom be oktatómunkám folyamatába, vagy esetleg a beszédképesség fejlesztésére alkalmazom, e műfajokat az egész pedagógiai folyamat részeként, összetevőjeként kell kezelnem.

Tapasztaltam, hogy az eredeti, teljes műbe is kénytelenek beleolvasni tanítványaim akkor, ha az idegen nyelvű képregény lexikai-tartalmi feldolgozása közben kutatómunkára serkentő, anyanyelven kiszabott feladatokat kapnak. Fontos, hogy a korunkra jellemző irodalmi



igénytelenség, felületesség ellenére arra törekedünk, hogy a nyelvtanuláson keresztül, a készségképzés céljait a lehető legteljesebb mértékben szolgálva szeretessük meg az olvasást a gyerekekkel. Azt sem szükséges külön részletezni, hogy elsősorban a jól ismert mesék, elbeszélések, regények, drámák képregényszerített változatának nyelvórai alkalmazására gondoltam. A manapság divatos, színvonalatlan krimi-, sci-fi- és horrortörténeteket mellőzném. De az az igazság, hogy ezekhez külföldről könnyebb hozzájutni, mint a klasszikusokhoz.

Többek közt azért is szavazok a klasszikusok képregényváltozataira, mert az eredeti művekben megfogalmazott *erkölcsi értékek egyetemesen elfogadottak*, s bennük a korra jellemző történelmi, illetve életmódra, szokásokra utaló *háttérinformációk* találhatóak.

Nyelvtanár kollégáim persze vitatkozhatnak velem, hogy inkább a legkülönbözőbb módokon történő idegen nyelvű képregény-feldolgozás közben, a nyelvi készségek fejlesztésén keresztül juttassuk-e el kis tanítványainkat az irodalmi élményhez, vagy ellenkezőleg az iro-

dalmi élményen és a kulturális ismeretszerzésen keresztül fejlesszük a nyelvi készségeket. Úgy hiszem, mindegy. Az a fontos, hogy aki a képregényt oktató-nevelő céllal a kezébe veszi, a szépirodalmi értékek érvényrejuttatását is tekintse feladatának. Jó lenne azonban alaposan utánanézni, hogy rendelkezésünkre állnak-e itthon is esztétikai és pedagógiai értékkel egyaránt bíró képregények. A *Pif* és más hasonlók aranyosak, de időnként eluralkodik bennük a „piff-puff effektus”, amelyet agresszivitással amúgy is teli életünkből szives-örömet kihagynánk. Időnként antikváriumokban el lehet csipni egy-két exportból visszamaradt angol nyelvű képregényt, de az ezekhez való hozzájutás esélyei bizonytalanok. Érdemes tehát szorgalmazni, hogy különkiadványok formájában vagy nyelvkönyvek részeként minél több didaktikailag is jól szerkesztett képregény lásson napvilágot a hazai könyvterjesztésben is.

**Poór Zoltán**

nyelvtanár

Vörösmarty Mihály Általános Iskola, Ajka

## Hallottuk,

hogy megtartották 1986. évi 2. munkaértekezletüket az ipari szakkönyvtári hálózat vezetői. Az Ipari Informatikai Központ (INFORMATIK) és a regionális elven működő 13 hálózati alközpont vezetőinek kétnapos tanácskozásán az 1986-os év munkáiról számoltak be és kitértek az 1987. évi feladatait. Megvitatták mintegy 600 ipari szakkönyvtár minősítésének, rangsorolásának szempontjait, melynek alapján 1987 folyamán a könyvtárakat négy kategóriába sorolják. Ezzel a könyvtárak fejlődését kívánják elősegíteni, mivel a gazdasági nehézségek következtében sok vállalatnak, intézménynek gondokat okoz a könyvtárak megfelelő működéséhez szükséges technikai és személyi feltételek biztosítása. Szó volt a megyei, az SZMT központi és a helyi felsőoktatási intézmények könyvtáraival való kapcsolatokról is, és leszögezték, hogy sok megyében igen jó együttműködés alakult ki mind a könyvtárosképzés és továbbképzés, mind a módszertani munka területén.

Megállapították továbbá, hogy a vállalatok műszaki és szakszervezeti közművelődési könyvtárainak összevonását körültekintően, az összevonásból származó előnyök figyelembevételével kell előkészíteni. Ebben az ipari szakkönyvtári hálózati központ vállalja a közreműködést, ha az SZMT központi könyvtárak az ilyen jellegű tervekről előre tájékoztatják.

A munkaértekezlet keretében *Natasa Klementyova* a Szovjet Tudomány és Kultúra Háza könyvtárának tevékenységét mutatta be. Ismertette a szovjet szakirodalom hozzáférési lehetőségeit, és felajánlotta segítségüket az egyébként nehezen beszerezhető új könyvek és folyóiratok megrendelésében, valamint a könyvtárközi kölcsönzés gyors lebonyolításában. Az ipari szakkönyvtári hálózat vezetői hasonló jó kapcsolatot óhajtanak kiépíteni más szocialista országok budapesti kulturális központjaival is, hogy ezzel is elősegítsék a szakkönyvtáraknak a szakirodalomhoz való hozzájutását. (T. J.)

# Kibővítette szolgáltatásainak körét a KMK könyvtártudományi szakkönyvtára

Könyvtári  
élet

Sok szakembert vádolnak meg azzal, hogy nem olvassa a szakirodalmat. Úgy hiszem, mi sem vagyunk kivételek, annak ellenére, hogy az olvasáspropaganda szakmánk része. A könyvtártudományi szakirodalom zöme nem magyar nyelvű. Az élenjáró módszerek, a fejlett technikai megoldások leírásait elsősorban valamilyen világnyelven lehet megismerni. És hogy állunk a nyelvtudással? Valljuk be, nem túl fényesen. A könyvtáros szakma megkívánta nyelvtudás legtöbbször elmarad az ideálistól, pedig ez mind a szakirodalom olvasásában, mind pedig a személyes kapcsolatokban akadályt jelent, de még egy külföldi tanulmányút is úgy igazán eredményes, ha nem tolmács útján tárgyalunk.

Ezek a gondok, gondolatok készítettek bennünket (a KMK könyvtártudományi szakkönyvtárát) arra, hogy kibővítsük szolgáltatásainkat, és a szakirodalmon kívül nyelvtanulási, nyelvgyakorlási tankönyveket, audiovizuális anyagokat is gyűjtünk és szolgáltatunk; így sietve a szakma segítségére.

De hiába igyekszünk, ha az olvasók nem sietnek hozzánk. Baj lehet a propagandával? – gondolkodtunk el, és rájöttünk, hogy úgy cselekszünk, mint a pap a templomban: azoknak prédikálunk egyre bővülő szolgáltatásainkról,

akik amúgy is használóink. Most a könyvtárunkat eddig még nem használóknak szeretnénk felajánlani az említett szolgáltatásokat. Könyvtárunk szolgáltatásairól a *Könyvtáros* hasábjain már 1980-ban tájékoztattuk az olvasókat (a 9. számban). Ezúttal elsősorban azokról írunk, amelyek az akkori helyzethez képest újak, illetve bővültek.

Az Országos Széchényi Könyvtár impozáns vári épületének VIII. szintjén kaptunk helyet, igazán elegáns környezetben. Olvasótermünk eredeti igényeinknek két és félszerese lett, úgy érezzük azonban, hogy sikerült jól berendezkednünk, sokféle használatot lehetővé téve.

Körülbelül ötezer könyv került szabadpolcra, szakcsoportokba rendezve, egy-egy csoport nem túl nagy, így az olvasó közvetlenül az öt érdeklő anyagban válogathat. A mi szakkönyvtárunk az egyetlen olyan különgyűjtemény a nemzeti könyvtárban, ahonnan kölcsönözhetnek is. Nemcsak könyvek, de a gyakrabban keresett folyóiratok (*Könyvtáros*, *Könyvtári Figyelő*, *Tudományos és Műszaki Tájékoztatás* stb.) duplumszámai is elvihetők egy-egy hónapra. Ha viszont nem kölcsönözhető anyagról másolatot kérnek, azt azonnal, kiváló minőségben 4 forintos oldalankénti áron el tudjuk készíteni a *Soros-alapítvány* jóvoltából kapott remek xerox-gépen. A másolás díja helyben fizethető, sikerült korábbi, kissé bonyolult adminisztrációkat egyszerűsíteni.

Szabadpolcon kaptak helyet a kurrens magyar és külföldi könyvtártudományi referáló lapok, bibliográfiák és valamennyi részterületi szakbibliográfia, az általunk korábban készített irodalomkutatások; kiegészült katalógusrendszerünk, és így jelentősen megnövekedett az irodalomkutatás forrásainak köre.

A magyar nyelvű szakfolyóiratok szinte kivétel nélkül, az alaplapok indulásuktól, a többiek folyó évfolyamai, valamint a jelentősebb idegen nyelvű folyóiratok kurrens számai



mind közvetlenül hozzáférhető az olvasóteremben (mintegy 260 cím).

A dokumentációs munkát sikerült úgy megszervezni, hogy a lapokat gyakorlatilag a megérkezés pillanatában a polcra tehetjük, és a feldolgozás valóban rövid idejére kerülnek csak el onnan, illetve a magyar nyelvűek feldolgozása lehetőleg a duplumszámokból folyik.

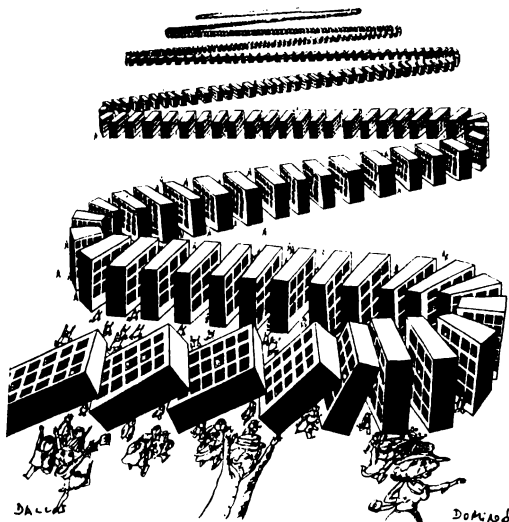
Képmagnetofon berendezésünk lehetővé teszi, hogy az eddig ugyan nem túl nagy számban meglévő videokazettáinkat helyben lehesen nézni, illetve fejhallgatóval hallgatni. Erőteljesen növelni kívánjuk videodokumentumaink számát a gyűjtőkörünkbe tartozó kazettákkal, egyelőre főleg külföldről, mivel hazai gyártás nem folyik. Megragadjuk az alkalmat, és kérjük a kollégákat, ha valamelyik könyvtár készített esetleg könyvtár- vagy szakirodalomhasználati videokazettát, értesítsen bennünket róla, hogy megrendelhesük, illetve lemásolathassuk azokat. Hasonló szolgáltatással mi is rendelkezésre állunk.

Lehetővé tesszük a könyvtárosok és a könyvtár szakos hallgatók számára az önképzéses nyelvtanulást. Több fejhallgató magnetofon és egy képmagnetofon biztosítja a világnyelveken eddig már összegyűjtött és fokozatosan bővülő nyelvlecke-állományunk helybeni használatát.

## Különgyűjtemények

Különgyűjteményeink sorában 1980 óta a *szakdolgozatok* száma növekedett erőteljesen (4300 darab van), ami azért érdemel külön szót, mert ez az egyik legtöbbet használt állományrész. Csak helyben használható. A KMK könyvtárosképző tanfolyamainak záródolgozatai képezték a gyűjtemény alapját, majd több felsőfokú intézmény (a szombathelyi, a nyíregyházi, a debreceni és a SZOT-főiskola) járult hozzá az állomány bővítéséhez az ott végzetek dolgozataival. Pár éve az ELTE könyvtári tanszéke letétként elhelyezte nálunk az egyetemen végzetek dolgozatainak egy-egy példányát. A dolgozatok leírásait a katalógusban kiegészítik azok a leírások, amelyek dokumentumait kívánságra könyvtárközi kölcsönzés keretében megkérjük. A szakdolgozatokról betűrendes és tárgyszókatalógust is vezetünk.

Messze értékük alatt használták az IFLA konferencia-anyagok. Talán nem mindenki tudja, hogy az évente megrendezett IFLA-



konferenciákon elhangzott előadások anyagait ún. clearing house-okban (letéti állomás) őrzik, ahova minden évben automatikusan megküldik a teljes sorozatot. A szocialista országok közül a Szovjetunió és az NDK-n kívül Magyarországon van clearing house, a könyvtár-tudományi szakkönyvtárban. A konferenciát rendező országra hárul az előadások fordíttatásának (a legtöbb nemcsak angolul, hanem más világnyelveken is megvan) és szétküldésének feladata. Sokszor nem kevés energiánkba kerül az előadások anyagának megszerzése. Az 1984-es, Nairobi-ban rendezett konferencia előadásait többszöri reklamációnk ellenére sem kaptuk meg, és a szó szoros értelmében összekoldultuk a többi clearing house-tól. Így sikerült ennek a – főleg a fejlődő országok könyvtárügyi kérdéseivel foglalkozó – konferenciának az anyagát is majdnem teljessé tenni. Hogy az IFLA – dokumentumok „alulhasznátsága” nemcsak magyar jelenség, arra több jelzés érkezett az IFLA-tól. Évek óta foglalkoznak a nagyobb propaganda, a jobb feltárás kérdésével. A szempontok és módszerek egyeztetésére az a döntés született 1986-ban a tokiói konferencián, hogy a kiadási bizottság (Publications Committee) albizottságként létrehozzák az IFLA clearing house vezetőinek bizottságát (Committee of IFLA Clearing-house Managers). Szakkönyvtárunk is érezte a nagyobb propaganda szükségességét: a szélesebb körű használat érdekében 1984 óta (az 1983-as müncheni konferenciával kezdődően) a

*Könyvtári és Informatikai Központi Gyarapodási Jegyzék* című kiadványunkban közzéteszük a konferenciaanyagok jegyzékét. Ezenkívül mindegyik konferenciáról összefoglaló tanulmány jelenik meg az ugyancsak nálunk szerkesztett *Könyvtári Figyelő*ben.

Számos különgyűjteményünk szolgálja még a könyvtártudományi kérdésekről információt keresők minél átfogóbb tájékoztatását. Az *úti-jelentések* közül mindazokat a beszámolókat gyűjtjük, amelyek könyvtártudományi tanulmányutak tapasztalatairól számolnak be. A tanulmányutakra, ösztöndíjas pályázatokra készülőeknek ezek hasznos segítséget nyújthatnak. A gyűjtőkörünkbe nem tartozó szaklapokban megjelenő könyvtártudományi tárgyú cikkek másolataiból *lapkivágat-gyűjtemény* épül. *Fotótárunk* könyvtáráépületek, berendezések, események és jeles könyvtárosok fényképeit tartalmazza. A *könyvtárismertető* különgyűjteményben mindenféle típusú magyar és külföldi könyvtári kalauzt meg lehet találni. *Aprónyomtatvány*, illetve *propagandaanyag-gyűjteményünk*ben meghívókat, könyvtári reklámszatyrokat, a könyvtárat reklámozó légömböket és más szóróanyagot gyűjtünk. A *prospektustár* a könyvtárakban használatos berendezések, gépek gyártnányismertetőit gyűjti, és tájékoztatást nyújt azok beszerzési lehetőségeiről is.

Az olvasótermet úgy rendeztük be, hogy az eligazító táblák, használói segédletek és katalógusok segítségével a dokumentumok teljesen önállóan megtalálhatók, az önfeltáró rendszerben tárolt különgyűjtemények is minden segítség nélkül használhatók (viszont, ha szükséges, minden segítséget megadunk). Mindössze a zárt raktárban lévő állományrészt kell a tájékoztatópultnál ülő könyvtárostól kérni.

Ha a kollégákban kedvet ébresztettünk a látogatásra, akkor nem volt hiábavaló ez az írás. Szeretnénk viszont a még köreinkben sem ritka „küszöbfelelem” legyőzését azzal is elősegíteni, hogy könyvtárbemutatásra ajánljunk. Az első csoportos látogatást bizonyára bátrabban követi majd az egyéni használat.

### **Csoportos látogatások, nyitvatartás, kiadványok**

Kérjük, ha egy-egy hálózati központ indítást érez rá, jelentse be látogatási szándékát olvasószolgálatunknál. (*Pappné Farkas Klára, 757-533/263 mellék*), és valamelyik hétfő dél-

előttre (akkor ui. a könyvtár zárva van) beszéljen meg a hálózatában dolgozók számára csoportos látogatást. Könyvtárosokból álló csoportok látogatása a nemzeti könyvtár megtekintése céljából most sem ritka nálunk, de tapasztalataink szerint az épületet végigjárva, másfél óras könyvtárnézés után érkeznek hozzánk a kollégák, esetleg fáradtan, így kevésbé érdekelheti őket egy részletesebb, a szakirodalom használatába is bevezető könyvtárbemutató.

Azoknak a használóknak is be kell iratkozniuk a Széchenyi Könyvtár V. szinti információs pultjánál (könyvtárosoknak ingyenes), akik csak a könyvtártudományi szakkönyvtárat kívánják igénybe venni, de érdemes is megtenniük, mert az olvasójegy ingyenes gyorslift-használatra jogosít a Dózsa György tér felől. Ha pedig valaki egész napos „szakmai túrát” tervez nálunk, az épületben büfé áll rendelkezésre, és pihenésül olvasótermünkben szépirodalmi lapok között böngészhet, friss *Expressz* újságot olvasgathat, műsorkalauzt tanulmányozhat.

Mivel a könyvtár nyitvatartási ideje eltér az Országos Széchenyi Könyvtár nyitvatartási idejétől, ezért közzéteszük:

	tanév közben	nyáron
	IX. 16.–VII. 14.	VII. 15.–IX. 15.
hétfő	13.00–19.30	13.00–19.30
kedd	9.00–19.30	9.00–16.00
szerda	9.00–19.30	9.00–16.00
csütörtök	9.00–19.30	9.00–19.30
péntek	9.00–19.30	9.00–15.00
szombat	9.00–13.00	zárva

Tudjuk, hogy a könyvtárosok széles köre nem fővárosi lakos, így nem lehet könyvtárunk rendszeres olvasója. Nekik ajánljuk a könyvtárközi kölcsönzést, eredeti dokumentumok és xeroxmásolatok kérhetők a gyűjtőkörünkbe tartozó és az állományunkban meglévő könyvekből, folyóiratokból. Továbbá főleg az ő kedvükért soroljuk fel – a többség által már ismert – kurrens kiadványainkat, amelyek segítségével folyamatosan tájékozódhatnak a belföldi és külföldi könyvtártudományi szakirodalomról.

*A Magyar Könyvtári Szakirodalom Bibliográfiája (MAKSZAB)*. Évente megjelenő négy számában összesen körülbelül kétezer tételt (monográfiák, folyóirat- és hírlapcikkek, tanulmányok stb. címeit) közli. Köteteit betűrendes és tárgymutató egészíti ki, éves és öt-éves kumulált mutatói segítik a visszakeres-

sést.) Megvásárolható a Könyvértékesítő és Könyvtárellátó Vállalatnál, füzetenként 10 forintért. Az *Új Könyvek* megrendelőjegyzékén is megrendelhető.

*Könyvtári és Dokumentációs Szakirodalom (KDSZ)*. Évente megjelenő négy számában összesen mintegy 1200 tétel dolgoz fel a külföldi folyóirat-szakirodalom cikkeiből, háromféle formában: címet (címfordítással) vagy annotációval ellátott, illetve bővebb, informatív referátummal ellátott címet közöl. Előfizethető a *Műzsák Közművelődési Kiadónál* (Bp. 70. Pf. 85 1442.), vagy megvásárolható a Könyvértékesítő és Könyvtárellátó Vállalatnál, évi előfizetési díja 120 forint.

*Könyvtári és Informatikai Központi Gyarapodási Jegyzék*. Évente négyszer megjelenő kiadvány. Első része a KMK állományába került új külföldi könyvtártudományi és informatikai témájú dokumentumok adatait tartalmazza a folyóiratoké kivételével, második része a magyarországi könyvtárakba beérkező külföldi anyagot regisztrálja az OSZK Könyvek Központi Katalógusaihoz beérkező jelentések alapján. Az IFLA-konferenciákon elhangzott előadások jegyzékét évente közli a kiadvány. Igényelhető az OSZK KMK könyvtártudományi szakkönyvtárától (Budapest, Budavári Palota F épület, 1827). Ingyenes.

*Hungarian Library and Information Science Abstracts (HLISA)*, *Vengerszkaja Literatura po Bibliotekovedeniju i Informatike (VELBI)*. A külföld számára nyújt szelektív bibliográfiai tájékoztatást és közöl referátumokat a magyar könyvtártudományi szakirodalom javáról, angol és orosz nyelvű változatban. Mindkét kiadvány ingyenes, az OSZK KMK könyvtártudományi szakkönyvtárától kérhető, kiadványcsere keretében.

A *Könyvtári Figyelő* az Országos Könyvtárügyi Tanács és a KMK kéthavonta megjelenő közös folyóirata. A magyar könyvtárügyet foglalkoztató kérdéseket dolgozza fel önálló tanulmányokban, műhelymunkában, és fordításokat, tömörítvényeket, szemléket közöl a külföldi könyvtárügy megismertetésére. Előfizethető a HELIR-nél és a Műzsák Közművelődési Kiadónál (Bp. 70. Pf. 85 1442. 70 Ft.), évi előfizetési díja 180 forint.

Hamarosan megjelenik a könyvtártudományi szakkönyvtár második, a vári épületnek megfelelően átdolgozott kalauza, amely szintén az OSZK KMK könyvtártudományi szakkönyvtárától igényelhető.

**Kovács Lászlóné**

a KMK könyvtártudományi szakkönyvtárának vezetője

## Kiállítás Szabolcs-Szatmár megyei közgyűjtemények könyvritkaságaiból

Széles látogatókört vonzó, igényes kivitelű kiállítás nyílt 1986 novemberében a nyíregyházi Móricz Zsigmond Megyei és Városi Könyvtár előadótermében a szabolcs-szatmári tájat, történelmet és irodalmi hagyományokat reprezentáló könyvritkaságokból. Bemutattak továbbá korabeli hírlapokat, folyóiratokat, naptárakat és a legkülönfélébb kis- és aprónyomtatványokat. A kiállítás rendezőinek nyilvánvalóan az volt a szándékuk, hogy a köztudatban olykor ma is elmaradottnak tartott szabolcsi nép művelését hivatásuknak tekintő közgyűjtemények, iskolák és művelődési in-

tézmények felhalmózott szellemi értékeit, a vidék gazdag kulturális hagyományait a látogatók megismerhessék. Hat intézmény fogott össze létrehozásáért, a gondolat pedig a megyei könyvbarát klubban született meg, s először 1984-ben lett valóságá, amikor a magángyűjtemények kincseit tárták a közönség elé. Ezen a kiállításon a Szabolcs-Szatmár Megyei Levéltár, a Jósa András Múzeum, a Bessenyei György Tanárképző Főiskola, a Kossuth Gimnázium, a Vásárosnaményi Városi Könyvtár és a megyei könyvtár ritkaságait láthatták az érdeklődők.



A bemutató házigazdája a könyvtár *helyismereti gyűjteménye*. Vezetője s egyben a könyvbarát klub titkára, *dr. Gubicz Pálné* e szép kivitelű rendezés tervezője és összeállítója. A Váci Mihály Megyei és Városi Művelődési Központ a mecénás szerepére vállalkozott az anyagi fedezet megteremtésével és a dokumentációs fotóanyag elkészítésével.

A hét tematikus egységre tagoló kiállítás első két vitrinje Szabolcs-Szatmár nagy történelmi családjainak monográfiáit tárja a látogató elé. Olyan családokét, amelyek helyi jelentőségükön túlmutató szerepet játszottak a magyar történelemben, úgymint a *Lónyay*, a *Vay*, a *Desseffy* család, vagy a *Károlyi* család nagy-károlyi ága. Nagy jelentőségű forrásai e monográfiák a helytörténeti kutatásnak, hiszen többnyire tartalmazzák a családi levéltárak fontosabb okleveleinek regesztáit (kivonatát, gyűjteményjegyzékét) is. A kiegészítés után nagy lendülettel induló pozitivisták történetkutatás jellemző darabjai e kötetek, amelyek ugyan – tudatosan – nem vonnak le általánosítható végkövetkeztetéseket, de tények, adatok gazdag tárházát szolgáltatják a mai kutató számára.

A több megyére kiterjedő Károlyi-uradalmak oklevéltára a gazdaság- és társadalomtörténet kutatóinak nélkülözhetetlen forrása. Külön kötetek tartalmazzák a Károlyi család genealógiáját, valamint a szatmári béke

okirattárát, s a nagykállói *Kállay család* levéltárának 1943-as kiadása is gazdag forrásanyaga e vidék gazdaságtörténetének. Hazai és külföldi levéltárak anyagából adták ki 1944-ben Kolozsvárott *Báthory István* erdélyi fejedelem és lengyel király 16. századi levelezését. A kötet a kiállításon egy csoportot alkot *Kazinczy Ferenc* és *Desseffy József* 1793 és 1831 közötti levelezésének *Heckenast-féle* 1860-as és Széchenyi *Hiteljének* 1831-es, kassai kiadásával.

A Desseffy család több tagjának található emlékkötete a kiállításon, így például *Desseffy Emilé*, aki az Akadémia elnökeként fejtett ki tudományos tevékenységet. *Desseffy Aurél* emlékkötetének (Koszorú D. A. emlékének) 1857-es kiadása pedig a könyvművészet csodálatosan szép darabja. Gazdag illusztrációi a nemzeti romantika korába vezetik el az olvasót. Tudománytörténeti szempontból sem elhanyagolható a kötetnek a magyar nyelv ügyében írott tanulmánya: merész vállalkozás ez abban a korban, amikor a középiskolák például elveszthették nyilvánossági jogukat, ha megtagadták a német nyelv tanítását. Elkéserítő képet fest a szerző a diákok magyar nyelvismertének hiányosságairól.

A rendező szándéka szerint a kiállítás második része a megye kéziratos és nyomtatott szabályrendeleteit, valamint a helytörténeti kutatás nélkülözhetetlen forrásait, a címtárakat mutatja be. Ennél azonban sokkal bőségesebb a tárlók anyaga, mert ide kerültek az 1860-as és az 1905-ös alkotmányos mozgalmakról kiadott kötetek, az ecsedi százéves úrbéri per története, a *Gazdakör* ügetőversenyének programja 1938-ból, érdekes kisnyomtatványok és értékes 19. század eleji térképek is. Gazdag egyháztörténeti források a zsidó és a református emlékkönyvek, a beregi református egyházmegye közgyűlési jegyzőkönyvei, vagy a szatmári egyházmegye statútumai, alapszabályai. A Kossuth Gimnázium adta e tárló anyagához az 1870-es népszámlálás szabolcsi kötetét, a megyei levéltár pedig címtárakat és egy 1944-es telefonkönyvet. De látható itt a nyíregyházi kaszinó 1896-ban kiadott története is, vagy humoros korrajz a nyírvíz-szabályozókról és az izraelita nőegylet egyik század eleji estélyének meghívó műsorfüzete az előadók fényképével és az előadott versek szövegével. Az 50 éves *Nyírvidek* albuma viszont jobban illett volna az időszaki kiadványokat bemutató tárló anyagába.

Hogy milyen hagyományai vannak a szülőföld ismeretének e megyében, annak igen szép

példája a századfordulón kiadott Szabolcs vármegyei földrajztankönyv a népiskolák 3. osztályai számára. A tárló legértékesebb darabja pedig az 1802 és 1811 között Bécsben kiadott Görög–Kerekes-féle *Magyar Atlasz*. Görög Demeter főúri mecénások és az udvar támogatásával adta ki a 60 megyei lapot tartalmazó – köztük Szabolcsot és Szatmárt is bemutató – kötetet. A Görög-féle térkép – éppen mert a katonai felmérések anyagát is felhasználta – pontossága miatt alaplúnak számított egészen 1890-ig. A térképkiadásban ezzel a művel zárul egy korszak, a kéziratos megyei térképek korszaka.

## A hely és szülőttei

A kiállítás harmadik nagy tematikus egysége a megyei és városi monográfiák teljes sorozata, köztük *Szirmay Antal* 1809-ben magyar nyelven megjelentetett Szatmár-története.

A helyi sajtótermékek színes skáláját mutatja be a kiállítás negyedik része, amelyben a politikaiaktól a gimnáziumi önképzőkori lapokig a legváltozatosabb témákban kiadott időszakos kiadványok szerepelnek. Talán a legizgalmasabb valamennyi közül a *Tisza-Eszlár* című napi értesítő, amelyet az eszlári per idején, 1883 júniusától augusztusig adott ki a *Nyírvidek* szerkesztősege, a per iránti felfokozott érdeklődés kielégítésére. A vád- és védőbeszédek juttatta el ily módon azokhoz az érdeklődőkhöz, akik nem kaptak helyet a tárgyalóteremben.

Az ötödik résznek nincs egységes tematikája, inkább könyvtörténeti érdekességeket gyűjtött egy csoportba a rendező. A Kossuth Gimnázium őrsi *Mádi Szabó Dávid*nak, Szabolcs megye egykori főorvosának 1835-ben, még orvostanhallgató korában írott kéziratos receptgyűjteményét. A sokoldalú irodalmi tehetséggel megáldott orvostudor verseken, színműveken és egészségügyi szakcikkekén kívül egyházi szónoklatokat, szőlészeti és egyéb mezőgazdasági tárgyú írásokat is megjelentetett. Elemezte a mádi bort természet- és orvostudományi szempontból és a kereskedés ügyében is felemelte szavát. A tanárképző főiskola gyűjteményéből itt látható *Voltaire* francia nyelvű egyetemes történetének 1756-os, *Victor Hugo* *A párizsi Notre Dame* című regényének francia nyelvű, 1831-es stuttgarti kiadása, valamint egy 1798-ban Frankfurtban nyomtatott gót betűs művészeti lexikon. A kiállítás legrégebb

darabja egy 1696-ban Nagyszombatban kiadott *Corpus Juris*-kötet, de látható itt *Heltai Gáspár Magyar krónikájának* 1789-es győri kiadása is. Érdekességnek szánták a rendezők *Hofbauer Anna* 1826-ban Kassán megjelent szakácskönyvét, amely 32 személyes ebédrecepteket is tartalmaz.

Két tárlót szentel a kiállítás a megye nagy irodalmár szülőtteinek. Ízelítőül álljon itt néhány név: *Bessenyei György*, *Czóbel Minka*, *Kölcsey Ferenc*, *Krúdy Gyula*, *Lauka Gusztáv*, *Móricz Zsigmond*, *Vay Sarolta* (aki többek között *Vay Sándor* álnéven jelentette meg írásait).

Iskolai értesítők sora zárja a kiállítást, köztük az *Entwurf...* (a szabadságharc után Magyarországon is bevezetett középfokú osztrák tanügyi szabályzat) értelmében a megyében elsőként 1862-ben kiadott „Szatmári Kir. Kath. Gimnázium” értesítője.

A kiállításnak a művek helytörténeti vonatkozásain túl nyomdászati- és kiadástörténeti jelentősége is van. Felvonultatják a rendezők a legnevesebb fővárosi kiadók, mint a *Trattner*, a *Pallas*, a *Franklin*, az *Athenaeum*, a *Légrády testvérek* kiadványait és mellettük a helyi kiadásban érdekelt nyíregyházi *Jóba Elek*, *Hoffmann B. Béla* és a sárospataki református főiskola egy-egy kiadványát.

Igen hasznos lett volna, ha a kiállításhoz nyomtatott kalauz is készül, amit a látogatók hazavihetnek. Különösen fontos ez akkor, ha a kiállítás megtekintésére oly nagyszámú diáksereg volt várható, mint amekkora – a vendégkönyv tanúsága szerint – volt is. Általános és középiskolás diákok utaztak Nyíregyházára kiállításnézőbe és egyhangú elismeréssel szóltak az ott látottakról. A bejegyzésekből kicseng az igény több hasonló rendezvényre. Örövendetesen sok volt a szakmunkástanuló a látogatók között. Elgondolkodtató viszont, hogy főiskolások nevével – köztük a könyvtár szakosokéval – alig lehet találkozni a vendégkönyv aláírói között. (A kiállítás őrzésére egyébként igen lelkiismeretes munkatársat sikerült megnyerni a könyvtárnak, mert alig-alig engedett el valakit aláírás nélkül!)

A rendezvény sikere, a közönségigény folytatásra ösztönzi a rendezőket, akik azt tervezik, hogy a mostani kiállítás egy-egy tematikai egységét részenként, a mostaninál bővebb könyvanyaggal mutatják majd be.

**Dr. Tóvári Judit**

a nyíregyházi Bessenyei György Tanárképző Főiskola könyvtári tanszékének adjunktusa

# Új olvasópályázat a Magyar Néphadseregben

Novemberben egy újabb olvasópályázat vette kezdetét a hadseregben. Az olvasópályázat az Auróra nevet kapta, s a nagy októberi szocialista forradalom közelgő 70. évfordulója tiszteletére hirdette meg a hadsereg kulturális vezetése.

## **A helyzet, amelyben az akció indul**

Mint az a *Könyvtáros* olvasói előtt is ismert, szakmai körökben vita folyik a különféle olvasatási akciók értelméről. Vannak, akik megkérdőjelezik az olvasói létszám gyarapításáért és az olvasmányanyag tudatos feldolgozásának segítéseért folyó mindenféle intézményes próbálkozás korszerűségét, létjogosultságát. Főlényesen megmosolyogják, lekezelik, szinte megbélyegzik azokat, akik még napjainkban is hisznek a tömegek olvasási szokásainak jobbíthatóságában. Azt mondják, hogy hagyjuk békén az állampolgárt, ne akarjuk befolyásolni abban, hogy olvas-e és mit, s főleg ne akarjuk bevonni semmiféle mozgalomba. Amint azt – a többi között – ezeken a hasábokon is olvashattuk, az olvasómozgalom hiábavalóságának, értelmetlenségének, gyermekségének bizonyítására példákat ragadnak ki az utóbbi évek egyik-másik – nem kellő átgondoltsággal és szakszerűséggel szervezett – olvasópályázatának valóban rossz vonásaiból. (Arról persze hallgatnak, ami jó volt bennük.) Egyebek között azt róják fel az olvasómozgalom-pártiak hibájául az olvasómozgalmakat lejárattani próbáló igyekezetükben, hogy az olvasásstatisztikai számok büvöletében élnek, a számok formális emelésére törekszenek, holott a beiratkozott olvasók, illetve a kikölcsönzött könyvek száma nem fejez ki semmit abból, hogy épült-e és miképpen az illető a művekből (még csak azt sem, hogy elolvasta-e azokat).

A „hívók” táborában lévők pedig azt mondják, hogy nem a rossz próbálkozások hibáiból kell kiindulni, nem a huszáros rohamok, a jötem-láttam-győztem kampányok eredményességében bízó próbálkozásait, naivitását kell a megítélésnél alapul venni, s a kimutatások „sikerszámainak” hajszolását nem szabad általános fogyatékossgákként mindenkire vonatkoztatni (annál kevésbé, mert még az egykori túlbuzgók közül is mind többen kigyógyultak a mozgalom gyermekbetegségeiből).

A kérdést – véleményem szerint – úgy kell helyesen megközelíteni, hogy a lakosság nagy része egyáltalán nem él a művelődésnek és a szórakozásnak azzal a lehetőségével, amit a könyvek és folyóiratok nyújtanak; ha pedig olvasnivalót vesz a kezébe, az többnyire nem irodalmi érték, mert igény szintje megrekedt a felszínes, giccses fércműveknél, a művészet álarcában megjelenő irodalmi tömegárunknál. Az olvasók közül sokan csak az olvasmány cselekményének kalandosságára, szerelmes vagy izgalmas voltára figyelnek, s elkerülik figyelmüket a társadalmi vonatkozások, a jellemek, a művészi megformálás kérdései, a műnek az ő életére vonatkozó üzenetei stb.

Szabad-e ebbe belenyugodni? Lehet-e közömbös, hogy olvasnak-e a tömegek és mit kezdenek olvasmányaik hatásával? Felelős ember válasza csak az lehet, hogy – anélkül, hogy bárkire bármit ráerőszakolnánk, s anélkül, hogy bárkinek a személyiségét megsértenénk – segítenünk kell az állampolgárokat abban, hogy az irodalom lehetőségeivel is építsék magukat. Eszköz lehet ehhez a műbefogadás törvényszerűségeivel és az ízlésfejlesztés bonyolultságával körültekintően számoló (és az egyént kellőképpen tisztelő) olvasómozgalom is.

Az olvasómozgalom persze nem csodaszer. A leghozzáértőbb szervezőmunka és a legmagasabb pedagógiai, pszichológiai, népművelői

tudatosság és szakszerűség esetén is csak kis hányadát képes megnyerni a könyvtől idegenkedőknek, s csak kis eséllyel tudja befolyásolni az olvasmányok megválasztását, az olvasmányélmény szerencsés beépülését a személyiségbe. És természetesen mindezek a hatások, változások nem fejeződhetnek ki számokban. Ezt minden hozzáértő ember tudja. De tudja azt is, hogy nem törődhetünk bele az olvasási kultúra jelenlegi állapotába. Tenni kell valamit!

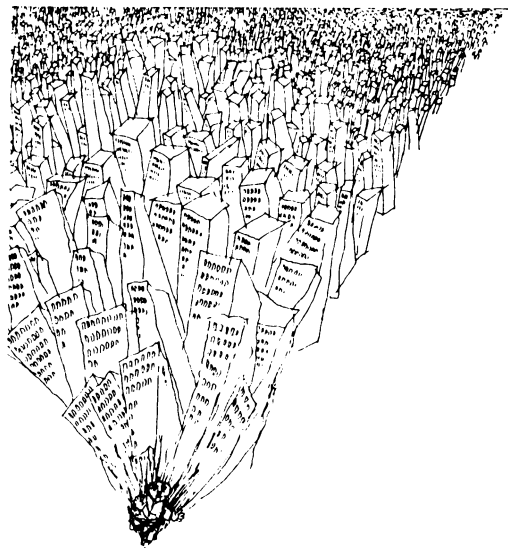
A kínálkozó lehetőségek egyik formája az olvasómozgalom. Mégpedig az általános célokat konkrét teendőkre lebontó, a stratégiát egyebek között a könyvek népszerűsítésében, kölcsönzésében és irodalmi programokban megvalósító akciók formájában. Igaz, hogy az olvasóvá nevelés hosszú folyamat, az ízlésformálás úgyszintén. De ha erre hivatkozva tétlenül figyeljük, hogy miként alakulnak a folyamatok, lemondunk az orientálás egyik jelentős lehetőségéről.

Fontos művelődéspolitikai kérdéstről van szó szerintem, és nem mindegy, hogy a hadsereg melyik oldalán áll. Ezért is üdvözölhető, hogy – miközben a szakmában egyesek idejétmúlt formának minősítik az olvasómozgalmat – a hadsereg illetékesei folytatni igyekeznek a bevált gyakorlatot: olvasópályázattal lendületet adni az irodalmi nevelésnek. Lehet persze vitatkozni a jelenlegi formával megkönyvjegyzékkel is, de a hadsereg – ha nem is minden tekintetben kifogástalanul – legalább tesz valamit az ügy érdekében.

## A szervezők szándékairól

Ez a mostani vállalkozás épít arra a korábbi felismerésre, hogy egy-egy irodalmi akció nemcsak az olvasóvá nevelés és az olvasási kultúra emelésének eszköze lehet, hanem arra is alkalmas, hogy az irodalom eszközeivel előtérbe állítson egy fontos társadalmi, politikai kérdést. Az az akció, amelyről ezúttal szólok, ez utóbbi vonást is hangsúlyozottan vállalja. Vagyis nemcsak az olvasási kultúra színvonalának fejlesztésén kíván fáradozni, hanem – mindenekelőtt az irodalmi propaganda előtérbe javasolt könyvek kiválasztásával – tisztelni akar egy évfordulónak is.

Mit is akarnak a pályázat elindítói ezzel a vállalkozással? Úgy gondolom, azt, hogy olvasmányélmények eszközével is közelebb hoz-



DA...S

zak a mai fiatalokhoz a 70 év előtti eseményeket; segítsenek tudatosítani azok eszmeiségét és világtörténeti jelentőségét, a világpolitika mai eseményeire is kiható voltát. S ehhez – a közművelődés egyéb hatásaival egyetemben – jó lehetőség a vonatkozó szépirodalom olvastása is. Mint minden hasonló esetben, ezúttal is lehetne vitatkozni azon, hogy akik a pályázat könyvlistáját összeállították, miért ezeket a műveket emelték ki, s vitatható a lebonyolítás mechanizmusa, valamint az is, kellőképpen ösztönző-e a kiírás. Azt azonban nem lehet kétségbe vonni, hogy minden szervező találhat a javasolt művek között számos olyant, amely nemcsak eszmei, de művészi tekintetben is igényes alkotás; s ha ezek közül csak néhányat dolgoz és dolgoztat fel elemzően, máris jó szolgálatot tett az irodalmi kultúra – és természetesen Október – ügyének.

Mi sem lenne könnyebb mint kritizálni. Helyette inkább – néhány példa említésével – arról ejtek szót, hogy melyek azok a művek, amelyek előtérbe helyezésének különösen örülhetünk. Amelyek az ügy politikai jelentőségét, maiságát a magas művészet rangján közvetítik.

A pályázati felhívásból az olvasható ki, hogy a szervezők azokat a rangos műveket akarják az irodalompropagandában mindenekelőtt kiemelni, amelyek a jevtusenköi gondolatot, „Él Tizenhét, a nagy” – minél nagyobb tömegek számára nyilvánvalóan – hordozzák. Ilyen

meggondolásból kiindulva kap megkülönböztetett propagandát *John Reed* amerikai újságíró riportkönyve, a *Tíz nap, amely megrengette a világot* (és természetesen a belőle készült *Bondarcuk*-film, a *Láttam az új világ születését*), amelyben a szerző szemtanúként örökítette meg a történelmi eseményeket. Dicsérendő az is, hogy a győztes forradalom legnagyobb költőagitátorának, *Majakovszkij*nak a fontosabb versei is (melyek ma is mozgósító erővel bírnak) a népszerűsítés előterében állnak. S általában is elmondhatjuk: felismerték, hogy a szovjet költészet hű tükre a 70 év fejlődésének, küzdelmeinek, ellentmondásosságának; mulasztás lenne nem kiaknázni ezt a nagyszerű lehetőséget. A szervezők tudatában vannak annak, hogy a versek okos felhasználásával növelhetik esélyüket az ügy – és az azt propagálni szándékozó olvasópályázat – erkölcsi, vi-

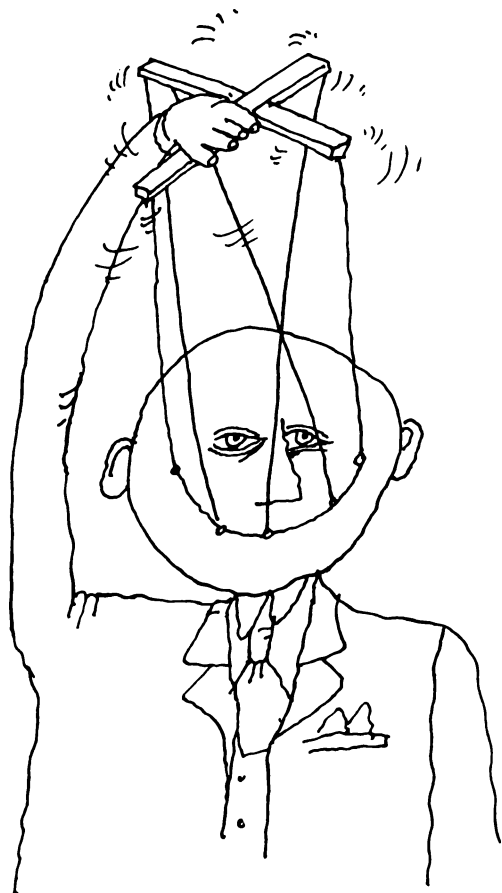
lágnezeti, politikai üzenetének népszerűsítésében. Ilyen megfontolásból kiindulva jelen van az „első vonalban” a szovjet költészet – *Jevtu-senko, Rozsgyesztvenszkij, Vinokurov, Voznyeszenszkij* nevével fémjelzett – új hulláma, miként a szellemükben fogant magyar és külföldi költemények legiava is.

A szovjet prózából mindenekelőtt a második világháborús helytállást és a mai szovjet valóságot bemutató írásokat helyezik a figyelem középpontjába. Főleg azért, mert a fasiszta támadókkal vívott küzdelem a hazaszeretet és az emberi, katonai helytállás, hősiesség számos példáját szülte, s szinte kimeríthetetlen az ezeket feldolgozó szírirodalom is. Hogy a 70 (nemcsak szovjet!) művet tartalmazó ajánló jegyzékből hol melyiket emelik ki, az sok körülménytől függhet, az azonban a korábbi tapasztalatok alapján szinte bizonyos, hogy *Solohov*nak a hadseregben slágernek számító műve, az *Emberi sors* előtérben lesz, és sokoldalú felhasználása ebben az akcióban sem marad el.

A jegyzék szép számmal tartalmaz emberi és társadalmi szempontból is érdekes műveket, jobbnál jobb alkalmakat kínál politizálásra.

## Néhány „ha”

Mitől lesz egy ilyesféle kezdeményezés mozgalommá? Természetesen nem feltétlenül attól, hogy alulról jövő spontán kezdeményezésként jön az ötlet, s a mozgalmi szervek ezt felkarolják. Nem mond ellent a mozgalmi jellegnek ez a mostani változat sem, amikor – egy tudatos politikai, nevelési szándék részeként – felülről indul a szervezés, s az sem, hogy nemcsak a KISZ-szervezet szervezi a folyamatot. Annál is inkább így van ez, mert a felső irányító szerv ezúttal is csak a mozgalom javasolt kereteit fogalmazta meg (talán túl lazán is), s a helyi szervek mozgásterét ily módon meglehetősen tágra hagyta. Ezúttal is a helyi kezdeményezések, ötletek, alkotó energiák kibontakozására, az öntevékenységre építenek a pályázat kiírói, s a helyi sajátosságok és lehetőségek mozgósítására, a társadalmi erők mozgásba lendülésére számítanak. A kiírásból arra lehet következtetni, hogy az *Auróra* olvasópályázat olyan lesz, amilyenné az alakulatok, intézetek teszik – szervezeti és formai tekintetben egyaránt. Nevelői, politikai tudatosság és irányításmetodikai megfontolás van az elképzelés mögött, a szervezők a kezdeményezést kézben próbálják tartani.



ALLBENO

Mozgalommá tehát akkor válhat az Auróra olvasópályázat ötlete, ha a központilag kialakított keretet étellel töltik meg a katonatömegek közelében élő népművelők, könyvtárosok, KISZ-esek és az aktivisták. Ha az ő kezdeményezéseiket felkarolják, eléttérhez juttatják a munka párt- és állami felelősei. Ha a potenciális olvasók érdeklődését fel tudják kelteni a kínált művek iránt, ha – okos motivációval – érdekeltté tudják őket tenni a részvételben, s ha tartalmas, színvonalas és a fiatalok számára vonzó, élményszerű rendezvényeket képesek szervezni. S ami szintén nem lényegtelen: nemcsak elindítják a pályázatot, hanem végig a tizenkét hónap alatt gondoskodnak annak folytonosságáról. Ha nem a könyvtár szűk ügyének, hanem az egész politikai munka szerves részének tekintik, amelyből mindenkinek ki kell vennie a részét. Ha szélesen értelmezett művelődési kérdésnek tartják az akciót, melyben a könyv, a folyóirat, az irodalmi rendezvény mellett a film, a csapatrádió, az amatőr művészeti mozgalom, az ismeretterjesztés, a klubélet sokszínű fegyvertárát is bevetik.

Az olvasópályázat sikere nagy részben azon múlik, hogy mennyire sikerül a fiatalok személyes ügyévé tenni a részvételt. Ha sikerül velük minél több személyes beszélgetésre alkalmat találni (természetesen a könyvtáros egyedül ezt nem győzi), ha a könyvek kiválasztását okosan segítik, ha véleményükről jó pedagógiai érzékkel érdeklődnek, s egyáltalán, ha minél több fiatalnak sikerül „testére szabni” a feladatokat, követelményeket.

## Előtérben a klubszerűség

A pályázathoz – egyebek között – módszertani útmutató is készült. Ez szükségesnek tartja, hogy az olvasással most barátkozókkal megbeszéljék a könyvekről szerzett benyomásait. Hogy kikérjék véleményüket és erősítsék bennük a helyes meglátásokat, illetve kellő tapintattal korrigálják esetleges helytelen következtéseiket. Javasolja, hogy adjanak minél gyakrabban lehetőséget nyilvános vitára, mivel a jól „vezetett” társalgás tetszésnyilvánításra bírhatja a kezdő olvasókat is, és segíthet az olvasmány igazi értékeinek felismerésében. Az irodalmi rendezvények elé azt a célt állítják, hogy olyan összefüggéseket, művészi értékeket is megvilágítsanak az olvasók előtt, amelyek

olvasás közben esetleg elkerülték a figyelmüket.

A vállalkozás előtérbe helyezi a klubszerű programokat, melyeken a kötetlen, csevegő légkör a jellemző, s ahol játékos keretek között adnak számot a résztvevők olvasmányaikról, de mindenekelőtt irodalmi élményeikről, a művek rájuk tett hatásáról. A törekvés az, hogy ezek a rendezvények lehetőleg zenével, elmés feladványokkal tarkított, élményt nyújtó alkalmak legyenek.

A módszertani útmutató azt is tanácsolja, hogy az alakulatok a fontosabb művekből rendezzenek ankétot, kerekasztal-beszélgetéseket. Törekedjenek arra, hogy ezek minél gyakoribbak s minél érdekesebbek legyenek. Az ankétokon, irodalmi témájú vitákon, műelemzéseken, író-olvasó találkozókön, irodalmi esteken való részvétel nagyban elősegítheti a könyvekről a helyes ítéletek kialakítását. Ezek légköre olyan legyen, hogy senki se szégyellje, ha valamit nem jól lát, hisz az ilyen alkalmaknak éppen az a rendeltetésük, hogy a hibás nézetek, fogalmak is felszínre kerüljenek, s a vita során tisztázódjanak. Jó lenne, ha egy-egy ilyen rendezvényen módszeresen bevezetnék az olvasókat az irodalmi művek megismerésének titkaiba: melyek a cselekmény mögött izzó társadalmi, emberi konfliktusok; milyen vonások jellemzik az egyes hősöket, miért ilyen formában fejezi ki ezt a szerző stb.

★

A *Könyvtáros* 1985. januári számában alkalmam volt körvonalazni véleményemet az olvasómozgalomról. Ma is az ott leírtak szerint gondolkodom az ügyről. A hadseregnek ez az újabb vállalkozása arról győz meg, hogy életképes gondolatokat fogalmaztam meg. Nem tudom, hogy a kivitelezés során mi valósul meg a szervezők elképzeléseiből, mennyire „jönnek be” a kritikai kitételeim, mennyire lesz sikeres az Auróra olvasópályázat. Számos körülmény miatt nincsenek könnyű helyzetben a szervezők, az azonban már most látszik, hogy az olvasó népert mozgalom nemes ügyét továbbra is komolyan veszik „katonáéknál”, és tesznek is a cél érdekében. Ez az olvasópályázat újból bizonyíthatja, hogy az időnkénti akciók képesek életben tartani, megújítani az olvasás több mint másfél évtizedes, országos mozgalmát.

**Füleki Mihály**

a Hadtudományi Könyvtár igazgatója

## Egy könyvtárgépesítési cég tevékenysége

**Figyelmébe  
ajánljuk!**

A világ legsikeresebb könyvtárgépesítéssel foglalkozó cégének (CLSI – Computer Library Services International, USA) tevékenységéről kétnapos szeminárium keretében szerezhettek információt az MKE műszaki szekciójának, valamint könyvtártechnikai és gépesítési bizottságának érdeklődői, akik részt tudtak venni az Országos Széchényi Könyvtárban tartott tájékoztatón.

A CLSI feltett és kinyilvánított szándéka, hogy a világ vezető könyvtárgépesítési cége legyen. Célja, hogy „bevigye” a számítógépet

a könyvtárakba, elősegítse, hogy a könyvtárosok direkt módon használhassák adminisztrációs teherrel járó munkáik megkönnyítésére. Maximálisan figyelembe veszi a könyvtárhasználók szempontjait (például a hagyományos cédulakatalógus helyett érintésre érzékeny terminált alkalmaznak /PAC-1/, mellyel a szó szoros értelmében az olvasó keze alá teszik a „technikát”), lehetőséget nyújtanak így a könyvtáron kívüli információkhoz való hozzáféréshez (a könyvtárba telepített számítógépet ehhez egyfajta „ablak”-nak tekintik).

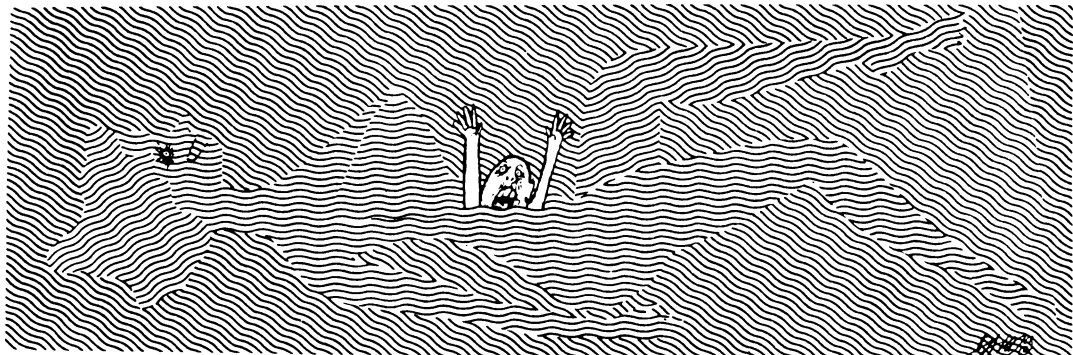
A CLSI 1971 óta foglalkozik számítógépes rendszerek könyvtári telepítésével. Kétszázötven alkalmazottjából százötven a könyvtárosok és számítástechnikusok száma, százan szervizterületen tevékenykednek. A CLSI könyvtári számítógépes rendszere a LIBS 100, amelynek üzemeltetéséhez DEC alapú (Digital Equipment Corporation) számítógép szükséges (a Központi Fizikai Kutatóintézet fejleszt ilyeneket).

Az Egyesült Államokban 1973-ban állították fel az első LIBS 100-as rendszert, 1974-ben automatizálták segítségével az első tudományos könyvtárat, szakkönyvtári alkalmazása 1976-ban kezdődött –, egyidejűleg a rendszer kanadai telepítésével. Ausztrália 1978-ban vásárolta meg a CLSI rendszert, 1981-ben pedig, hollandiai tárgyalások megkezdésével, a CLSI belépett Európába. Angliában először 1985-ben kezdődött meg alkalmazása, s jelenleg folyik franciaországi terjesztése. Szeretnék bekapcsolni Svédországot és a Távol-Keletet is. A világon eladott összes könyvtárgépesítési rendszer 50 százaléka a CLSI-től származik, és több mint húszmillió ember van a világon, aki a CLSI szolgáltatásait használja.

A CLSI olyan *komplex szolgáltatás*, amely egyetlen adatbázisra épül, és számos szoftvermodulból (azaz program-alrendszerből) áll.



DA L 05



Ezek összekapcsolhatók egységes rendszerre. A CLSI csak *online* üzemmódban működik (perifériái közvetlenül a számítógéphez csatlakoznak). A rendszer hardverkomponensei (fizikai elemei) és szoftverstruktúrája (program-felépítése), továbbá a csatlakoztatható *Datalink* rendszer (mely a könyvtáron kívüli kapcsolatok megteremtését teszi lehetővé) biztosítja valamennyi könyvtári funkció számítógépesítését (automatizálását) az előszerzeményezéstől a szolgáltatásokig, beleértve a kölcsönzést is, amelynél *vonalkódtechnikával*, fényceruza (sőt: lézeres letapogatás) segítségével lehet dolgozni. E rendszerrel megvalósítható az *egyszeri feldolgozás, többszöri felhasználás* elve. Valamennyi funkció *integrált*, ami azt jelenti, hogy ugyanaz az információ megjelenik vagy megjeleníthető bármely modulban (a nagyobb rendszer önálló része), illetve bármilyen akciót hajtok végre bármilyen modulban, az következetesen végigváltozik a rendszeren. A CLSI úgynevezett „real-time” (valós idejű) rendszerű, azaz válaszideje igen rövid, legfeljebb harminc perc.

Egy adott dokumentummal kapcsolatban bármit „azonnal” megtudhatunk. További érdekesség: amint egy kiadvány beérkezik a könyvtárba, azonnal használható! A rendszer nagyon *pontos, gyors, flexibilis, hatékony, sok funkciót tud ellátni, bármilyen nagyságrendű könyvtárban alkalmazható*. Egyik legjobb aspektusa, hogy *képes* (adminisztratív, földrajzi és kombinált) *hálózatban működni*. A rendszerhez a jelenleg legnagyobb tárolókapacitású adathordozó: az *optikai lemez is csatlakoztatható*. A bibliográfiai adatokat kétféleképpen tárolja: MARC-formátumban és LIBS 100-as címrekordban (ez a megjelenítési rekord – ISBD). A LIBS 100 alrendszerei közül (kölcsönzés, könyvtárközi kölcsönzés, szerzemé-

nyezés, állományellenőrzés stb.) külön figyelmet érdemel a PAC-II (*Public Access Catalog* – nyilvánosan hozzáférhető katalógus), amely *nagyon fejlett információkereső rendszer* (funkcionálisan nem nagyon tér el a DIALOG-tól, témájában és keresési nyelvében igen). *Szoftverei felhasználó-orientáltak, menüvezéreltek* (vagyis minden lépésnél többféle választási lehetőséget kínálnak).

A LIBS 100 a CLSI-től beszerezhető bérleti rendszerrel, havi törlesztéssel és készpénzfizetéssel. Az ár magában foglalja a hardvert (magát a „gépet”), a terminálokat, a szoftvert (arra lehet lebontani, amire éppen szükség van: beszerzés, kölcsönzés, katalógizálás stb.), a dokumentációt (képzés, installáció) és a rendszeres szervízt, amely a hardverre és a szoftverre egyaránt vonatkozik. Hozzávetőleges átlagára: 75 ezer és 1 millió dollár közötti. Ha nem a CLSI-től történik a hardver beszerzése, akkor az ár kisebb. Ha együttműködés keretében veszik meg a rendszert (például egy közművelődési hálózat) –, a költségek megoszlanak. Mivel a rendszer moduláris, (alrendszerekből épül fel) egy-egy modul elhagyása akár 20 ezer dolláros megtakarítást is eredményezhet.

A CLSI a LIBS 100-as rendszerek telepítése esetén maximálisan gondoskodik az ügyfelekről: átfogó tájékoztatást nyújt, képzési programot ad, folyamatos szervízt biztosít.

\*

*Részletesebb tájékoztatással szolgál: OSZK KMK módszertani, kutatási és továbbképzési osztály, Budapest 1827, Budavári Palota F épület, 640-es szoba.*

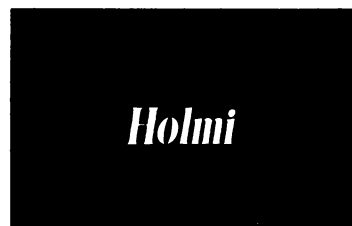
**Bárdosi Mária**

**A Kínai Népköztársaság kormányának** határozata értelmében 1985 novemberében megalakult a kínai ISDS-központ (International Serials Data System – nemzetközi folyóiratnyilvántartási rendszer). Azóta elkészült a központ szabályzata, amely írásban rögzíti a szervezeti felépítést, a funkciókat, az adatelemeket, az adatok továbbításának módját és a kínai sajtóságokból adódó speciális eljárásokat. Az adatlapok kínai írásjeglekkel készülnek, ezeket automatikusan írják át latin betűkre. Az írás a GB 3259.82 sz. szabvány szerint történik. (P. E.)

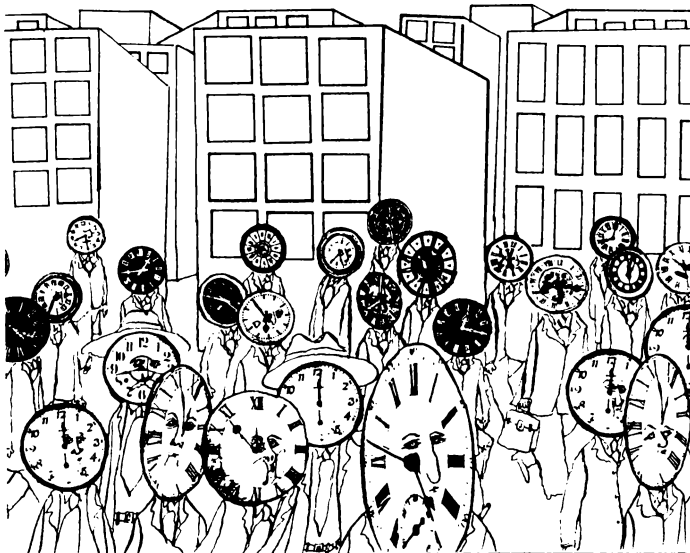
**Pável Ágoston születésének centenáriuma** alkalmából Szombathely után 1986 novemberében Budapest, az Állami Gorkij Könyvtárban is bemutatták a kiemelkedő tudós és könyvtáros életútjának legfontosabb dokumentumait. Az érdeklődők időrendben követhették a nagyívű pályát. Látható volt az egykori szombathelyi néprajztudós, múzeum- és könyvtárigazgató 1897-es népiskolai, valamint 1905-ös érettségi bizonyítványa, majd doktori értekezése (címe: *A vashidegkúti szlovén nyelvjárás hangtana*) és 1919-ben keltezett

tanári kinevezése. Hatalmas levelezéséből kiállításra kerültek *Móra Ferenc*, *Várkonyi Nándor*, valamint *Illyés Gyula* hozzá írt levelei, de *Weöres Sándor*éi is, aki egyik könyvének dedikációjában második apjaként köszönti „Gusztibátyámat”. Természetesen szerepeltek a kiállításon Pável Ágoston legkülönbözőbb témájú publikációi, könyvei, s a *Felgyújtott erdő* című verseskönyvének gyűjtőive is. Kár, hogy nem láthattuk a centenáriumi ünnepek alkalmából készített emléklapjait, amellyel a jövőben a legkiemelkedőbb munkát végző Vas megyei helytörténészeket és honismereti aktivistákat jutalmazták. (A plakett alkotója *Ács József* szobrászművész, *Kiss Sándor* szobrászművész pedig emlékrmet készített az alkalomra.) A kiállítást, amely az eredeti kéziratok és emlékek sokasága miatt valódi könyvtártörténeti esemény volt, *Tilcsikné Pásztor Ágnes* rendezte. (H-t)

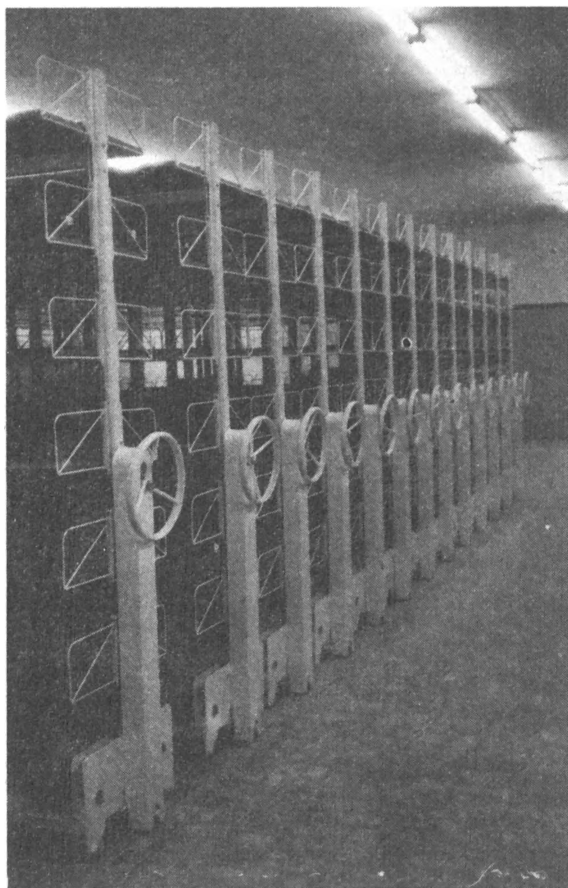
**A Magyar Könyvtárosok Egyesülete könyv- és könyvtártörténeti bizottsága** novemberben tartotta meg vezetőségválasztó taggyűlését. A bizottságban az elmúlt négy évben, 1982 és 1986 között huszonhat rendezvény ke-



retében ötvenegy előadás hangzott el, közülük három alkalmi kiállítás is kísért. A nagyobb szabású rendezvények közül különösen emlékezetes volt a Kovács Máté emlékülés 1982-ben, a Gombocz István emlékülés és a Somogyi Könyvtár (Szeged) centenáriumi ülése 1983-ban. Úttörő jelentőségű volt a hazai könyvtáros pálya 20. századi fejlődését tárgyaló tudományos ülésszak, amelyre a társadalomtudományi szekcióval közös rendezésben került sor az 1985-ös gödöllői vándorgyűlésen (*Könyvtáros* 1985/12. szám). Az 1986-os munka középpontjában a Sallai István–Sebestyén Géza emlékülés megszervezése (teljes anyagát közölte a *Könyvtáros* 1986/9-es száma), és egy sajtótörténeti előadás-sorozat megrendezése állt. Ez utóbbi, mely a két világháború közötti Erdély három folyóiratának (*Erdélyi Helikon*, *Korunk*, *Pásztortűz*) bemutatását tűzte ki célul, az előadóknak köszönhetően (*Pomogáts Béla*, *Sándor László*, *Kéki Béla*) a korszak kultúrtörténetévé szélesedett ki. A bizottság programjában gyakran szerepeltek csoportos látogatások is: 1986-ban például a Magyar Országos Levéltárral és a Központi Statisztikai Hivatal könyvtárával és dokumentációs szolgálatával ismerkedhettek meg a tagok. A következő négy évre megválasztott vezetőség (*dr. Somkuti Gabriella* elnök, *dr. Heltai János* titkár, *Bálint István* szervező titkár) továbbra is feladatának tekinti a könyv- és könyvtártörténet területén az ismeretek terjesztését, a magyarországi könyves és könyvtári kultúra hagyományainak ápolását, a történeti megalapozottságú szakmai hivatástudat erősítését.



**Könyvtára berendezéséhez ajánljuk**



**MERABONA  
és  
TÉKA  
típusú bútorainkat,  
melyek  
IRINGÓ  
alvázra szerelve  
tömörraktárak  
berendezésére is  
alkalmasak**

**Gyártja: MEZŐGÉPIPARI**

**SZÖVETKEZETI**

**KÖZÖS VÁLLALAT, SZANY**

**Felvilágosítás, berendezési tervek, árajánlat készítése:**

**CAVALLONI GYÖNGYI**

**Budapest XI., Szakasits Á. u. 32/a. X. 95. 1119**

**Telefonüzenet: 663-226**

## Adalékok a Magyar Könyvtárosok Egyesületének előtörténetéhez

Az Amerikai Egyesült Államokban – a világon elsőként – már 1876-ban megalakult a könyvtárosok szövetsége, az American Library Association. A következő évben az angolok is követték a példát, Svájc és Ausztria is csak 1897-ig várt egyesületének létrehozásával. Magyarországon viszont csak 1935-ben született meg a mai MKE elődje, a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete (*J. Hajdú Helga*: A Szabó Ervin Kör elődje: a Magyar Könyvtárosok és Levéltárosok Egyesülete. = *Könyvtáros* 1959/4. sz. és *Billédi Ferencné*: Az egyesület tevékenysége, múltja, jelene és jövője. = *Uo.* 1985/12. sz.) ez azonban nem jelenti azt, hogy nem voltak előzményei!

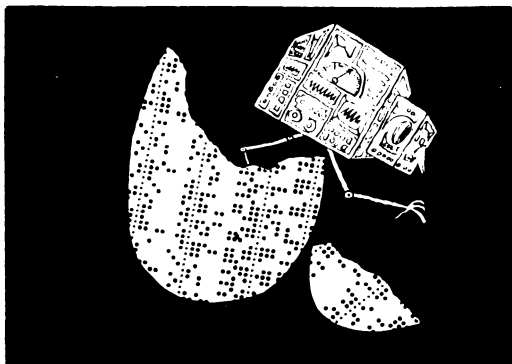
A kiegészítés után gyorsan szaporodtak a különféle munkásegyletek, betegpénztárak. Az egyleti forma a korra jellemző módon önálló, elszigetelt, időszakos működést jelentett, de már 1870-ben megalakult az Általános Munkás Betegsegélyező és Rókkantpénztár, és ennek keretében megtörtént az elkülönült segélyegyletek központosítása. Az 1890-es években már működtek a főbb szakmák országos szervezetei, és az érdekvédelmi célokat szolgáló

szakszervezeteknek a kilencvenes évek elején nagy szerepük volt a sűrűsödő sztrájkokban.

Az értelmiség és a köztisztviselők hasonló szervezkedéséről jóval kevesebbet tudunk, e témával – tudomásom szerint – alig foglalkoztak. A munkásmozgalom történetének kutatóit ezek a részletek nemigen érdekelték. Annál nagyobb meglepődésünkre szolgálhat, hogy a jelek szerint a magyar könyvtárosoknak e téren sincs szégyellni valójuk: nagyjából a munkásegyletek megalakulásával, illetve elszaporodásával egy időben történtek az első kísérletek a magyar könyvtárosok egyesületének létrehozására.

### Társadalmi munka a 19. században

Az egyesület kezdeményezője *Csontos János* (1846–1918), a Széchényi Könyvtár segédőre, a kézirat- és oklevéltár vezetője, a *Magyar Könyvszemle* szerkesztője, a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagja volt (életéről, munkásságáról és felfelé ívelő pályájának váratlan megszakadásáról az Egyetemi Könyvtár évkönyveinek 2. kötete közölt tanulmányt). Csontos hivatali és tudományos munkásságán kívül előszeretettel foglalkozott munkahelyén „társadalmi tevékenységgel”, szociális ügyekkel is. Szervezte a rászorulókat támogatását a könyvtárban és a Nemzeti Múzeumban egyaránt. Haláleseték alkalmával gyűjtött síremlékre (1892. február 19-én *Mircse János* síremlékére, végül 270 forint gyűlt össze erre a célra), koszorúkra, *Tipray Tivadár* könyvtári segédőri koporsójára (mivel csak 39 forintot adtak össze, hozzátett a Magyar Könyvszemle pénzéből egy forintot és a sajátjából hármat), *Tipray* apjának 120 forintot gyűjtött, és az idős



embert a minisztérium segítségével elhelyeztette a városi szegényházban. Ő szervezte a gyűjtést az öngyilkos *Órley László*, továbbá *Nagy Sándor* könyvtári gyakornok temetésekor (az Első Pest-Budai Temetkezésrendező Intézet 1886. június 21-én kelt számlája szerint 73 forint 10 krajcárba került), és 1890. január 6-án, amikor *Ligeti Antal* képtári őrt helyezték örök nyugalomra. A gyűjtéseken kívül ő rendelte meg a rózsakoszorút a „műkertész”-nél (többnyire Seydenheim Ernő „cs. kir. udvari” kertészetétől), a szalagokat, az aranybetűket, néha még a koporsót is, és neki küldték el a számlákat nemcsak az előbbiekről, hanem olykor még a temetésről is. Rendezett gyűjtést az elhunytak árvái részére (*Moravék Antal* könyvtári szolga három, *Mosonyi Antal* könyvtári laboráns hat kiskorú árvájának; az utóbbiaknak 160 forint gyűlt össze), segített elintézni Mosonyi Antal özvegyének nyugdíját, és egyik fiának ösztöndíjat szerzett.

Nagyjából azokat a feladatokat látta el, amelyeket manapság egy szakszervezeti szociális felelős végez. És ami igen fontos: ezt a tevékenységet igen jelentősnek tartotta. Ezt bizonyítja, hogy utólag jegyzéket állított össze arról, kiknek a koszorújára gyűjtött (a jegyzékben a már említettekén kívül *Mátray Gábor*, *Toldy Ferenc*, *Károli János*, *Mészáros* nevű házi szolga, *Ramisch Antal*, *Apró János*, *Szabó Károly*, *Rómer Flóris* és *Abel Jenő* neve szerepel), és számba vette azt is, hol rendezett „zártkörű murikat” (Alpeckernél, Morbiczernél, a Trombitásnál, a Marmorbrautnál – a mai Márványmenyasszony –, a Fekete Kutyaiban, Brucknernél, a Fekete Bakban, a „Kácsa utcában”, a Két Fehér Galambban).

Szociális munkásságának elismeréseként nagy alakú, díszes oklevelet kapott, amely tudtul adja, hogy az „Első Budapesti Targonczás Bútorszállító Betegsegélyző és Temetkezési Egylet” egyhangúlag tiszteletbeli tagjává választotta. És ez nem vicc, amint első pillanatban gondolnánk. Kollégái és ismerősei között természetesen akadtak, akik kinevették buzgóságáért, tréfálkoztak rajta, erre enged következtetni az a – ma már nem tudni, kitől származó – boríték, amelynek címzése így szól: „Ngs Csonotosi János ebéd- és temetkezési rendező úrnak” (maga a levél sajnos nem maradt fenn, pedig alighanem érdekes volna, mert a borítékra ezt is ráírták: „Nem felolvasni!”).

Csonotosi azzal, hogy ezt a nem túl hálás, de szükséges és hasznos munkát magára vállalta, valószínűleg nem érdemeket akart szerezni. Az

elhunytak már semmiképp sem lehettek érte hálásak, az élők is legfeljebb azért, hogy nem rájuk hárult a kínos kötelesség. Mindezek alapján bizvást elmondhatjuk, hogy Csonotosi társadalmi tevékenységében nem a karriervágy vezérelte, hanem a természetében rejlő segítőkészség. Az is igaz, hogy ez némi feltűnési vágygal és nem kevés szereplési kedvvel is párosult. Nem elhanyagolható az sem, hogy magát a könyvtárban és a múzeumban fontos személynek, nélkülözhetetlennek tartotta, és hogy munkahelyéhez erős érzelmi szálak fűzték.

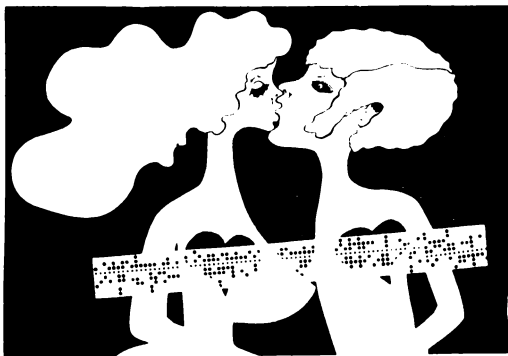
Született szervező volt, teli tettvágygal, és rengeteg időt, fáradságot és valószínűleg nem kevés pénzt is áldozott minderre. Utóbb azt állította, hogy nem személyes érdek vezette, csak jót akart mindenkinek: segíteni az özvegyeken és az árvákon, támogatni fiatal kollégáit, javítani helyzetükön, felemeltetni fizetésüket.

Csonotosi nyilvánvalóan nem volt hibátlan, tudjuk azt is, hogy fiatalabb kollégáival szemben sem volt mindig megértő. Szerette magát előtérbe állítani, hajtotta a becsvágy, és ahogy idősödött, rossz tulajdonságai is mind jobban kiütözköztek. Mégsem volna igaz, ha arra a megállapításra jutnánk, hogy társadalmi tevékenységét azért végezte, hogy magát megkedveltesse, kollégái és felettesei rokonszenvét megnyerje, környezetét lekenyeresse, minél több embert tegyen barátjává.

## Az első kísérletek

Az elmondottak után nem meglepő, hogy számos alkalommal nem csupán aktív résztvevője volt a múzeumi közösségi megmozdulásoknak, hanem különféle alkalmakkor ő maga volt a közösségi megmozdulások kezdeményezője. Tudunk arról, hogy Csonotosi kezdeményezésére több budapesti könyvtáros megállapodott abban, hogy minden hónap 15-én találkozik a Vadászkiért étterem földszinti helyiségében, és ott együtt vacsorázik. A megállapodás időpontját nem sikerült kiderítenünk, azt azonban igen, hogy az első ilyen vacsoraösszejövetelre 1879. december 15-én került sor. Szervezője Csonotosi volt, mint „a vacsorázó társaság gazdája”, ami valószínűleg azt jelentette, hogy részben vagy egészben ő állta a költségeket.

A kezdeményezés nem vezetett sikerre, a különböző intézményekben dolgozó könyvtá-



rosokat nem sikerült ebben a szakszervezetfélében egyesíteni, pedig Csontosinak alighanem ez lehetett az elképzelése: a közös érdekek védelmére szeretne volna létrehozni ezt az asztaltársaságot. Könnyen lehet, hogy a munkások szakegyleteiről vette a példát. Ezt mutatja, hogy a szélesebb körre kiterjedő szervezet megalakításának kudarca után a Nemzeti Múzeumon belül, vagyis szűkebb körben próbálkozott hasonlóval.

1884. szeptember 22-én *Pulszky Ferenc*nek, a Nemzeti Múzeum igazgatójának ötven éves írói jubileuma alkalmából bankettet rendeztek. A banketten Csontosai azzal a javaslattal állt elő, hogy jó volna, ha a múzeumi tisztviselők időnként barátilag összejönneek, és a társasági kapcsolatot szorosabbra fűznék egymással. Az ötlettel többen egyetértettek, de az emelkedett hangulat elmúltával Csontosin kívül senki sem tett semmit az ügyben. Néhány hónap elteltével – a jubileumi összejövetelel elhangzottakra hivatkozva – megfogalmazta az első találkozásra szóló meghívót. A meghívón sajnos sem az évszám, sem a hónap nincs feltüntetve, csupán az tűnik ki, hogy 16-ára, szombatra szól. Ennek alapján feltételezhető, hogy a meghívás 1885. május 16-ára szól, mivel 1884. szeptember 22. után sem 1884-ben, sem 1885-ben 16-a nem esett máskor szombati napra.

Az összejövetelekre az Al-Dunasoron, a sárosfürdői propellerállomással szemben lévő Kommer-féle vendéglő különszobájában került sor (az Al-Dunasor a Deák Ferenc utca és az Apáczai Csere János utca sarkától a Fő térig – a mai Pesti Barnabás utcától délre – húzódott, a Sárosfürdő a mai Gellért fürdő elődje volt, a propeller – más néven csavargözös –

járatok vízi személyforgalmat bonyolítottak le a Duna két partja között, az 1871-ben alakult Budapesti Csavargözös Átkelési Vállalat rendszeres hajójáratokat üzemeltetett). Az összejöveteleknél a vacsorán kívül egyetlen napirendi pontja volt: a további találkozók megbeszélése. A meghívón, amely egyetlen példányban, köröztetésre készült, az alábbi nevek szerepelnek: *Pulszky Ferenc*, *Frivaldszky János* (1822–1895) zoológus, az állattár igazgató öre, az MTA rendes tagja, *Krenner József* (1839–1920) mineralógus, az ásványtár öre, műegyetemi tanár, az MTA rendes tagja, később az ásványtár igazgatója, egyetemi tanár, *Janka Viktor* (1837–1890) botanikus, a múzeumi könyvtár öre, 1889-ben nyugalomba vonult, *Xantus János* (1825–1894) néprajzkutató, az MTA levelező tagja, a néprajzi tár öre, később igazgató öre, *Ligeti Antal* (1823–1890) festő, a Nemzeti Múzeum képtárának öre, *Hampel József* (1849–1913) régész, az MTA rendes tagja, az érem- és régiségtár öre, 1890-től igazgató öre, később egyetemi tanár, *Majláth Béla* (1831–1900) történész, régész, az MTA levelező tagja, korábban Liptó vármegye alispánja, 1879 óta a könyvtár öre, *Semsey Andor* (1833–1923) természettudós, az MTA rendes tagja, a múzeum bőkezű támogatója, *Barna Ferdinánd* (1825–1895) nyelvész, az MTA levelező tagja, a könyvtár segédőre, 1870-től címzetes öre, 1889-ben nyugállományba vonult, *Czanyuga József* (1816–1894) író, a Nemzeti Múzeum tisztviselője, Csontosai, *Fejérpataky László* (1857–1923) történész, az MTA levelező tagja, könyvtári segédőr, levéltárnok, 1895-től az oklevél- és címertan egyetemi tanára, később a könyvtár, majd a Nemzeti Múzeum igazgatója, 1923-tól a Közoktatásügyi Minisztérium helyettes államtitkára, *Mocsáry Sándor* (1841–1915) zoológus, az MTA levelező tagja, az állattár segédőre, később igazgató öre, *Major Lajos* segédőr, *Schmidt Sándor* (1855–1904) mineralógus, az MTA levelező tagja, az ásványtár segédőre, később egyetemi tanár, *Madarász Gyula* (1858–1931) ornitológus, az állattár segédőre, később az állattár és a madárgyűjtemény igazgatója, *Franzenau Agoston* (1856–1919) paleontológus és mineralógus, a múzeum ásvány- és földtani osztályának segédőre, később igazgatója, *Örley László* (1856–1887) zoológus, állattári segédőr, *Loczka József* (1855–1912) ásványkémikus, 1882 óta a Nemzeti Múzeum vegyész, *Réthy László* (1851–1914) numizmatikus és etnográfus, az érem- és régiségtár

segédőre, az MTA levelező tagja, később – 1901-től – igazgató őre, *Löwy Árpád* álneven pornográf verseket írt és jelentetett meg, *Pósta Béla* (1862–1919) régész, régiségügyi segédőre, 1899-től a kolozsvári egyetem tanára, *Horváth Ignác* (1851–1911) könyvtáros és bibliográfus, előbb az Egyetemi Könyvtár munkatársa, majd 1879-től a múzeumi könyvtár segédőre. A nevek mellett az illető aláírása, vagy „lát-tam” jelzés. Kivétel ez alól Pulszky (az ő neve mellett – Csontos írásával – ez olvasható: „sajnálja, hogy ez egyszer nem jöhet”) és Réthy (aki éppen szabadságon volt).

Úgy látszik ezt a vállalkozást sem kísérte siker, az első találkozásnak nem lett folytatása. Talán túl bőre szabták a résztvevők körét, talán túl nagy volt közöttük a különbség jövedelemben és hivatali rangban, és lehet, hogy az alá-, illetve fölrendeltségi viszony is gátolta a közös érdekek képviselésére hivatott társaság összekovácsolódását. Valószínű, hogy ennek az összejövetelnek kudarcából tanulva, a nyolcvanas évek végén, vagy legkésőbb 1890-ben már csak az „egyenrangúakat”, saját közvetlen kollégáit hívta egybe. Ezzel már több szerencséje volt, sikerült létrehoznia a Nemzeti Múzeum segédőreinek „kollégiumát”.

## A segédőrök kollégiuma

A segédőrök havonta egyszer közös vacsorát rendeztek, és a fehér asztal mellett megtárgyalták problémáikat, kicserélték értesüléseiket. A kollégium elnöke – és a vacsorák finanszírozója – Csontos, jegyzője Franzenau Ágoston volt. A kis testület létrejöttének időpontját nem ismerjük, de annyi bizonyos, hogy 1890-ben már létezett, és – feltehetően a kilátásban lévő fizetésrendezés körüli bonyodalmak miatt – elég rendszeresen „ülésezett”: 1890. április 12-én a Csalányi-féle kocsmában (Ferenciek bazára), május 3-án ismét ugyanott találkoztak. Ez alkalommal határozatot hoztak arról, hogy „minden elmaradás 1 frt büntetést von maga után, mely összeg legközelebb a költségek fedezésére fordítatik”. A nyári hónapokban székhelyüket egy kerthelyiségbe tették át, mégpedig a Vas utca 11-ben lévő Mikádóhoz címzett vendéglőbe. Június 7-én már itt gyűltek össze, de erről a találkozásról – bizonyára a nyári szabadságok miatt – már többen hiányoztak. Csontos is távol volt, a meghívót helyette Fejérpataky írta alá, mint „elnök-helyettes”, de ő sem jelent meg.

Ősszel visszatértek Csalányihoz, ahol november 8-án, december 6-án, majd 1891. január 10-én, február 7-én, március 7-én, április 4-én találkoztak a kollégium rendes és „beválasztott” tagjai. Ez utóbbi talán a nem segédőri rangban lévő, alkalmankénti résztvevőkre utal, tudunk róla, hogy egyszer jelen volt Majláth Béla is.

A rendszeres megjelentek a következők voltak: *Mocsáry Sándor* (1841–1915) zoológus, a múzeumi állattár segédőre, az MTA levelező tagja, *Lendl Adolf* (1862–1943) zoológus, a múzeumi állattár segédőre, később országgyűlési képviselő, az Állat- és Növénykert igazgatója, az MTA levelező tagja, *Kereszty István* (1860–1944), a könyvtár segédőre, később a Széchényi Könyvtár hirlaptárának vezetője, zenekritikus és bibliográfus, *Schönberr Gyula* (1864–1908) történész, levéltári gyakornok, majd segéd, később igazgató őre, az MTA levelező tagja, egyetemi magántanár, aki időközben a kollégium „aljegyzőjévé” lépett elő, *Da-day Jenő* (1855–1920), az állattár segédőre, az MTA levelező tagja, *Horváth Ignác*, *Réthy László*, *Váczy János* (1859–1918) irodalomtörténész, könyvtáros, segédőre, az MTA levelező tagja, *Erdélyi Pál* (1864–1936), irodalomtörténész, könyvtári gyakornok, 1893-tól könyvtári segéd, később segédőre, 1900-tól a kolozsvári egyetemi könyvtár igazgatója, *Major Lajos* segédőre, *Schmidt Sándor*, *Nagy Géza* (1855–1915) régész, etnográfus, múzeumi segédőre, Fejérpataky László, Madarász Gyula, *Kuzsinszky Bálint* (1864–1938), régész, 1887-től a múzeum alkalmazottja, később egyetemi tanár, az MTA tagja, az Aquincumi és a Székesfővárosi Múzeum alapítója és igazgatója.

1891. június 6-án ismét kerthelyiségben jöttek össze (a Morbitzer-féle vendéglőben), 1892. február 6-án a Drechsler vendéglő különtermében. Ez alkalommal a meghívottak között volt Pósta Béla is.

Az összejövetelekről nem készült jegyzőkönyv, így a tárgyalat témákat nem ismerjük, a meghívók mindössze kétszer tesznek említést a „napirend”-ről: „Legfontosabb tárgy” olvashatjuk az egyiken, „dr. Pósta Béla koplaló útjának leírása”, a másikat a „fizetésemelés tárgyában teendő újabb lépések” megvitatására hívta össze Csontos, és ekkor a szokástól eltérően nem az esti órákban és nem vendéglőben gyűltek össze, hanem vasárnap délelőtt 9 órakor az igazgatói irodában (e két meghívó keltezetlen, az utóbbi valószínűleg 1891 de-

cemberében, vagy még inkább 1892 márciusában készülhetett).

A segédörök kollégiumának létrejötte és rendszeres ülésezése egybeesett a múzeumi tisztviselők fizetésrendezésének napirendre tűzésével. Csaknem teljesen biztos, hogy létrehozó és fenntartó ereje elsősorban a közös egyszintenciális érdek volt, a kollégium kifejezetten érdekvédelmi célokat szolgált, és nem pusztán baráti, kollegiális kapcsolatok vagy a közös szakmai érdeklődés, esetleg az olcsó evés-ivás lehetősége hívta életre.

Az érdekvédelmi tevékenység nem teljesen spontán módon, és nem is egészen elszigetelten folyt, kísérletet tettek szervezett keretek megteremtésére, külső kapcsolatok kiépítésére is: Csontos tagja volt a Magyar Tisztviselők Országos Egyesületének (ez az 1876 táján keletkezett társadalmi egyesület segélyalappal rendelkezett a tagok özvegyei és árvái részére; 1894-ben 2300 tagja volt), sőt 1890. május 10-én a tisztviselők egyesületi ülésén az igazgatói választmány „felolvasások rendezésére kiküldött albizottságá”-nak is tagjává választották.

## A könyvtárosok fizetésrendezése

A segédörök kollégiumáról szólva már említettük a fizetésemelést. Csontos több ízben utalt rá, hogy jelentős szerepe volt a múzeumi dolgozók fizetésemelésében, s hogy az ő kezdeményezésére és közreműködésével jött létre. Ha a kezdeményezés talán túlzás is, a közreműködés megfelel a valóságnak.

Már 1880-ban kiküldött képviselőházi bizottság, illetve a bizottság jegyzőjéül megválasztott *Radvánszky Béla* báró (1849–1906) művelődéstörténész, az MTA rendes tagja, *Tisza István* sógora, országgyűlési képviselő, majd Zólyom vármegye főispánja, szükségesnek ítélte, és a Nemzeti Múzeum újjászervezésére készült javaslatába is felvette a múzeumi személyzet létszámának emelését és a munkatársak illetményének rendezését. 1882-ben a munkatársak létszámát valóban felemelték, illetményük azonban változatlan maradt.

A rendelkezésünkre álló adatok szerint Csontos 1889-ben foglalkozott először a kérdéssel. A hazai viszonyok tarthatatlanságát az osztrák példára történő hivatkozással szándékozott bizonyítani, ezért arra kérte *Thallóczy Lajost* (1856–1916), volt múzeumi kollégáját,

aki ekkor a közös pénzügyminisztérium bécsi segédhivatalának igazgatója, a minisztérium keretében működő udvari kamarai levéltár főnöke, a bécsi Theresianum és a Keleti Akadémia tanára volt, kormánytanácsosi címmel (később pénzügyminisztériumi osztályfőnök, belső titkos tanácsos, majd 1915-ben a megszállt Szerbia polgári kormányzója lett), hogy szerezze meg számára annak az osztrák törvénynek szövegét, amelyet a „könyvtárnokokról legújabbban hoztak”.

1891 tavaszán türelmetlenül érdeklődött Thallóczynál arról, megtudják-e ő és múzeumi társai májusig, mi lesz fizetésjavításukból. Hozzátette, hogy nem sok jót remél, de mindenesetre elégtellel tölti el, hogy nem okolhatnak majd senkit, hiszen nem fordultak magyar szakemberhez (feltehetőleg saját magára gondolt).

Ezekben a hónapokban már javában ülésezett a segédóri kollégium, amelyet romló anyagi helyzetükkel való elégedetlenségük hozott létre. A nyugtalanságot csak fokozta, hogy 1891-ben már hivatalosan is elismerték, hogy az állami tisztviselők fizetése nem kielégítő, és a fizetésjavítás érdekében országos mozgalom indult. Erre az „általános mozgalom”-ra hivatkozva, a Nemzeti Múzeum segédőrei és gyakornokai úgy határoztak, hogy küldöttséget menesztenek a vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, és felhívják figyelmét arra az emlékiratra, amelyet két évvel korábban, vagyis 1889-ben nyújtottak be „fizetésök, rangfokozatuk és szolgálati viszonyaik végleges szervezése érdekében”. A küldöttséget Csontos vezette, rajta kívül még két tagja volt: Fejérpataky László és Mocsáry Sándor állattári segédőr. 1891. április 9-én jelentek meg gróf *Csáky Albin* közoktatásügyi miniszternél, és Csontos tolmácsolta a segédörök kívánságát. A múzeum 16 segédőrének és négy gyakornokának képviselőletében elmondott beszédében ismertette az intézmény munkatársainak érdemeit, tevékenységük jelentőségét, hangsúlyozva, hogy a 16 „szaktisztviselő” közül 13 a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Leszögezte, hogy a múzeumban dolgozók „az ország legmostohábban díjazott tisztviselői”, akik ezért, valamint előmenetelük kilátástalansága miatt állandó mellékkeresetre vannak utalva, és nem szentelhetik magukat egészen hivatásuknak. Ez az állapot káros hatással van az intézet fejlődésére, csökkenti a tisztviselők ambícióját, ideiglenessé teszi helyzetüket, hiszen ha előnyösebb állást kapnak, elhagyják a múzeumot,

ahol megélhetésük és jövőjük nincs biztosítva. Ennek következménye azután, hogy az intézmény mindig új, ideiglenes munkatársakkal kénytelen dolgozni. Végezetül arra kérte a minisztert, hogy helyzetüket, szolgálati viszonyukat, fizetésüket az osztrák vagy más külföldi múzeumi tisztviselők mintájára „véglegesen szervezni méltóztassék”.

Csáky Albin válaszában elmondotta, hogy ismeri a helyzetet, és annak ellenére, hogy az állami tisztviselők fizetésjavításának esedékesége miatt az időpont nem kedvező – nem lehet ugyanis minden igényt egyszerre kielégíteni –, másrészt viszont ez az ügy már az előző évben, 1890-ben szóba került a képviselőházban, és ő, Csáky, a költségvetés tárgyalásakor, miután *Wekerle Sándor* pénzügyminiszterrel előzetesen megvitatta a kérdést, azt a nyilatkozatot tette, hogy a múzeumi tisztviselők fizetése a „budget” megzavarása nélkül rendezhető lesz az 1892. évi költségvetésben. Ez tehát azt jelenti, hogy „ha valami véletlen közbe nem jön”, akkor a múzeumi segédörök benne lesznek az állami tisztviselők azon kategóriájában, amelynek fizetésemelését – általános rendelkezéssel – az 1892. évi költségvetésbe beveszik. Csontosiban az a következtetést vonta le, és kollégáit is úgy tájékoztatta, hogy a „múzeisták kapnak esztendőre fizetésemelést”.

Mielőtt az ügy további fejleményeit ismertetnénk, összehasonlítóképpen közöljük, mennyi is volt a múzeumi dolgozók fizetése a javítás előtt. A hetvenes években az igazgató 2100 forintot kapott, ezt 1881-ben csaknem a kétszeresére, 4000 forintra emelték. Az igazgató fizetése 2000 forint, az osztályöröké 1200–1400 forint volt. A segédörök 900–1000 forintot kaptak, és vagy természetbeni lakást, vagy 200 forint szálláspénzt, ehhez 1880-ban bevezették az úgynevezett ötödéves pótlékot (ez hasonló volt a későbbi korpótlékhoz), 1882-ben pedig a változatlan nagyságú fizetéseket 300 forint „lakpénz”-zel egészítették ki. Az írnokok 500 forintot és 100 forint szálláspénzt kaptak. Pulszky 1864-ben nevüket „segéd”-re változtatta, fizetésüket 600 forintra emelte, majd 1882-ben a segédeket segédörökké léptették elő, és helyükbe más írnokokat alkalmaztak, nem sokkal később ezeket gyakornokra keresztelték át. Mindez mit sem változtatott azon a tényen, hogy fizetésük 600 forint maradt, megtoldva 200 forint lakpénzzel (az 1870. évi bérhelyzetet részletesen ismerteti *Farkas László* A Nemzeti Múzeum „államosi-

tása” Eötvös József minisztersége idején című cikkében, = *Magyar Könyvszemle* 1971. 296–308. l.).

## Újabb bonyodalmak

Csáky megtartotta ugyan ígéretét, a rendezés mégsem zajlott le bonyodalmak nélkül. A VKM felterjesztését ugyanis a Pénzügyminisztérium nem fogadta el, helyette elkészítette saját tervezetét, amely a segédöröknek és a gyakornokoknak egyaránt 100 forint emelést irányzott elő. Ennek híre ment, és nagy vihart kavart. A reményeikben csalódott, elkeseredett tisztviselők felháborodásukban mindenféle vad terveket szöttek. Csontosiban azt javasolta, forduljanak egyenesen az uralkodóhoz, és nyomban meg is írta a folyamodványt. Pulszky csillapítani próbálta őket, és azt ajánlotta, adják át a panaszos beadványt neki, majd ő megkísérel közbenjárni érdekükben a VKM-ben és a Pénzügyminisztériumban is. Valószínűleg éppen ezt a kérdést tárgyalták meg a segédőri kollégium 1892. március 20-án, az igazgatói irodában tartott ülésén. Elfogadták Pulszky javaslatát, aki azután – küldöttség élén – 1892 áprilisában Csákyknak átadta a folyamodványt.

Az ezután lejátszódott események egy részére csak következtethetünk. A jelek szerint mind a VKM, mind a múzeum érdekelt dolgozói Csontosit kérték fel arra, hogy tárgyaljon, helyesebben egyezkedjék a Pénzügyminisztérium illetékeseivel. Valószínűleg mindkét fél abban bízott, hogy Csontosiban személyes kapcsolatai (talán Thallóczy is „besegített” a háttérből) révén többet érhet el a Pénzügyminisztériumban, mint bárki más.

Csontosiban felkereste a Pénzügyminisztérium illetékes referensét, és átadta neki azt a tervezetet, amelyet kidolgozott. Eszerint az osztályörök 3000, az örök 2200–2400, a segédörök 1800–2000 forint fizetést és ötödéves pótlékot kaptak volna. (Egy Váci utcai boltban vásárolt télikabát ára 1892-ben 16 forint volt.) A referens ezt nem fogadta el, és baj volt az ötödéves pótlékkal is, a készülő rendelet ugyanis helyetefokozatos előléptetést kívánt bevezetni.

A Pénzügyminisztérium javaslata a következő volt: az idősebb örök az addigi 1400–2000 helyett 2400 forintot, a fiatalabbak az addigi 1200–1800 helyett 1800 forintot, a segédörök az addigi 1000–1600 forintos fizetés és 300 forint lakbér helyett 1100–1800 forint fizetést és 400–500 forint lakbért, a gyakornokok az

addigi 600 forint fizetés és 200 forint lakbér helyett 800–1000 forintot és 60 forint lakbért kapnak.

Csontosai tájékoztatta a javaslatról kollégáit, akik azt elfogadhatónak találták. A következő megbeszélés alkalmával azonban a minisztérium referense közölte, hogy felettese nem járultak hozzá, sokallják. Ismét változtatni kellett az összegeken, és a felterjesztés végül a következő formában készült el: igazgató 5000 forint, titkár 1600 forint, írnok 700 forint, az igazgatóörök közül kettőnek 2400 forint, egynek 2400 és 300 forint személyi pótlék, kettőnek – akik egyben egyetemi tanárok voltak, és a múzeumtól csak tiszteletdíjat kaptak – 1200 forint, osztályörök 1800 forint és 500 forint lakpénz, az örök közül kettőnek 1800 forint és 500 forint lakpénz, négynek 1600 forint és 500 forint lakpénz, kettőnek 1400 forint és 500 forint lakpénz, a segédörök közül háromnak 1300, háromnak 1200, háromnak 1100 forint és 400 forint lakpénz, a gyakornokok közül kettőnek 900, háromnak 800 forint és 350 forint lakpénz. A segédörök tehát az eddigi 1300–1900 forintos fizetésük helyett az emelés után 1500, 1600, illetve 1700 forintot kaptak.

Az érdekeltek izgatottan várták, mekkora javítást jelent majd életükben a rendezés, és amikor megtudták, mennyi lesz az új fizetésük, sokan elégedetlenkedtek. Az elégedetlenségnek kinél-kinél más-más oka volt. Fejérpataky például, aki 1892 augusztusában éppen ismét külföldön tartózkodott, amikor a lapok hírt adtak „a fizetésemelési pótlék kiutalványozásáról”, nyomban arra kérte Csontosit, írja meg pontosan, „miben áll a dolog?”. Csontosai válaszból azután értesült a részletekről, és kínosan meglepődött. Úgy vélte, a számításban valami hibának kell lenni, és nem értette, „hogyan tudták ezt létrehozni?”. Közölte Csontosival, hogy mihelyt hazaér, tenni fog ellene, kérvényt ír a felsőbb szerveknek. Fizetése ugyanis a rendezés előtt, a lakpénzzel együtt 1500 forint volt, ehhez jött évi 300 forint pótlék, összesen tehát 1800 forintot kapott. Az új fizetési rendben ilyen összeg nincs, vagy  $1300 + 400 = 1700$ , vagy  $1400 + 500 = 1900$  forintot kaphat, természetesen csak abban az esetben, ha segédörből örré léptetik elő, erre azonban a segédörök jó része ígéretet kapott. Ha nem így lett volna, akkor a segédörök fizetésének felső határa a régi 1900 forintról az emelés után 1700-ra csökkent volna. A legjobb esetben is mindössze 100 forintos emelés Fejérpatakyt érthetően nem elégítette ki.

Méltatlankodott amiatt is, hogy egyesek – szerinte indokolatlanul – megelőzték. Nem értette, miért „került elébe” Major Lajos és Réthy László, hiszen Majort – aki ugyan régebben szolgált a múzeumnál (1872. május 16-án lett segéd, 1882. május 18-án segédőr) – segédőrré történt kinevezésének időpontja miatt, Réthyt pedig (1882. május 18. óta régiségtári írnok, 1885. december 18. óta segédőr) hosszabb szolgálati idejével megelőzi. Kérte Csontosit, tájékoztassa, milyen lépéseket szándékozik tenni a fizetésemelés „téves kiszabása ellen”, hiszen neki, Fejérpatakyknak, legalább 400 vagy rangja miatt 600 forint járna.

Nem volt elégedett Majláth, a könyvtár őre és Horváth Ignác könyvtári segédőr sem. Többen zúgolódtak a múzeumi táraból is: Pósta Béla régiségtári, Daday Jenő és Madarász Gyula állattári segédörök. Különösen fájdalmasan érintette a dolog a „legfiatalabbaikat”, a segédörök közül ugyanis a hét legidősebb ór lett, vagyis magasabb kategóriába kerültek. A többieknek ez nem tetszett, ők is örök szerettek volna lenni.

Az elégedetlenkedők küldöttséget menesztettek a Közoktatásügyi Minisztériumba, Szalay Imre (1846–1917) miniszteri tanácsoshoz (aki 1894-ben a múzeum igazgatója lett, 1912-ben bárói címet kapott), majd – mivel ez nem járt eredménnyel – petícióval akartak fordulni az őszi országgyűléshez. Csontosai kínos helyzetbe került, mivel ő tárgyalt a Pénzügyminisztériumban, társai elsősorban őt hibáztatták, őt tették felelőssé, holott – az ő állítása szerint – nem rajta múlt a dolog: amit tett, az „a tisztviselőknek hasznára vált”, mégis félremagyarázták jószándékú eljárását.

### **A mérleg: „még a megélhetés sem...”**

Ma már nehezen lehetne világosságot teremteni ebben az ügyben. Olyan fizetésrendezés még nem volt, amellyel mindenki meg lett volna elégedve. Az is nyilvánvaló, hogy nagyobb emeléshez nem volt elég pénz. Az objektív és a szubjektív tényezők figyelembevétel után arra a következtetésre juthatunk, hogy Csontosai több hibát is elkövetett, amikor társai képviselőként a pénzügyminisztériumi referenssel megegyezett. Nem vezette rosszindulat, nem akarta kollégáit szándékosan kijátszani. Ettől ha más nem, a várható számonkérésről, az elkerülhetetlen kínos következmények-

től való félelem mindenképpen visszatartott volna egy olyan értelmes, gondolkodó embert, amilyen ő volt. Alighanem inkább arról lehetett szó, hogy elszámította magát: nem elég körültekintően járt el, hagyta magát meggyőzni a gyakorlottabb pénzügyi szakértőtől. Természetesen ennek megvolt az oka, éspedig az, hogy az elé terjesztett, és végül elfogadott tervezet számára személy szerint előnyös volt. Azért engedett a csábításnak, mert Fejérpatakyval ellentétben ő nem a legalsó őri kategóriába került, 1900 forinttal, hanem a legmagasabbba, ami 2300 forintot jelentett, ugyanannyit, mint amennyit főnöke, Majláth Béla osztályőrként kaphatott.

Az általános vélemény mindenestre az volt, hogy Csontosai saját egyéni érdekeit tartva szem előtt, olyan tervezetet fogadott el, amely az örök fizetését 400–800 forinttal, a segédőrökét és a gyakornokokét viszont csupán 100–200 forinttal emelte fel. Ezzel egyidőben olyan előterjesztés készült, amelyik Csontosai segédőrből őrré léptette volna elő, a többi könyvtári segédőr pedig megmaradt volna korábbi besorolásában.

Bármekkora volt is a felháborodás és tiltakozás, nem lett eredménye. A múzeumi fizetésrendezés abban a formában került bele „Az állami tisztviselők, altisztek és szolgák illetményeinek szabályozásáról” rendelkező és az országgyűlés 1893. március 22-én tartott ülésén szentesített 1893. évi IV. törvénycikkbe, amelyben 1892-ben megállapodtak.

Az említett törvény az állami tisztviselőket – a gyakornokok kivételével – tizenegy fizetési osztályba sorolta. Egy-egy osztályon belül három fizetési fokozatot állapított meg, és úgy intézkedett, hogy az azonos fizetési osztályba sorolt és ugyanazon „személyzeti létszámba” (azaz egy intézményhez) tartozó tisztviselők az illető fizetési osztály különböző fokozataiba egyenlő számban kerüljenek besorolásra. A könyvtári örök a VIII. fizetési osztályba kerültek, ennek fokozatai: 1400, 1600, illetve 1800 forint és 500 forint lakpénz. A segédőrököt a IX. osztályba sorolták, fokozatai: 1100, 1200, illetve 1300 forint és 400 forint lakpénz.

A kormány a törvény értelmében a múzeumban öt igazgatóőri, (VII. fizetési osztály), tíz őri (VIII. osztály), kilenc segédőri (IX. osztály) és öt múzeumi segédi (X. osztály) állást szervezett (ily módon a gyakornokokból segéd – „assistens” – lett, egy új segédi állást is szerveztek, erre 1893. február 10-én Sebestyén Gyula kéziratári napidíjast nevezték ki).

A törvény magyarázata elismerte, hogy „az állami alkalmazottak helyzetének tarthatatlanságát elsősorban az illetmények elégtelensége és a viselt állással szemben aránytalan volta, másodsorban az előléptetési viszonyok kedvetlensége idézte elő... Az eddigi illetmények,

főleg... a családostisztviselőknél még a megélhetést sem biztosítják”. Nem hallgatta el azt sem, hogy az emelés nem túl nagy összegű, s hogy különösen az alsóbb osztályokba soroltak kerültek hátrányos helyzetbe, mivel az ő fizetésük kisebb mértékben emelkedett, mint a magasabb állásokat betöltőké. Ezt a magyarázat azzal indokolta, hogy „a nagyobb emelkedéseket a törvény akkor tartja fenn, amikor valószínű, hogy a tisztviselő családot alapít és ennek szaporodásával szükségletei is növekednek”.

A fentiekből az is kitűnik, hogy a rendezésnek azok a gyenge pontjai, amelyeket kollégái Csontosai hibájául róttak fel, általános érvényűek voltak. A törvény 1893. április 1-jén lépett életbe, és csakhamar újabb nehézségek támadtak amiatt, hogy nem mindenütt biztosítottak megfelelő költségvetési keretet a fizetés-emelések végrehajtásához. Ennek következményeit a múzeum munkatársai is megsínyleték. A törvény ismertetésekor már esett szó arról, miképp kellett az azonos fizetési osztályba tartozókat a három fizetési fokozat valamelyikébe elhelyezni. Eszerint a IX. osztályba sorolt kilenc segédőr közül háromnak az 1100 forintos, háromnak az 1200 forintos és háromnak az 1300 forintos fokozatba kellett volna kerülnie. A tényleges helyzet viszont az volt, hogy öten kerültek az 1100, ketten az 1200 és ketten az 1300 forintos fokozatba. Fejérpataky – 1893 óta a könyvtár igazgatója – 1894. november 5-én kelt, Pulszkyhoz intézett folyamodványában támogatta Horváth Ignác kérését: a IX. osztály II. fokozatából helyezték át az I. fokozatba; a kérést Pulszky magáévá tette, és 1894. június 26-án a Közoktatásügyi minisztériumhoz intézett felterjesztésében rámutatott azokra a hátrányokra, amelyek „a konkrétnális status behozatala által a Nemzeti Múzeum tisztviselőire előálltak”.

Gyors javulás nem következett be, a múzeumi dolgozók még 1897-ben is ostromolták a minisztériumot sérelmeik orvoslását kérve. (Forrásaink az Országos Széchényi Könyvtár és a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtára kéziratárában találhatók.)

**Pálvölgyi Endre**

# A könyvtártudomány új távlatai a 21. század küszöbén

*Az IFLA 52. egyetemes konferenciája  
Tokió, 1986. augusztus 22–31.*

Az IFLA (International Federation of Library Associations and Institutions, azaz a könyvtárosegyesületek és intézmények nemzetközi szövetsége) évente rendez meg világméretű konferenciáját, amely alkalommal minden szekciója ülést tart, előadássorozatot, illetve vitákat rendez. Az elmúlt évben az 52. konferencia megrendezését a japán könyvtárosegyesületek vállalták. A Magyar Könyvtárosok Egyesülete képviselőjében e sorok írója vett részt a konferencián, amelynek nemcsak témája és szakmai érdekessége figyelemre méltó, hanem a helyszín is különleges hatással van a látogatóra.

\*

„A könyvtártudomány új távlatai a 21. század küszöbén” címet viselő fő téma keretében az előadások és viták a következő tárgykörökkel foglalkoztak: az új információhordozók hatása; a könyvtári szolgáltatások változásai; változások a könyvtárhasználók körében; változások a könyvtárak vezetésében; a könyvtárosok és információs szakemberek képzése; nemzetközi együttműködés és hozzáférés az online információs szolgáltatásokban; nyomtatott és nem nyomtatott információhordozók védelme; szorosabb együttműködés a fejlett és fejlődő országok között; a könyvtári szolgáltatások fejlesztésének követelményei valamennyi országban; a könyvtártudomány új szemlélete.

A plenáris ülésen három, a szekció üléseken és kerekasztal rendezvényeken összesen 91 előadás hangzott el. Ehhez járult az előkonferencia előadássorozata, amely a soknyelvű és sok írásjelű könyvtári dokumentumok hozzáféréseinek automatizációjával, problémáival, valamint e problémák megoldására tett javaslatokkal foglalkozott, és 19 előadásból állt.

A konferencia fő színhelye az *Aojama Gaku-*

*in Egyetem* volt, ahol az előadások és viták zajlottak.

Az Aojama Gakuin Egyetem jelenleg a legnagyobb keresztény tanintézet Japánban. 1874-ben Amerikából jött metodisták iskolát alapítottak, ebből a későbbiek során kialakult egy olyan oktatási intézmény, amely az óvodától az alsó és középfokú iskolán át az egyetemig valamennyi fokozatot magába foglalta. Az intézmény természetesen a város különböző részein működik. A kongresszus előadásait Tokió központjában, a Sibuja negyedben elterülő Aojama *campuson*, azaz egyetemi részlegben tartották.

Ennek a campusnak – mivel a legrégebb része az egyetemnek – épületei nem modernek, felszereltsége sem olyan, mint amit később más egyetemeken láttunk. A konferenciára azonban igen jól felkészültek és nagy technikai apparátussal bonyolították le. A rendező szervek valóban kiváló módon oldották meg a szervezési feladatokat, és csak gratulálni lehet a szinte tökéletes rendezéshez. Több mint 1800 résztvevő volt jelen a konferencián, 62 országból, ami meghaladja minden eddigi IFLA konferencia létszámát. A létszám valószínűleg nem kevés gondot okozott a rendezőknek, de ebből a résztvevők vajmi keveset észlelhettek.

## **Megnyitó ünnepség, nyilvános ülések**

A legelső nyilvános ülésre augusztus 24-én, vasárnap délután került sor. Ez az IFLA munkájával foglalkozott, körülbelül 300 résztvevő jelenlétében. Az első előadó *Hans Peter Geh*, az IFLA elnöke volt, aki megvilágította az IFLA legfőbb programjainak helyzetét. Beszélt az Universal Bibliographic Control

(egyetemes bibliográfiai ellenőrzés), az International Machine Readable Cataloging (nemzetközi MARC, géppel olvasható katalogizálás), az Universal Availability of Publications (kiadványok egyetemes hozzáférése), a Transborder Data Flow (szabad információáramlás) és a Preservation and Conservation (állománymegőrzés és állományvédelem) programok további terveiről. Utána a főtítkár, *Margreet Wijnstroom* beszélt az IFLA szervezetéről és szervezési kérdéseiről, bemutatta az IFLA legújabb kiadványát, mely a szövetség tevékenységének tényeivel foglalkozik. A továbbiakban hozzászólások következtek a főtítkár előadásához, amelyek elsősorban pénzügyi kérdésekkel foglalkoztak.

A megnyitő ünnepségre augusztus 25-én, hétfőn került sor a Japán Nemzeti Színház csodálatos épületében, igen magas rangú vendégek, köztük az egyik császári herceg és felesége részvételével. Dr. Hans Peter Geh megnyitó beszédében rámutatott, nem véletlen, hogy a címében a 21. századra utaló konferencia megrendezésére éppen itt Japánban került sor. A japán könyvtárak a 20. század minden technikai vívmányát felhasználják, beleértve az automatizáció körébe tartozó berendezéseket is. Hans Peter Geh elmondotta, hogy a specializált információk iránti folyamatosan növekvő igények és az állandó műszaki fejlődés alapvető változásokat eredményez a könyvtárakban. A könyvtárak nem maradnak csupán a könyvek és egyéb dokumentumok tárolására és felhasználásra rendeltetett helyek, hanem nagy információs központokká kell fejlődniük, amelyek egyre nagyobb mértékben felhasználják az információtárolás és -szétsugárzás elektronikus és optikai eszközeit. A fejlődés folyamatában a könyvtárak jelenlegi szerepét – az információk gyűjtése és a használók információkkal való ellátása – az információk előállításának és továbbításának feladata váltja fel. Az elektronikus könyvkiadás pedig teljesen új helyzetbe hozza a könyvtárakat, megkövetelvéen a szorosabb együttműködést a kiadókkal. Mindezekkel együtt a könyvtáraknak arra kell törekedniük, hogy az értékes irodalom hagyományos könyvalakban és modern hordozókon történő gyűjtésével és rendelkezésre bocsátásával lehetővé tegyék az embereknek egyéniségük kibontását és megőrzését. A technikai fejlődés és a könyvtári tevékenység sokirányú változása közepette a könyvtár csak így maradhat meg az intenzív szellemi munka színterének.

A konferencia előadásai hétfőn kezdődtek. A *Management of Library Associations* szekció a könyvtárosegyesületek tevékenységével, illetve a pénzügyi fedezet biztosításának kérdéseivel foglalkozott. Három nagyon fontos előadás hangzott el. Az elsőt *M. Berndtson*, a finn főtítkár tartotta. A *szakmai egyesületek kiadói tevékenysége; információközvetítés vagy profit* címmel. Berndtson asszony rávilágított arra, hogy a szakmai egyesületeknek, nevezetesen a könyvtárosegyesületeknek igen fontos szerepük van a szakmai kiadványok közreadásában. A finn könyvtárosegyesület igen kiterjedt kiadói tevékenységet folytat, és elsődlegesen a szakmai körök információellátását szolgálja. Az ilyen szolgáltatás nem lehet teljesen ingyenes.

A második előadás *Raymond Palmernek*, az MLA képviselőjének előadása volt. Ő azzal foglalkozott, hogyan jut el egy egyesület a társadalmi munkásoktól a fizetett alkalmazottakig, illetve mi a jelentősége az egyesületek életében a társadalmi munkások és a fizetett alkalmazottak együttes tevékenységének.

A harmadik előadás *Hedvig Anuarinak*, a szingapuri nemzeti könyvtár igazgatójának előadása volt. Ő a CONSAL-nak, a dél-ázsiai regionális könyvtáregyesületek szövetségének tevékenységével és az együttműködésben játszott szerepével foglalkozott. A szövetségbe tömörült öt könyvtárosegyesületnek így lényegesen nagyobb a hatékonysága, mint ha nem hangolnák össze tevékenységüket. A CONSAL jó példa arra, hogyan foghatnak össze könyvtárosegyesületek a közös cél érdekében, és hogyan sokszorozhatják meg erőiket.

E sorok írója hozzászólásában arról beszélt, hogy a könyvtárosegyesületek pénzügyi gondjainak megoldását mennyiben segítik elő az együttműködés különböző formái más intézményekkel, főként hazai, de nemzetközi síkon is.

Az *Információs technológia* szekció előadásai közül kettőt kell kiemelni, mint igen érdekesekeket. Az egyik *Naoton Nakajama* előadása volt arról, miként lehet felhasználni az optikai lemezek technológiáját nagy adatbázisokhoz. Elmondotta, hogy az online rendszer a nagy adatbázisokból végzett adatvizsgálásnak csak az egyik formája. Az optikai lemezek hatalmas tároló memóriájukkal lehetővé teszik azt, amit egyébként nagyon nehéz lenne megoldani, nevezetesen kis helyen nagy mennyiség-

gü adatot tárolni és úgy továbbítani a felhasználóknak. Egy sima, 30 centiméter átmérőjű, egyszerű optikai lemez képes 60 ezer A4-es oldal szövegének, adatainak tárolására. Japánban 1982-ben került piacra az optikai lemez, és jelenleg már kétezer rendszer használja ezeket az adatrögzítőket.

A másik *Riuko Igarasi* előadása volt, ő a japán információs központ tevékenységét mutatta be. A japán információs központ egyike a legnagyobb információt szolgáltató központoknak Japánban. 1957-es alapítása óta nagyot fejlődött, évente csaknem 500 ezer tudományos szakirodalmi információt gyűjt össze és ellátja velük a hazai ipari, egyetemi és tudományos kutatóközpontokat. Ezenkívül saját hazai adatbázisokat is építenek ki. Ezek jelenleg a hazai és a külföldi szakirodalmat dolgozzák fel. Az első a tudományos és műszaki, a második az orvosi, a harmadik az új tudományos eredmények, a negyedik a kormányjelentések, az ötödik pedig az új technológiák és termékek adatbázisa. Ezeket az adatbázisokat japán nyelven építik, de ebben az évben az első kétőnek elkészül az angol nyelvű változata is. Ezekből az adatbázisokból egyrészt visszakereső információs szolgáltatásokat, másrészt egy standard SDI, azaz szelektív információs szolgáltatást nyújtanak. A standard témák száma 200.

## Fejlesztési tervek

Néhány szó a közeljövő fejlesztési terveiről. A japán információs központ szándékában elsősorban az információk számának növelése és minőségének javítása áll. Terveik között szerepel, hogy valamennyi kutatóintézet jelentését, kutatási eredményeit is beveszik adattárukba. Az angol nyelvű adatbázisok nagyobb mértékű felhasználását készítik elő, jelenleg kibocsátás előtt áll az az automatikus gépi fordítási rendszer, amelyet 1982 óta a *Kioto Egyetemmel* és az elektrotechnikai laboratóriummal együtt fejlesztenek ki. Ez lehetővé teszi, hogy a japán szövegeket angolra, a nagy angol nyelvű adatbázisok információit pedig japánra fordítsák. A külföldi nagy adatbázisok forgalmazása Japánban több nagy cég feladata, így például a MASIS, a Marusen Company központja foglalkozik a DIALOG forgalmazásával Japánban. A Kino-kunija, az egyik legnagyobb könyvkiadó Japánban, szintén a DIALOG képviselője.

A japán szövegek nem könnyen hozzáférhetőek terminálon keresztül. Éppen ezért a japán külkereskedelmi és ipari minisztérium nagy erőfeszítéseket tesz annak érdekében, hogy elősegítse a hazai számítógépes adatbázisok különféle szolgáltatásainak kifejlesztését. 1984-ben létrehoztak egy új adatbázis-ellátó központot. Több mint 20 nagy ipari információs központ és vállalat csatlakozott ehhez a szervezethez.

A nagy adatbázisokat kezelő Kino-kunija központnak, vagy a Japán Information Centre of Science and Technology-nak, és a MASIS-nak nagy hálózatuk van. A Kino-kunijának Szapporóban, Sendájában, Mitóban, Tsukiurában, Tojamában, Tokióban és Szizurokában, Nagojában, Osakában, Hirosimában és Fukuóban is van alközpontja.

A konferencia résztvevői tanulmányi kirándulást tettek a *Csuo Egyetem* könyvtárában. A könyvtárnak mintegy 30 ezer hallgató és 1400 oktató ellátását kell szolgáltatnia. A központi könyvtár négyemeletes, összterülete 14 280 négyzetméter. Az olvasóteremben 1300 ülőhely van. Az állomány 670 ezer kötet könyv és 7300 periodikum. A központi könyvtár 25 ezer hallgatót és 1100 oktatót lát el. Itt található az általános katalógus, amely magában foglalja két másik könyvtári részleg anyagát is. A központi könyvtár online információs szolgáltatásait 1986-ban indította meg. A második emeleten vannak az elektronikus könyvkereső berendezések, a referenz-termek és az általános cédulakatalógus. Az első emeleten a kétszintes raktár, amelynek befogadóképessége 1 millió könyvtári egység. Itt található a régi könyvek gyűjteménye és a mikrofilmtár is, amely automatikus keresőberendezéssel van ellátva. A harmadik emeleten öt olvasóterem van. A negyedik emeleten a hallgatói olvasótermet találjuk, itt 80 ezer kötetet helyeztek el szabadpolcon. Ehhez csatlakozik az audiovizuális terem is. A nagy olvasóterem egyik oldala teljesen üvegből van, és gyönyörű a kilátás a környező tóra, hegyekre.

A kölcsönző-, illetve olvasóterek előtt egy sok mindenre, beszélgetésre, tanulásra alkalmas helyet képeztek ki, amely ülő- és fekvőbutorokkal van berendezve. Bár augusztus lévén, tanulmányi idő nem volt ebben az időszakban, mégis nagyon sok hallgató, olvasó tartózkodott a könyvtárban, olvasott, dolgozott. A fekvőalkalmatosságokon láttam alvó diákokat is. Az elfáradt diákok pihentek itt, és ez azt jelenti, hogy olyan természetes kapcsolat van könyvtár

és használói között, amelyenről mi legfeljebb álmodozhatunk.

Néhány adat a könyvtárról: könyvállománya 1 103 517 kötet; 6677 japán és 4838 külföldi periodikumot járatnak; az évi gyarapodás 1985-ben 44 152 dokumentum, a kölcsönzések száma 84 822; a dolgozóké pedig 63 volt.”

A konferenciához nagyszabású kiállítás csatlakozott. Ezen nemzetközi és hazai könyvkiadók, könyvtári berendezéseket előállítók, valamint a számítástechnika és távközlés jelentős vállalatai mutatták be termékeiket. A nagy érdeklődésre jellemző volt, hogy olyanok is felkeresték, akik a konferencián nem vettek részt.

Végezetül szükséges hangsúlyozni a konferencián való részvétel fontosságát. Egyesületünk, sajnos, gazdasági okok miatt az utóbbi években nem tudott képviselőt küldeni az IFLA konferenciáira, ez alkalommal sikerült. Nem túlzás azt mondani, hogy minden egyéb munka mellett, amelyet az IFLA-ban vállalunk, elengedhetetlenül fontos legalább a nagy, világméretű rendezvényeken való személyes megjelenés, előadások tartása, a vitákban való részvétel. Így lehet előbb és szorosabb az a kapcsolat, amely a magyar könyvtárosok egyesületét és ennek tagjait a nemzetközi könyvtári élethez köti.

**Billédi Ferencné dr.**

## Bemutatjuk a Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetem Központi Könyvtárát

A Gellért-hegy déli lejtőin még száz évvel ezelőtt virágzó gyümölcs- és szőlőskertek pompáztak. Ezért e területen, a Szüret utca és a Ménesi út sarkán levő telken létesült a kertészeket és a gyümölcsstermesztéshez értő szakembereket nevelő szakiskola, és környékén működik napjainkban is a belőle kifejlődött rangos egyetem. Hazánkban *dr. Entz Ferenc* nevéhez fűződik az önálló kertészeti szakoktatás. Mint az 1848–49-es szabadságharc honvédorvosa, a bukást követő önkényuralomban nem tudott elhelyezkedni, ezért új foglalkozásként gyümölcsfa-iskolát, majd 1853-ban „haszonkertészeket képző gyakorlati tanintézetet” alapított Pesten a mai Állatorvostudományi Egyetem helyén (a Kerepesi út és a Rottenbiller utca között). Ezt a magániskolát vette át az Országos Magyar Gazdasági Egyesület, és áthozta Budára, a Ménesi út 45. sz. telken, 1860-ban *Vincellér- és Kertészképző Gyakorlati Tanintézetet* nyitott. A szakiskolát és annak ez idő tájt keletkezett könyvtárát *Entz Ferenc* vezette, nyugalomba vonulásáig (1876).

A hároméves tanfolyamokon szakembereket képző intézményt 1881-ben állami kezelésbe vették, és új építményekkel megerősítve, 1894-

től *Kertészeti Tanintézet* néven felsőfokú intézményként működtették. A rákövetkező évtizedekben továbbfejlesztették, ellátták a tudományos működéshez szükséges felszerelésekkel, és ennek megfelelően elnevezése is *Kertészeti Akadémiára* (1939), majd 1943-ban *Kertészeti és Szőlészeti Főiskolára* változott. A felszabadulás után, 1945-ben a főiskolából az Agrártudományi Egyetem *Kert- és Szőlőgazdaságtudományi Kara* lett. Majd amikor az egyetem karai 1953-ban különváltak, az intézmény ismét régi nevéen, mint *Kertészeti és Szőlészeti Főiskola* működött, megtartva egyetemi rangját, ami az 1968-ban kapott *Kertészeti Egyetem* elnevezésben is kifejezésre jutott. A mezőgazdasági és élelmiszerügyi miniszter felügyelete alatt működő egyetemen 5 éves képzéssel okleveles mérnöki és 3 éves képzési idővel üzemmérnöki képesítést nyertek azok a hallgatók, akik a természetési, tartósítóiipari vagy kertépitészeti szakot eredményesen elvégezték. A három szak helyébe 1972-ben termesztési és tartósítóiipari kar létesült, újabban az élelmiszeripari egyetemi bázisaként a tartósítóiipari kar átalakult élelmiszeripari karrá és az intézmény neve 1986-ban *Kertészeti és Élelmiszeripari Egyetemre* változott.

## A 125 éves szakkönyvtár – feladatok és szervezet

A budai vincellérképezde létrehozásakor (1860) intézkedtek szakkönyvek beszerzéséről, és a könyvtár adományok útján is gyarapodott. Az intézet állami kezelésbe vételekor felvett leltár szerint a könyvtár állománya 1880-ban 225 mű és 37 folyóiratfelelésből állt, összesen 900 példányban. A német nyelvű szakirodalom volt a legnagyobb, de francia, olasz és latin nyelvű anyag is szép számmal szerepelt. (*Geday Gusztáv: A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola könyvtárának története 1860–1894. Házi soksz. 1967.*)

A századforduló idején a Kertészeti Tanintézet könyvtára (I. ker. Ménesi út 45. sz.) körülbelül kétezer kötetből állott, és tíz férőhelyes olvasóhelyiségében hétköznapokon 8-tól 15 óráig használták a tanárok, és igazgatói engedéllyel a többi olvasók. A könyvtártól függetlenül működött az ügyvezetett Felsőbb Szőlő- és Borgazdasági Tanfolyam Könyvtára (Akadémia u. 16. sz.) 619 kötettel. Ez a tanfolyam azután beolvadt a Kertészeti Tanintézetbe.

Az első világháború előtt, 1912–13-ban a könyvtár 4897 kötetesre gyarapodott, és az eligazodást a betűrendes katalógus mellett szakcimjegyzék is segítette. A háború megakasztotta a fejlődést, sok könyv elveszett, mint azt egy később megtartott revízió (1927) kimutatta. 1930–31-ben kerekén hatezer kötetet számolt, ez a szám azután fokozatosan növekedett. A II. világháború után, amikor a főiskola az Agrártudományi Egyetemhez került, könyvtárának anyaga külön maradt és nem olvadt be az egyetemi könyvtár anyagába. Fejlődése rohamosan felgyorsult, állománya 1965-ben már 116 ezer könyvtári egységből állott, amely két évtized múltán csaknem másfélszeresére, 250 ezer könyvtári egységre emelkedett. Az 1956. évi könyvtári tvr. és az azt követő ez irányú rendelkezések értelmében a Központi Könyvtár az egyetem könyvtári hálózatához tartozó, körülbelül 30 tag- és letéti könyvtárral (főiskolai kari, egyetemi tanszéki, kollégiumi, hivatali könyvtár) kapcsolatos központi intézkedéseket kívánó feladatokat lát el. A 125 éves Központi Könyvtár az egyetem 1970-ben felépült új, modern központi épületében (Villányi út 35–43. sz.) korszerű elhelyezésben dolgozik, mint hazánk legnagyobb kertészeti szakkönyvtára.

A könyvtár az egyetem oktató-nevelő és ku-

tató munkáját segítő tudományos intézmény. Gyűjtőkörét és feladatait tekintve A kategóriájú, országos jellegű tudományági szakkönyvtár. Felügyeletét a Mezőgazdasági és Élelmezésügyi, szakfelügyeletét a Művelődési Minisztérium, közvetlen felügyeletét az egyetem rektora, a tudományos rektorhelyettes útján gyakorolja. A mezőgazdasági és élelmezésügyi koordinációs hálózat tagjaként szakmai és módszertani szempontból a MÉM Információs Központja az AGROINFORM, illetve a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár mint koordinációs központ irányítja.

A könyvtár fő gyűjtőkörében a kertészeti és az élelmiszeripari, mellégyűjtőkörében az alap- és határtudományok (biológia, genetika, meteorológia, ökonómia, természetvédelem, vízgazdálkodás stb.) szakirodalmát gyűjti, a hazai kiadványok esetében teljességre törekedve, a külföldieknél szükség szerint. A devizás művek vonatkozásában elsősorban a tanszéki igényeket elégíti ki, részükre központilag intézi a könyv- és folyóirat-beszerzést, végzi a feldolgozást és a tanszékeken letétként elhelyezett anyagot módszeresen ellenőrzi. A tanszéki

Az első magyar nyelvű kertészeti szakkönyv címlapja (1664)

# POSONI KERT.

KIBEN MINDEN KERTI  
Munkák, Rendelések, Virágokkal, V  
teményekkel, Fákka, Gyümölcsökkel és Kerti  
Csömötökkel való baimolódások : azoknak Ne-  
mek, hafznok, bé-csinálások bővségefen Magyar  
nyelven le-irattattanak, kivált-képpen azok,  
az kik

ESZTERGAMI  
ÉRSEK URUNK Ó NÁGA  
POSONI KERTEBEN  
TALALTATNAK.

Az Nemes Magyar Nemzetnek közönséges  
hafznára.

Fesviták rendin-való

P. LIPPAY JANOS-által.

Kinek első könyve nyomtattott Nagy Szou-  
batba, az Academiai bötűkkel.

Az többi Betsbe

Cosmerovius Máthe Császár Urunk ő Fölsége könyv-nyom-  
tatójának bötűijvel. Anno 1664.

beszerzések koordinálásában könyvtári tanács segíti a központi könyvtár munkáját.

Az állomány fejlesztése elsősorban vétel útján történik. A költségvetésből 1985-ben könyvekre 503 ezer forintot, az időszaki kiadványokra 3932 ezer forintot, összesen 4435 ezer forintot költöttek. A szerzeményezést hasznosan segíti az OSZK visszamaradó kötelempéldányaiból történő válogatás, különösen a könyvtári forgalomba nem került kiadványok (vállalati irodalom, intézeti jelentések stb.) anyagával. De gyarapító munkájukban fontos szerepet játszik a kezdeményezésükre kialakult úgynevezett házi kötelempéldány-szolgáltatás, ennek révén az egyetem nyomdájában előállított valamennyi dokumentumból (évkönyv, közlemény, jegyzet stb.), továbbá az oktatók és hallgatók disszertációiból, diplomamunkáiból, valamint a dolgozók által írt művekből megállapított példányszámot kap a könyvtár.

A jól szervezett állományfejlesztés és az aktív cserekapcsolatok eredményei a gyűjtemény nagyságában mutatkoznak meg. A könyvtár állománya 1985. december 31-én 249 758 könyvtári egységből állt, ebből 158 047 kötet volt a könyv, 48 869 kötet az időszaki kiadvány, 18 018 a kéz- és gépirat, valamint 24 824 az egyéb dokumentum. A könyvtár 1041 időszaki kiadványt (folyóirat) járatott, 421 külföldi tudományos intézettel tartott cserekapcsolatot; részükre 1116 könyvtári egységet küldött és tőlük 1146-ot kapott. A gyarapítás mellett az állomány védelmére is nagy gondot fordítanak. Jó példa erre, hogy az 1985. évben soron kívül ellenőrizték a központi könyvtárban lévő teljes anyagukat. A revíziót öt hónapon belül úgy végezték el, hogy ezalatt hetente csupán két napon volt zárva a könyvtár. Az észlelt hiányt a megengedettnek alig egyharmadát (28 százalékát) tette ki.

Ilyen nagy feladatot rövid időn belül csak jó szervezéssel, feszített munkatempóval és túlmunkával lehet elvégezni, és ez mind a vezetést, mind az ellenőrzést lebonyolító munkapárokat egyaránt dicséri. A könyvtári munka kiváló megszervezését mutatja, hogy a kiterjedt feladatokat aránylag kis létszámmal (20 főfoglalkozású és 7 részmunkaidős dolgozóval) színvonalasan oldják meg. Az egyes részfeladatokat a következő alegységek végzik: monográfiai, periodika, dokumentációs és kiadványcsere, olvasószolgálati csoportok, továbbá a sokszorosító üzem. A hatékonyság fokozásához hozzájárulnak a munkaverseny formái, például az arany brigádjelvényvel kitün-

tett *Bibliotheca* szocialista brigád vállalásai, a munkaerő-tartalékok felhasználása és a kollektív szellem erősítése.

A feldolgozó munka szakszerűségére jellemző, hogy az agrár-felsőoktatás könyvtárai közül elsőként vezették be az új bibliográfiai leírásnak az MSZ 3424/1-78. sz. szabvány szerinti gyakorlatát. Az áttérés kezdetben gondot okozott: fékezőleg hatott, idővel azonban a munkafolyamatok rutinszerűvé váltak, és megközelítették a korábbi teljesítménynormákat. Az új bibliográfiai leírásokból házi mintagyűjteményt szerkesztettek és a katalógusépítésben arra törekedtek, hogy a teljes gyűjteményt tükröző központi betűrendes és sorozati katalógusokat ne kelljen lezárni és újat kezdeni, mert ez az olvasónak körülményesebbé, munkaigényessé teszi a keresést. Áthidaló megoldásokkal lehetővé tették az új bibliográfiai leírások besorolását a meglévő anyagba. Az AGROINFORM 1985 decemberében hálózati értekezletet a Kertészeti Egyetem Központi Könyvtárában tartotta, és ezen az új könyvtári szabványok előírásainak helyi gyakorlati alkalmazását a tanácskozás résztvevőinek példaként ismertették.

## Értékes különgyűjtemények

Az országos viszonylatban is egyedülálló kertészeti és tartósítóipari szakgyűjtemény anyagát differenciált olvasói és szolgálati katalógushálózat tárja fel. Ebben a legfontosabbak: a betűrendes, az ETO szerinti szak-, a sorozati katalógus, a folyóiratokról szerkesztett katalógusok, továbbá a tanszéki állomány katalógusa. Az utóbbi két részre tagolódnak: az összállományról betűrendes, az egyes tanszékek anyagáról leltári számuk sorrendjében lelőhelykatalógus készül.

Az elmélyült oktató-nevelő munkát szakirodalommal támogató könyvtárban a modern szakkönyveken kívül értékes ritkaságok segítik az egyes tudományágak történetének kutatóit. Ilyen régiség az első magyar nyelvű kertészeti szakkönyv, *Lippay János* háromkötetes munkája a *Posoni kert, kiben minden kerti munkák... virágokkal, veteményekkel, fákkal, gyümölcsökkel való baimolódások: azoknak nemek, hasznok le-íratattanak...* A mű első két kötete Nagyszombatban 1664-ben, a harmadik kötet pedig 1667-ben Bécsben látott napvilágot. A könyvben a szerző az általános kertészeti ismereteket, a gyümölcs-, zöldség- és dísznövényter-

mesztés tudnivalóit foglalta össze. Hasonlóképpen forrásértékűek a budai egyetem mezőgazdaságtan tanszéke professzorának, *Mitterpacher Lajos*nak előadásait megőrkítő *Elementa rei rusticae in usum academiaram Hungariae conscripta* (magyarul: A földművelés alapjai Magyarország akadémiai részére), melyet Budán 1777 és 1794 között adtak ki. Bővített kiadása 1816–17-ben ismét Budán jelent meg. A latin nyelvű mű a kor színvonalán ismerteti a mezőgazdasági és a kertészeti ismereteket. A szó szoros értelmében úttörő munka, amely hosszú időn át pótolhatatlannak bizonyult a kertművelés, gyümölcsstermelés, szőlőművelés, talajismeret stb. terén. Megtalálható a könyvtárban Mitterpacher Lajosnak 1794-ben írott *Technologia oeconomica* című tankönyve is, amelyben egyebek között a zöldségek téli megőrzése, a gyümölcs és szőlő eltevésének technológiája és más házi készítményekre vonatkozó utasítások szerepelnek.

Szinte hiánytalanul megvannak a szakágazat első hazai időszaki kiadványai; a *Borászati Füzetek*, a *Földművelési Érdekeink*, a *Gazdasági Lapok*, a *Közgazdasági Értesítő*, az *OMGE Évkönyvei* stb. Hiánytalanul megtalálhatók az intézmény periodikus kiadványai: a Vinczellérképezde évkönyvei, a Kertészeti Tanintézet, majd Akadémia és a Kertészeti és Szőlészeti Főiskola évkönyvei és közleményei. Ezekben a régi nagynevű igazgatók: *Entz Ferenc*, *Molnár István*, *Mohácsy Mátyás* jelentései és munkái csakúgy megtalálhatók, mint az újabb idők tudós rektorainak, *Somos András*nak, *Kozma Pálnak* és *Dimény Imrénének* dolgozatai.

Külön kell megemlíteni a központi könyvtár *archívumát*, mely körülbelül 14 ezer darabból áll. Ebben a mintegy 1500 kertészettörténeti kézirat, hagyatékok, régi oklevelek, oktatási segédanyagok és régi egyetemi irattári levelek stb. mellett tárgyi dokumentumok (tanítási segédesszközök, gépek) is megtalálhatók. A haladó hagyományok ápolása érdekében a könyvtár igazgatója, *dr. Geday Gusztáv* kertészmérnök, okleveles könyvtáros az egyetem kertészettörténeti bizottságának titkáráként számos tudománytörténeti munkát szerkesztett, illetve kiadásában közreműködött (*Rudinai Molnár István szakirodalmi működésének bibliográfiája*, *Emlékezés Mohácsy Mátyásra*, a *Lippay János tudományos ülésszak előadásai* stb.)

A fentiekben vázolt történeti anyag mindamelllett a könyvtár állományának csak kis részét alkotja, a könyvtár túlnyomórészt az egye-

tem profiljába tartozó tudományágak korszerű szakirodalmát gyűjti. Különösen keresettek a legújabb tudományos eredményeket közreadó szakfolyóiratok, közöttük több olyant találunk, mint például a svéd *Agri hortique genetica*-t, mely az országban egyedül csak ide jár. A könyvtárba érkező időszaki kiadványokról és folyóiratokról jól szerkesztett jegyzékekben számolnak be. A *Kertészeti Egyetem Könyvtárának kurrens periodika jegyzéke 1980*. (Összeáll. Voit Pál. 1982.) című legutóbbi kiadványukban 1176 periodikum szerepel betűrendben, a keresést szak-, földrajzi és nyelvi mutatók segítik. A központi könyvtár segédkönyvtári anyaga különösen gazdag a tájékoztatást szolgáló bibliográfiái, referáló és szemle jellegű folyóiratokban. Róluk is hasznos összeállítás informálja az olvasókat (*Bácskai Erzsébet: A Kertészeti Egyetem Könyvtárának kurrens szakirodalmi tájékoztató periodikumai 1983*), melyben 149 – többségében külföldi – tájékoztató folyóiratot ismertettek.

Köztük van a mezőgazdaság és élelmiszeripar világirodalmáról havonta készült amerikai *Bibliography of Agriculture*, az Angliában megjelenő *Horticultural Abstracts*, a kertészetnek és a *Food Science and Technology Abstracts*, az élelmiszeriparnak a világon bárhol megjelent irodalmát referáló lapjai, az NSZK-ben kiadott *Berichte über Rebenforschung mit Dokumentation der Einbauforschung*, mely a szőlészet és borászat irodalmáról nyújt tájékoztatást. És hiánytalanul érkeznek a Moszkvában szerkesztett *Referativnij Zsurnal'* megfelelő sorozatai, például a disznóvénytermesztést és kertépítészetet referáló *Cvetovodszto i Dekorativnoe Szadovodszto*, valamint a gyomirtási, zöldség-, gyümölcs- és szőlőtermesztési referáló lapok.

## Hagyományos és gépi tájékoztató szolgáltatások

A könyvtár azelőtt a beérkező újdonságokról negyedévenként összeállított jegyzékben tájékoztatta az oktatókat és a hallgatókat (1955-től *A Kertészeti és Szőlészeti Főiskola...*, majd 1969-től *A Kertészeti Egyetem Könyvtárának új szerzeményei* címmel). Az utóbbi években a legfrissebb beszerzésekről ajánló irodalomjegyzéket bocsát közre a havonként megjelenő *Kertészmérnök* című egyetemi lapban. A kutatók segítségére folyamatosan szerkeszti a külföldi szaklapok tartalomjegyzékeiből xerox-

technikával készített *Gyorstájékoztató* kiadványt.

A bibliográfiai tevékenység keretében rendszeresen feldolgozza és megjelenteti az egyetemen elfogadott doktori disszertációkat, valamint referálja az oktatóknak a tudományos fokozatok elnyerésére készült munkáit. (*Virágné Altorjay Gabriella-Zalainé Kovács Éva: A Kertészeti és Szőlészeti Főiskolán elbíralt doktori disszertációk. - A főiskola oktatói és kutatói által készített tudományok doktora és kandidátusi értekezések bibliográfiája. 1974. és 1980.*) Ezeknek, továbbá a *Kertészeti Egyetem kiadványai* című sorozatban közreadott szakbibliográfiáknak (például *A boggyósgyümölcsűek hazai irodalma 1920-1966. Összeáll. Geday Gusztáv. 1968.*) célja, hogy a kertészettudomány, valamint a tartósító-élelmiszeripar hazai fejlődését dokumentálja és a kutatási-kísérleti eredményeket feltárja, terjessze.

Mint egyetemi könyvtár közreműködik a hallgatók könyvtárhasználati ismereteinek fejlesztésében, valamint a tudományos munka eszközeinek és módszereinek megismertetésében. Ehhez az elsőevéseknek a könyvtár használatát bemutató filmismertetés elkészítését tervezi, a harmadik évfolyamos hallgatóknak pedig szakkörönként oktatást szervez, amelyen az irodalomkutatás módszereit, a szaktárgyak speciális folyóiratait, referáló lapjait és szakbibliográfiáit stb. mutatja be. E feladatán túlmenően az 1985. évben önként megszervezte a Táncsics Mihály Gimnáziumban könyvtárosi ismereteket tanuló diákok nyári gyakorlatát a központi könyvtárban.

A hagyományos tájékoztatási formák (katalógusok, bibliográfiák) mellett egyre hatékonyabban alkalmazza a legkorszerűbb számítógépes információs szolgáltatásokat. Az egyetem tanszékei és a kutatók részére közvetíti és folyamatosan szervezi az AGROINFORM, az OMIKK és a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem szelektív információterjesztő szolgáltatásait. Az 1985. évben például 13 témában (faiskola, zöldség-növények biológiai igénye, gyógynövények stb.) hasznosította a mágnesszalagos külföldi információs rendszerek adattáraitól (CAB, azaz Commonwealth Agricultural Bureau Abstracts, az AGRIS, vagyis az Agricultural Information System

stb.) az AGROINFORM AGIT szolgálata útján szerzett értékes információkat. Az OMIKK is 13 témakört figyelt, a Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetem pedig a tematikai módszerek alkalmazásának témafigyelését végezte. 1985-ben tehát összesen 27 téma eredményes kutatásához járult hozzá a könyvtár, a korszerű számítógépes rendszerek igénybevételével.

A tájékoztató munkát megfelelő segédeszközök segítik, a könyvtár technikai felszereltsége kielégítő. A fénymásoló üzem például a könyvtáron kívül az egyetem másolási igényének nagyobb hányadát is ellátja. Az 1985. évben 347 497 oldal volt a teljesítménye a könyvtárban működő Rank Xerox 1000 és Rex Rotary 6080 típusú berendezéseknek, melyekhez harmadikként egy Rank Xerox 1025 típusú gyorsmásoló csatlakozott, ezt a *Soros-Alapítvány*-hoz benyújtott pályázat alapján kapták. A katalóguscédulák Minigraph félautomata sokszorosító gépen készülnek. A folyóirat-olvasóteremben két korszerű mikrofilm-olvasó készülék áll a használók rendelkezésére.

A vázolt információs tevékenység, valamint az egyéb könyvtári szolgáltatások a látogatók és az általuk felhasznált dokumentumok számának jelentős emelkedését eredményezték. A könyvtár két olvasótermében - az 56 ülőhelyes szabadpolicos folyóirat-olvasóban és a 30 ülőhelyes könyvolvasóban - 1977-ben 14 966 látogató 61 666, 1985-ben 25 635 látogató 80 381 dokumentumot kölcsönzött. Az olvasóforgalmat megkönnyítené az önkiszolgáló ruhatár, melynek kialakítására a könyvtár kész tervvel állt az egyetem vezetősége elé. Az egyéb fejlesztési tervek között szerepel ellenőrző kamerák elhelyezése az olvasótermekben és egyéb helyiségekben, továbbá video rendszerű témafigyelő szolgálat kialakítása. Mindezekhez járulnak az egyetemi intézetek integrálásával és a vidéki tagkönyvtárak koordinálásával kapcsolatos feladatok, ezek a létszám növelését teszik szükségessé. Az egyetem eddig is érdemének megfelelően értékelte és segítette könyvtárának munkáját, így megtalálja majd a módját, hogy a legnagyobb hazai kertészeti szakkönyvtár a jövőben is betöltsé hivatását, melyet mind ez ideig maradéktalanul ellátott.

**Dr. Móra László**

**A Könyvtáros egyes számai - tízenkét hónapra visszamenőleg - kaphatók a Lapkiadó Vállalat Közönségszolgálatánál (1076 Budapest, Thököly út 21. Tel.: 424-543); a régebbi számok pedig szerkesztőségunktől kérhetők.**

## Egy százéves könyvtári felmérés

1885-ben az Országos Statisztikai Hivatal számba vette Magyarország köz- és magánkönyvtárait (*György Aladár: Magyarország köz- és magánkönyvtárai 1885-ben. 1886, 615 l., 1 térk.*). Nem érdektelen keresni az okokat, amelyek erre a valóban nagyszabású adatfelvételre indították az illetékeseket. Ismeretes, hogy a múlt század első fele hatalmas lendületet adott a nagy közgyűjtemények kialakulásának egész Európában. Az első nagy gyűjtési időszakot követte a feldolgozás, a hozzáférhetővé tétel és ezzel kapcsolatban a számbavétel igényének egyre sürgetőbb jelentkezése.

A könyvtárak szélesebb körű számbavétele terén Itália járt elől, ahol már 1865-ben végrehajtottak egy könyvtárstatisztikai felvételt, s ezt más országokban a felmérések egész sora követte, amelyek nagy szerepet játszottak a könyvtárügy iránti érdeklődés felkeltésében, s mondhatni nemzeti ügyvé tették azt. Több nemzetközi kongresszus foglalkozott a könyvtárstatisztika kérdéseivel, mindamelltt nem sikerült közös összehasonlítási alapot találni, s ennek következtében az egyes államok adatfelvételeikben a legkülönbözőbb szempontokat érvényesítették. Egyesek kizárólag a közkönyvtárakat vették számba, mások az iskolai és magánkönyvtárakat is, nem volt megállapított alsó határ, hogy ti. hány kötetes gyűjteményt tekintenek már számba vehető könyvtárnak stb. A nemzetközi összehasonlítások ilyenformán nem minden tekintetben megbízhatóak.

Ezek az összehasonlítások egyébként igen kedvezőtlen képet mutattak a magyar könyvtárügyről, annál is inkább, mivel addig csak egy-két nagy könyvtárunkról álltak rendelkezésre – meglehetősen hiányos – adatok.

Minden bizonnyal nagy szerepet játszott az Országos Statisztikai Hivatal elhatározásában az a tény, hogy a nagy enciklopédiák és a nemzetközi évkönyvek a magyar könyvtárügyről

vagy tudomást sem vettek, vagy a legjobb esetben lekcinsnylően nyilatkoztak könyvtáraink állapotáról.

Magára az 1885. évi felmérésre erősen rányomta bélyegét az a körülmény, hogy az állami (országos) statisztika szerveinek elégtelenek voltak az eszközei az adatfelvétel munkájának elvégzéséhez, s ezért kénytelenek voltak a társadalmi szervek, intézmények és magánosok támogatását igénybe venni. Ezzel együtt járt, hogy az adatszolgáltatás megbízhatóságának ellenőrzése szinte lehetetlen volt. Kulturális intézmények, jelenségek számbavételénél – az akkori viszonyok között – a kötelező adatszolgáltatást nem lehetett elvárni. Olyan eszközöket kellett igénybe venni, amelyek nem biztosíthatták a teljes sikert. A sajtó útján közzölt felhívások, az előljárásságokhoz intézett megkeresések, az egyénnel folytatott megbeszélések voltak azok a lehetőségek, amelyekkel a felmérést szervező hivatal élhetett, az adatfelvétel teljességéről már ezért sem beszélhetünk.

Mindamelltt tény, hogy a felvétel nagyjából mégis sikeresnek mondható, a megkeresett könyvtárak túlnyomó többsége a kívánt adatokat, vagy legalábbis azok egy részét megküldte, sőt az is megállapítható utólag, hogy az összeírásnak pozitív kihatása volt, mert igen sok könyvtár éppen az adatgyűjtés kapcsán vette először számba állományát, sok helyen ez adott indítást a könyvanyag valódi feldolgozására, „lajstromozására”.

Az adatgyűjtés köre kiterjedt az összes magyarországi köz- és magánkönyvtárra (Horvát-Szlavonország nélkül), amelyeknek állománya a közkönyvtáraknál elérte az 500, magánkönyvtáraknál az 1000 kötetet.

A kért adatok a következők voltak: az alapítási év, jelleg, elhelyezés, olvasóterem, költségvetés, katalógusok, a könyvvállomány (részletezve tudományszakok, valamint nyelvek

szerint), a különleges gyűjtemények, a gyarapodás és a használat kérdései. A kérdőívek – tekintetbe véve a könyvtárügy akkori állapotát – nagyon részletesek és kimerítőek voltak.

2401 könyvtár szolgáltatott adatokat, állományuk összesen 7 632 374 könyv volt. Ez meglepően magas szám, s még ha a számba vett 1001 magánkönyvtár 2,3 milliónyi állományát le is számítjuk, közkönyvtáraink birtokában akkor csaknem 5,3 millió könyv volt, ami világviszonylatban – a korabeli könyvtári összeírások alapján – a harmadik helyet biztosította volna Magyarország számára az addig vizsgált országok között. Újból utalnunk kell azonban a nemzetközi összehasonlítások ingatlaga alapjaira. Az összeírás látszólag fényesen kiköszörülte a nemzeti büszkeségen esett csorbát, legalábbis ami könyvtárügyünket illeti. Ha csak ez lett volna a célja az összeírásnak, a hivatal teljes sikerről számolhatott volna be.

### **Ami a számok mögött volt**

Az adatok részletekbe menő kritikai elemzése azonban indokoltá teszi a „látszólag” szót. A számba vett 1400 közkönyvtárból ugyanis mindössze 44 volt nyilvános. Ez utóbbi 44 nyilvános könyvtár 1 192 144 könyvvel rendelkezett. A fennmaradó 1366 könyvtár a hatóságok, tanintézetek, egyházak, egyesületek, valamint a kölcsönkönyvtárak között oszlott meg. (Megjegyzendő, hogy az akkori szóhasználat szerint a kölcsönkönyvtár elnevezés üzleti jellegű vállalkozást jelent, azaz tagsági alapon álló intézményt, amely ilyenformán szintén nem tekinthető a mai értelemben nyilvános könyvtárnak.)

A teljes könyvállományt figyelembe véve Magyarországon 100 lakosra 55,51 könyv jutott; ha viszont csak a szorosan vett nyilvános könyvtárak állományát vesszük figyelembe, a 100 lakosra jutó könyvállomány csupán 8,6 kötet.

Természetesen nem hagyhatjuk figyelmen kívül azt a tényt, hogy a nem nyilvános közkönyvtárak is elláttak bizonyos olvasóréteget könyvvel. Ha a – sajnos meglehetősen hiányos – forgalmi adatokat megvizsgáljuk, kitűnik, hogy az 1400 közkönyvtárban 178 434 olvasó 632 709 művet használt. Ebből a nyilvános könyvtárakra 86 098 olvasó jutott, 149 897 olvasott kötetel. Ha a tényleges helyzet jobb is volt (a 44 nyilvános könyvtárból 15 nem közölt forgalmi adatokat), mai szemmel nézve

meglehetősen kis számok ezek. Az összes olvasónak csaknem a felét a 44 nyilvános könyvtár látta el. Ebből a budapesti Egyetemi Könyvtár egymaga 43 859 olvasót, 47 342 olvasott kötetel.

Ha figyelembe vesszük is, hogy a nyilvánosnak tekinthető népkönyvtárak többsége az összeírásból kimaradt, mivel 500 kötetnél kisebb volt az állománya, a fentiekből így is kiderül, hogy könyvek nagy halmaza önmagában még nem jelent művelt népet. Ez a hatalmas, 7 milliót meghaladó könyvtömeg holt tőke marad, ha nem jut be a közművelődés eleven vérkeringésébe.

A kép teljességéhez tartozik az is, hogy Magyarország akkori, 7 éven felüli lakosságából a férfiak 45,51, a nők 62,12 százaléka analfabéta volt, azaz eleve el volt zárva az olvasás lehetőségétől. Gyakorlatilag tehát alig 5 millió volt a könyvtári ellátás szempontjából számba jövő lakosság. Ha most erre a – kerekén 5 millió – lélekszámra vetítjük a 100 főre jutó könyvanyagot, az eredmény 152 lesz.

A nyers átlagok megtévesztő, sőt meghamisító volta azonban mindjárt szembetűnik, ha a könyvtárak területi megoszlására is kiterjed figyelmünk. Talán elég arra utalni, hogy a számba vett 44 nyilvános könyvtár közül 17 a thj. (törvényhatósági jogú, azaz nagyobb) városokban volt (egyedül Budapesten 9), a többi 27 is leginkább a megyei városokban. Az összes könyvtárak közül a 26 thj. városban 457 (32,6 százalék), 2,7 millió könyvvel (52,1 százalék), míg a megyékben (a kisebb településeken) 943 könyvtár (67,4 százalék) 2,5 millió könyvvel (47,9 százalék) rendelkezett. Figyelembe véve azonban azt a tényt is, hogy a megyékben számba vett 2,5 millió könyvnek körülbelül a fele a megyei (nem thj.) városokra jutott, a községek ellátottságának hiányai még szembetűnőbbé válnak. Hiszen Magyarország akkori 13,7 milliónyi lakosságából csupán 2,1 millió lakott városokban. Még jellemzőbb azonban, ha a 100 lakosra jutó könyvek kötet-számát a városokra és a megyékre külön-külön számítjuk ki. Eszerint a városokban 100 lakosra 245, a megyékben (községekben) csak 19 könyv jutott (ismét csak a közkönyvtárakat véve tekintetbe). De Budapesten 583, míg Arad és Kisküküllő megyékben csak 2 (!). Az összlakosságra számított 55-ös átlag tehát óriási különbségeket takart.

A széles néprétegek – elsősorban az agrárnépeség – könyvtári ellátottsága, illetve ellátatlansága még világosabban mutatkozik meg, ha

a könyvanyag összetételét vizsgáljuk. Erre a nagy gonddal és alapossgal készített adatfelvétel lehetőséget is nyújt. Az egyik – s talán a legfontosabb – ilyen tényező a könyvanyag nyelvi összetétele. Az összes számba vett könyvtárban a magyar nyelvű művek aránya mintegy 36 százalék. A 129 – tízezer kötetesnél nagyobb állományú – nagykönyvtárban az egész könyvállománynak csaknem a felét (3,4 millió kötetet) őrizték, a magyar nyelvű művek 22,88 százalékos arányban vannak képviselve, ugyanakkor a német nyelvűek 35,74, a latin nyelvűek pedig 25,11 százalékban. Ezek az adatok egyrészt rávilágítanak arra, hogy a könyvállománynak jelentős része régi, elavult – könyvtári nyelven szólva – holt anyag, másfelől az egyházi rend, valamint a németajkú városi polgárság szolgálatában állott. Utóbbira további bizonyítékot szolgáltat a nyelv szerinti összetételnek a könyvtárak jellege szerinti elemzése. Az egyházi tulajdonban lévő könyvtárakban a latin nyelvű művek aránya meghaladja a 45 százalékot, míg a magyar nyelvűek csupán 20,4 százalékkal szerepelnek. A területi elosztás azt bizonyítja, hogy a közkönyvtárak között az egyháziak voltak túlsúlyban a megyékben, a vidéki népesség könyvvel való ellátatlansága így még szembetűnőbbé válik.

Nem sokkal kedvezőbb a helyzet a városi rétegek számára még rendelkezésre álló – bár a tagdíjfizetés kényszere folytán némileg korlátozott nyilvánosságú, üzleti jellegű – kölcsönkönyvtáraknál sem. Ezek könyvállományának 60,8 százaléka német nyelvű, a magyar nyelvű könyveknek csaknem a háromszorosa. Ezt a tényt túlzó egyszerűsítés volna az előző korok germanizáló törekvéseinek tulajdonítani, sokkal inkább magyarázza a városi polgárság nemzetiségi összetétele, valamint az a körül-

mény, hogy a korszerű tudományosságot túlnyomórészt a német nyelvű könyvek közvetítették.

Itt ismételten utalnunk kell arra, hogy az 500 kötetes állományt el nem érő könyvtárak – köztük elsősorban a népkönyvtárak – kimaradtak az összeírásból. Ha ezekről is rendelkezünk adatokkal, természetesen módosulna az ellátottságról megrajzolt kép, de az sem kétséges, hogy a nagyszámú, de kis állományú, főleg a kisebb településeken működő népkönyvtárak adatai csak csökkentenék, de nem egyenlítősen ki a megállapított szintbeli különbségeket.

\*

A könyvtáros – de talán a történész számára is érdekes és tanulságos olvasmány az 1885-ös összeírás. *György Aladár*, a kötet szerkesztője kísérel tanulmányában a felvétel nyújtotta adatok alapján mélyrehatóan elemzi a magyar könyvtárügy helyzetét. Figyelme kiterjed még olyan kóros jelenségekre is, mint az egyoldalú ritkasággyűjtés, mely fő célját a drága (és sohasem olvasott) könyvek vásárlásában látta, a könyvtárosképzés teljes hiányára, a könyvtári technika kezdetleges állapotára és még számos fontos kérdésre. Meglátta a könyvtárak viszonylagos nagy száma mögött rejtőző egészségtelen megoszlást is. Szép bizonyítékát szolgáltatatta annak, hogy a jó statisztikus nem pusztá regisztrálója a számoknak, hanem esz-köznek tekinti őket, amelyek segítségével a jelenségeknek nem csak a szerkezete, összetétele, hanem okai is megmagyarázhatóvá válnak, és ezzel támpontot adnak a bajok orvoslására.

Schneller Károly



## Az online szakirodalmi információkeresés kézikönyve. 1–2. kötet

A szakirodalmi információszolgáltatások körén belül időben a legújabb, ugyanakkor a leggyorsabban elterjedő típus a számítógép memóriájában tárolt, rendkívül nagy (sokmillió) mennyiségű szakirodalmi leírásból közvetlenül történő keresés, válogatás. Minthogy a felhasználó, vagy az, aki szakemberként az irodalomkutatásban segít, ebben az esetben mintegy „vonalba” van a számítógéppel, ez az információkeresés az „online” jelzõt viseli.

Az online információkeresés lehetőségei korábban nem tapasztalt gyorsasággal nõttek meg: a „műfaj” kezdete a 70-es évek közepére tehető, éppen csak elmúlt tízéves, s már nemcsak az ily módon hozzáférhető adatbázisok száma emelkedett körülbelül 2 és fél ezerre, de azoknak a központoknak (úgynevezett szolgáltatóközpontok), amelyeken keresztül a hozzáférés lehetséges, a száma is 300 felett van.

Az online információkeresés jelentős előnyökkel jár a szakirodalmi (bibliográfiai) tájékoztatás más formáival szemben, ezekről az előnyökről bőséges képet kapunk; ehhez azonban hasonlóan jelentős, ám áthidalható hátrányok is járulnak, közülük kettőre már itt is fel kell hívni a figyelmet: az online információkeresés számottevő arányban igényel speciális (informatikai) ismereteket, és meglehetősen drága, különösen, ha az, aki a keresést végzi, nem tudja a lehető legrövidebb idő alatt elvégezni munkáját. Mindez együtt meglehetősen természetesen vezetett oda, hogy az online közvetítő (nevezessék így az, aki az irodalomkutatást gyakorlatilag lebonyolítja) a könyvtárosok, információszakemberek, információsmérnökök nagy csoportján belül erősen szakosodott ismeretkörét tekintve nagyrészt önálló szakemberré válik, aki a mai gyakorlatban ugyan többnyire munkája során szerzi meg a szükséges ismereteket és készségeket (nyilván

nem olcsón), de akinek képzéséről előbbutóbb mindenütt gondoskodnak, s ahogyan az online információkeresés hazánkban terjed, nálunk is gondoskodni kell.

Az Országos Műszaki Információs Központ és Könyvtár elsőként ismerte fel ezt a szükségletet s rendezett 1985 első felében olyan tanfolyamot (csaknem 60 résztvevővel), amely az online keresés legfontosabb ismereteire igyekezett megtanítani. A tanfolyam, s a hozzá készült jegyzetek ésszerűen sugallták a következő lépést: szélesebb kör számára is hozzáférhetővé kell tenni az összegyűjtött ismeretanyagot. Így keletkezett – rövidítéssel, némi átdolgozással, szerkesztéssel – az a két kötetes (címe szerint:) kézikönyv, amely a „Tudományos-műszaki információ szakkönyvtára” című, méltán népszerű sorozat 16. és 17. köteteként került a szakmai olvasóközönség elé.

### Általános tudnivalók

A vaskos, kétkötetes kézikönyv szerkesztői, *Novák Teréz* és *Roboz Péter* nagy fába vágják a fejszéküket annak ellenére, hogy a fejezetek többségét is ők írták. A terminológia bizonytalanságaira, kialakulatlanságára bevezetőjükben utalnak is; a kidolgozottság egyenetlenségei mégsem zavaró mértékűek. Sikertől viszont alapvetően egységesíteni a különféle szolgáltatóközpontok, illetve adatbázisok bemutatását, ami egyáltalán lehetségessé teszi összehasonlításukat is.

Az első fejezetek bevezető jellegűek. *Roboz Péter* „Az online információkeresés alapjai” címen úgy tekinti át a témakör alapjait, legfontosabb kiegészítő területeit, nagyjából mindazt, amit informatikai szempontból a továbbiakhoz tudni kell, hogy ez a fejezet az informatikai oktatás egészében jelentős szerepet kap-

hat. Bár fogalmazása helyenként – érthető okokból – nagyon is tömör, világos és érthetőségre törekvő szövegezése, számos jó példája, mintája a kezdő számára is csak lelassítja az olvasást, a megértést, de nem teszi lehetetlenné. Talán túlzás nélkül mondhatjuk: ez az a fejezet, amelyért a könyvnek olyan könyvtárban is helye lehet, ahol sem a könyvtárosok, sem az olvasók nemigen fognak online információkeresést folytatni a közeli jövőben. Roboz az online információkeresés – nagyon tágra értelmezett – szoftver (program) alapjait foglalta össze, *Hittig Gusztáv*, a másik bevezető fejezet – „Az online kapcsolódás technikai és adminisztratív feltételei” – szerzője a szükséges hardver, avagy eszközállomány kérdéseit tekinti át. Tapasztalataink szerint ez az a terület, amelyen könyvtári-informatikai szakembereink lényegesen kevésbé járatosak. Pedig, s ez a kötetből egyértelműen kiderül, annak az adatvégállomásnak, amelyről az online információkeresést végezni tervezzük, a milyensége egyáltalán nem közömbös. Hasonlóképp igen fontos ismerni mindazokat a – technikai és egyéb – feltételeket, amelyeknek az eredményes online kapcsolódáshoz teljesülniük kell. Hogy azután mindezekkel az ismeretekkel azoknak a közvetítőknek kell-e rendelkezniük, akik az online keresést végzik, nem bizonyos; hogy az alapfogalmakkal azért nem árt tisztában lenniük, az viszont aligha tagadható. A meglehetősen rövid, tömör fejezet csak részben felel meg céljának; a legtöbb kívánnivalót talán közérthetősége hagyja maga után.

A következő fejezetek egy-egy adatbázis-szolgáltató központ jellemzőit, igénybevételek módját, s – különös részletességgel – az igénybevétel során alkalmazandó parancsnyelvet mutatják be. Először Novák Teréz a hazánkban alighanem legismertebb *Dialog* (teljes nevén: Dialog Information Services, Inc.) adatbázisközpontról ír, megállapítva, hogy ez „a világ második legnépszerűbb adatbázis-szolgáltató központja” (hogy milyen szempontból, és akkor melyik az első, nem derül ki). Az 1972 óta nyilvánosan elérhető központot korábban Lockheed néven ismertük meg; jelenleg annak leányvállalata. Az Európában (Angliában és Svájcban) működő *Data-Star* szolgáltatóközpontról Roboz Péter ír; a *Válasz György* által bemutatott *SDC Orbit* a másik, viszonylag széles körben ismert amerikai szolgáltató-központ, míg a *Pergamon InfoLine* (ezt ismét Novák Teréz ismerteti) a „legfiatalabb”, mindössze néhány éves központ, amely azon-

ban több, csak nála hozzáférhető (kizárólagos) adatbázissal is rendelkezik.

Ebbe a sorba tartozik, de részben már a következő csoportba vezet át a 7. fejezet (ismét Roboz Péter tollából), amely az ENSZ Nemzetközi Atomenergia Ügynökségének *INIS* adatbázisát, illetőleg az ezt hozzáférhetővé tevő szolgáltatóközpontot mutatja be.

E fejezetek szerkezete eléggé egységes ahhoz, hogy a különböző szolgáltatóközpontok közt bizonyos összehasonlítást is lehetővé tegyen. Csak érinti a bejelentkezés módját, részletesebben az átmeneti és a végleges kijelentkezést; felsorolja a hozzáférhető adatbázisokat, jelezve a csak ott hozzáférhetőket; tárgyalja a rekordszerkezetet, az adatbázist alkotó file-okat (állományokat), a keresési és más parancsokat, a logikai és a helyzeti operátorok alkalmazását (ezek segítségével alakítható ki minden keresés magva, a keresési stratégia), az egyik adatbázisból a másikba való átmenet lehetőségeit, a keresés (meghatározott adatmezőkre történő) korlátozásának módját, az esetleges hibüzeneteket, a képernyőre történő kiíratás, az online vagy éppen offline (nyílt vonalú) üzemmódban történő kinyomtatás parancsait, az online dokumentumrendelés rendszerét (ha van), és így tovább. Általában elmondható, hogy az e fejezetekben adott ismeretek nem elegendőek ahhoz, hogy birtokukban a közvetítő mindenféle online keresési problémával könnyen megbirkózzék, de olyan alapot adnak, amelyre építve, s a szolgáltatóközpontok kézikönyveinek, egyéb kiadványainak birtokában a munka elvégzése lehetségessé válik. Mindez tökéletesen megfelel annak, amit a könyv bevezetése ígér.

## Adatbázisok

Az ezt követő fejezetek egyes adatbázisok sajátosságait, a használatuk szempontjából lényeges további tudnivalókat foglalják össze. Egy-egy adatbázis-szolgáltató központban ugyanis vannak közös, valamennyi ott hozzáférhető adatbázisra kiterjedő segédeszközök, de az adatbázisok uniformizálására természetesen nem kerülhetett sor, különösen nem az alkalmazott információkereső nyelv, teaurusz, kötött szójegyzék vagy éppen osztályozási rendszer vagy szabad szavas keresési lehetőség terén. Az online információkeresés közvetítőjének tehát korántsem elegendő az igénybevett szolgáltató-központ (és parancsnyelve) ismerete, tájékozottnak kell lennie a használni

kívánt adatbázisok szerkezetét, jellemzőit, nyelvét illetően is.

Novák Teréz a vitathatatlanul legnagyobb méretű, s alighanem a leginkább igénybevett adatbázissal, a Chemical Abstracts (CASE-ARCH) adatbázisával ismert meg; Válas György néhány további műszaki és multidiszciplináris adatbázissal (a több élettelen természettudományra és műszaki területre kiterjedő INSPEC, a műszaki tudományok egészének lefedésére törekvő COMPENDEX és EI Engineering Meetings, a fémekkel és kohászattal foglalkozó METADEX, a gépészetet és környezetét feltáró ISMEC, továbbá két jellegzetesen multidiszciplináris adatbázis, a rendkívül széles szakterület amerikai kutatási jelentéseit felölelő NTIS, illetve a hivatkozási keresésre egyedül alkalmas, szűkebb szakmai probléma esetén viszont kevésbé hasznos SCI-SEARCH, ami a Science Citation Index-re épül (kiegészítve); érdekességként: a Chemical Abstracts (6,5 millió rekord) után ez a második legnagyobb adatbázis (6 millió rekord).

*Borsy Tamás* az orvostudományi és gyógyszerészeti adatbázisokról készített összeállítást, amelynek középpontjában természetesen a *Medline* áll; viszonylag részletes képet kapunk még az ennek kiegészítésére kifejlesztett kurrens adatbázisról, a PREMED-ről és az Excerpta Medica (EMBASE) elnevezésű adatbázisáról; de említ még további nyolc adatbázist is.

*Sándori Zsuzsanna* fejezete a Derwent szabadalmi adatbázis online keresésével foglalkozik. A dokumentumtípusra orientált adatbázisok érdekes és egyre fontosabb példája ez a – két részből álló – adatbázis: a WPI (World Patent Index) 1963 és 1980 közötti, a WPIL (World Patent Index Latest) 1981 óta tartalmazza a rekordokat; az utóbbiak együttes száma szintén 6 millió körüli.

A kötet utolsó fejezetében Novák Teréz a Predicasts és a Chemical Industry Notes adatbázisokkal foglalkozik; ezek azért kerültek együvé, mert sajátosan „misszió”-orientáltak: nem elsősorban a tudomány, hanem a gyakorlat, az ipar, az üzlet, a gazdaság céljait igyekeznek kiszolgálni. A Predicasts maga voltaképp adatbázis-család, ráadásul – eltérő összevonások révén – más-más adatbázis-szolgáltató központokban más-más részei alkotnak egy-egy adatbázist. A PTS PROMT és a PTS F and S bibliográfiai adatbázisok, az előbbi kevesebb primer dokumentumról részletesebb, az utóbbi több forrásból felszínesebb

információt ad; a PTS Annual Reports Abstracts adatbázisa kb. 4500 vállalat, részvénytársaság éves jelentését dolgozza fel; a PTS Defense Markets and Technology a haditechnika és a harcászati eszközök piaci és műszaki kérdéseivel foglalkozó publikációkat tekinti át; a PTS Forecasts gazdasági előrejelzéseket tár fel (természetesen csak publikáltakat) végül a PTS Annual Time Series adatbázis gazdasági idősorokat.

Az adatbázisokkal foglalkozó fejezetek, túl azon, hogy ezek legfontosabb jellemzőit áttekintik, kitérnek arra is, hogy a kötetben tárgyalt szolgáltató-központokban (már ahol léteznek) miképpen hozzáférhetők. Ezek a – rendszerint táblázatban is összegzett és példákkal erősített – összevetések is segíthetnek annak eldöntésében: milyen szakterület számára milyen adatbázist, melyik szolgáltató-központon keresztül érdemes igénybe venni.

A kötet függelékei (számszerint nyolc) lényeges kiegészítést vagy pontosítást adnak. Az első néhány parancsnyelvi ígét tekint át öt rendszerben, a második az OMIKK révén hozzáférhető (tizenhét) szolgáltató-központot sorolja fel; a következő öt függelék az öt, korábban ismertett szolgáltatóközpont parancsnyelvét – az eredeti, angol nyelvű áttekintést bemásolva – tekinti át. Végül a nyolcadik a több szolgáltatóközpontban is hozzáférhető adatbázisok igénybevételének bizonyos költségadatait (online óradíj, offline nyomtatási díj, online kiíratási díj) hasonlítja össze, táblázatba gyűjtve, 76 adatbázisra.

Vitathatatlan nyeresége szakirodalmunknak ez a kétkötetes, nagy munka eredményét összegező kiadvány; borsos ára ellenére sok könyvtárban, tájékoztatási intézményben ott a helye. (OMIKK, 1986. 2. kötet, 250 Ft)

**Sárdy Péter**



## Kreatológia

Mind társadalmi, mind egyéni szempontból kiemelkedő jelentősége van az alkotó gondolkodásnak, s az ennek eredményeként létrejövő alkotásoknak, szellemi és tárgyi produktumoknak. Többféle nézőpontból kutatták s kutatják az emberi alkotóképesség (kreativitás) és termelékenység (produktivitás) feltételeit, de mind ez ideig nem alakult ki olyan komplex tudományos szakterület, átfogó szándékú interdiszciplína (*Könyvtáros*, 1984/11. sz.), amely minden oldalról, minden érintett tudományág ismeretkészletét megfelelően értékelve, integráltan vizsgálná a tudományos, technikai, művészi alkotás problémakörét.

Ezért javasolta egy magyar kutató, *Magyari Beck István* ilyen jellegű tudományág, a kreatológia (alkotástan, alkotáselmélet) létrehozását, s ő maga megalapozó vizsgálatokkal, nemzetközileg is számon tartott tanulmányokkal járult s járul hozzá e bonyolult tudomány sok lényeges kérdésének felvetéséhez és megoldásához.

Néhány korábbi ismertetésünkben már érintettük a kreatológia témakörébe sorolható kérdéseket, főként a heurisztikáról (*Könyvtáros*, 1978/5. sz.), a brainstormingról (*Uo.* 1979/7. sz.), az innovációról (*Uo.*, 1982/3. sz.), az emberi tényezőről (*Uo.*, 1984/2. sz.), a konvergenciáról és divergenciáról (*Uo.*, 1984/9. sz.) szóló cikkünkben. Ezekben hangsúlyoztuk az alkotás és a problémamegoldó gondolkodás összefüggéseit, elsősorban az új tudományos eredmények és termékek létrejöttében, terjedésében, hasznosításában.

Jelenlegi nehezebb gazdasági körülményeink között feltétlenül szükség van tudományosan bizonyítható, gyakorlatilag is alkalmazható kreatológiai ismeretekre a társadalmi-gazdasági reformszellem kialakítása, a megújulás megerősítése érdekében. Döntő szempont ebben a tekintetben, hogy milyen mértékben bontako-

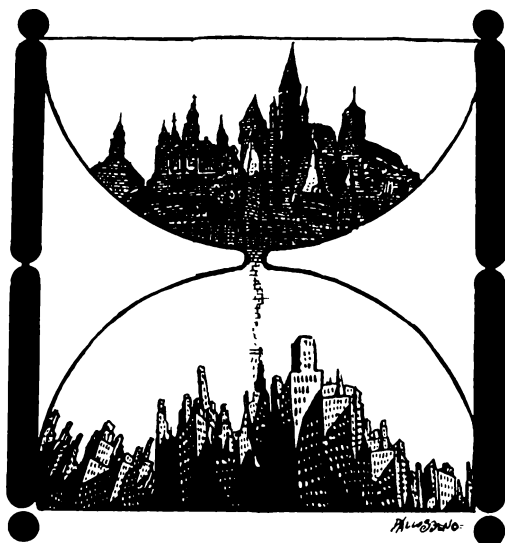
zik ki a kreativitás személyes és közösségi (szervezeti-intézményi) vonatkozásban. Ez azért meghatározó jelentőségű, mert – *Varga Károly* megfogalmazása szerint – „a legnagyobb tét az emberi erőforrás, az alkotó erő sorsa” (Szemléleti fejlődés a magyar szerveztpsychológiában 1965–1985. = *Valóság*, 1986/5. sz.).

Hogy miként alakul az alkotóerő sorsa, azt – nem kis mértékben – az iskolai oktatás is befolyásolja, ezért a kreatológiának nagy horderejű pedagógiai vonzata van. Ezt a pedagógiai célzatú kreativitáskutatás bőséges szakirodalma is jelzi. Ugyancsak jellegzetes az információnak az alkotásban betöltött szerepe, ennek folytán az információtudománynak, a legtágabb értelemben vett informatikának és a kreatológiának sok érintkezési pontja van.

### Információ, informatika, kreatológia

„Senkinek, sem művésznek, sem tudósnek, sem technológusnak, sem filozófusnak nem sikerülhet az ismeretlen felfedezéséért folytatott kutató küzdelem, ha elméje nincs felszerelve a gondolkodáshoz szükséges apparátussal: tények, elvek, elméletek sokaságával, ahol megtalálható lehet az az ösztönző ismeret is, mely kiváltja az új gondolatot” – írja *H. Rugg* az alkotó képzeletről szóló könyvében (*Imagination*. New York – London, 1963, Harper and Row). Ehhez az intellektuális „felszereltséghez” járulnak hozzá a különféle információs rendszerek, szolgáltatások.

Kreatológiai megközelítésben az információt két nagy csoportra oszthatjuk: egy részük a rutinmunkához, más részük az alkotó munkához kapcsolódik. Minden rutinmunka már valami meglévőnek az ismétlésén (repro-



keresnek a paradigmában, hiányokat és következetlenségeket vesznek észre valóságképükben”. Tudományos paradigmán olyan elfogadott, bizonyítottnak tekintett szemléletmódot értünk, amely modellként szolgál egy-egy témakör kutatásában. Ha egy paradigma „meging”, vagyis „utánzását” nem lehet már követni, akkor paradigmaváltás, új alkotó korszak kezdődik a tudós s a tudomány életében. Foskettnek az a véleménye, hogy a könyvtárak, információs intézmények egyre fokozottabban arra vannak kötelezve, hogy ne csak kielégítsék, hanem anticipálják is az információs szükségleteket, és segítsék elő új gondolatmenetek keletkezését. Erre az informatikai eljárások és rendszerek sok lehetőséget nyújtanak, s ezáltal kreatológiai bázissá is válhatnak.

## A kreatológia nézőpontjai

dukcióján) alapszik, ezzel szemben az alkotó munka során olyan eredmény (produkció) jön létre, amivel addig nem találkoztunk.

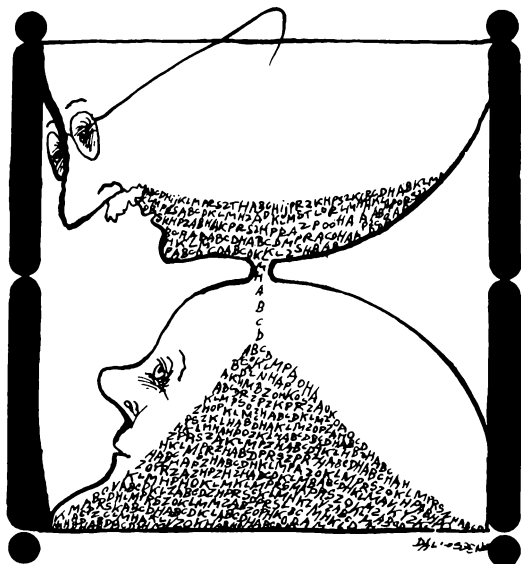
Lélektanilag nézve a rutinmunka és az alkotó munka összefüggésbe hozható az embernek a két alapvető hajlamával, hogy egyrészt állandóságra és biztonságra, másrészt változásra és újításra törekszik, s az utóbbi természetesen kockázattal is járhat. Ez a két hajlam nem egymást kizáró módon, s általában változó mértékben és arányban nyilvánul meg minden emberben. Ennek neurobiológiai és neuropszichológiai alapjai is vannak, minthogy agyunk szerkezetében és működésében az evolúció során kialakult egy olyan réteg, amely az úgynevezett izopraxist, a szinte „gondolkodás nélküli” utánzást valósítja meg, ami lehetővé teszi például a társadalmi beilleszkedést, de „legfőbb akadálya a kreativitásnak” (*Bence Lóránt: A metaforáló agy és elme. = Valóság, 1985/6. sz.*). Pszichológiai és neurológiai okok egyaránt közrejátszanak abban, hogy miként alakul az információk „sorsa” felhasználókban, mennyire válnak alkotóerővé vagy milyen mértékben esnek áldozatul – miként *Norbert Wiener* mondja – „az ismétlődő feladatok halálosan bárgyú természetének”. S ha valódi, szellemünket mélyen érintő, szenvedélyesen érdeklő információt kapunk, az kihívást, felszólítást jelent az alkotó magatartásra.

*D. J. Foskett* szerint „az alkotó tudóst mindig azok között fogjuk megtalálni, akik hibát

Két alapvető megközelítésben foglalkozhatunk a kreativitás jelenségeivel: vizsgálhatjuk az alkotó személy és a létrehozott alkotás szempontjából; az első inkább szubjektív, a második inkább objektív szemléletmódot jelent. Ha az alkotó személyt nézzük, akkor jórészt egy pszichológiai folyamatot próbálunk nyomom követni; ha magát az alkotási terméket (eszmét, tárgyat) vesszük tekintetbe, akkor főként arra vagyunk kíváncsiak, hogy mi a valódi értéke, hogyan hatja át a társadalomnak s kisebb-nagyobb csoportjainak életét. Bármilyen szoros szálak kötik is össze az alkotót alkotásai-val, elérkezik az az idő, amikor a mű önálló életre kel, ha valóban jelentős, és a történelmi-társadalmi, tudományos és művészeti hagyomány részévé válik. Ezt hangsúlyozza Magyar Beck István, amikor azt mondja: „alkotás csak az, ami társadalmi befogadást nyert”, s hogy „maga ez a társadalmi befogadás is egy része az alkotási folyamatnak.”

Mindezekből láthatjuk, hogy az alkotások íve – mondhatnánk azt is: hidja – az egyén és a társadalom között feszül, és sokszor kerül a „feszültség” állapotába. De éppen ezáltal válik az alkotás a társadalmi haladás egyik legfontosabb eszközévé, amit a kreatológiai kutatások – remélhetőleg – tovább erősítenek. Ezeknek a kutatásoknak irányait, követelményeit – Magyar Beck István egyik tanulmányának alapján – a következőkben foglaljuk össze, a szerző által felvetett négy lényeges kérdéskör szerint csoportosítva:

1. Az alkotást, a kreatív terméket (ered-



mányos, technikai, művészeti stb. produktum) kezdeti mozzanatától a befejezésig.

4. Az alkotóképesség, az alkotási folyamat s az alkotási termék összefüggésrendszere, mind az egyéni, mind a szervezeti, mind a társadalmi szintet figyelembe véve.

Ezekből a kérdéscsoportokból kitűnik, hogy a kreatológia valóban komplex módon kívánja megközelíteni az alkotás problémakörét. Ezáltal igyekszik elkerülni a szaktudományos egyoldalúságokat, amelyek időnként dogmatizmushoz vezethetnek. Ennek egyik ellenszere a szintézisre irányuló látásmód.

Befejezésül érdemes megjegyeznünk, hogy az utóbbi időben mind a tudomány, mind a művészet figyelme fokozottan fordul az alkotófolyamat témája felé. Sok irodalmi vagy művészeti produkciónak tárgya maga az alkotási folyamat. S a kreatológia célja is végső fokon az „alkotás alkotása”.

**Györe Pál**

ményt) meghatározó kritériumok, és ezek mérhetőségi, rangsorolási lehetősége (*kreatometria*); ez a kérdéskör kiterjed az alkotás minden fajtájára (tudomány, ipari termelés, művészet stb.).

2. Az alkotó képesség (*kreativitás*) fogalmának jelentése, jellemzői egyéni és társadalmi (politikai, gazdasági, kulturális) szempontból; ebbe a kérdéskörbe tartozik – többek között – annak vizsgálata, hogy „lehet-e kreatív az egyes ember egy nonkreatív szervezetben vagy társadalomban”.

3. Egy komplex alkotási folyamat nyomon követése történelmi, társadalmi, szervezeti (intézményi-vállalati), pszichológiai és egyéb tényezők alapján az alkotási végtermék (tudo-

## IRODALOM

- Foskett, D. J.*: A könyvtárak, a tájékoztatás és a tudományos alkotóképesség. = *Könyvtári Figyelő*, 1973/3. sz.
- Kedrov, B. M.*: A tudományos alkotás útjairól. = *Magyar Pszichológiai Szemle*. 1969/1. sz.
- Klein Sándor*: Konvergens–divergens–kreatív. (Fogalmak nyomában). = *Magyar Pszichológiai Szemle*, 1985/2. sz.
- Kuhn, Thomas S.*: A tudományos forradalmak szerkezete. 1984, Gondolat
- Magyari Beck István*: Alkotáselméleti (kreatológiai) tanulmányok. 1982, Akadémiai K.; *Üő.*: Az új születése. 1981, Közgazdasági Könyvkiadó; *Üő.*: Kísérlet a tudományos alkotás produktumának interdiszciplináris meghatározására. 1976, Akadémiai K.
- Osmanné Sági Judit–Erdélyi Alisza*: Mi a neuropszichológia? 1982, Magvető

### Kedves Olvasóink!

A szerkesztőség címe megváltozott. Új címünk: Budapest, Alkotmány utca 4. (III. emelet 11. 1054.) Telefon: 113-793. Kérjük, hogy küldeményeiket ide címezzék.

## Dallos Jenő

A telefon pontosan úgy csörgött, mint más-kor. Férfihang a vonal túlsó végén, enyhe akcentussal. „Ez a *Ludas Matyi* szerkesztősége? Dallos Jenőt kérem!” Egy magyar, Amerikából. Ismeretlen. Hozott valamit, szeretné átadni. Emberünk néhány nap múlva be is látogat a szerkesztőségbe. Kezében kis csomag. Bontogatja. Férfifej, profilból, csupa mozgás, nyugtalan kontúrok. A figura, ráismerni, „dallosjenői”. Előző életében fatörzs lehetett, a rohanó folyóvíz, valahol Észak-Amerikában, simára csiszolta. „Könnyűbúvárkodom, ez a hobbim, tudja... Egyik portyázásom során odalent egyszer csak megpillantom... Nocsak, Dallos Jenő utánozza a természetet, vagy fordítva? Fölhoztam, elhoztam.”

Víz alatti kiállítótermekben kalandozni kevesek kiváltsága. Még szerencse, hogy Dallos Jenő munkái javarészt hagyományos utakon jutnak el a közönséghez. Nemzetközi karikatúrakiállításán, 1969-ben Moszkvában tette le a névjegyét először, és mindjárt II. díjat nyert. Azóta, mostanáig harmincnál is több alkalommal szerepelt külföldi kollektív kiállításon. Rajzai bemutatkoztak Montrealban és Tokióban, Párizsban és Újvidéken, Isztambulban és Nairobiban, Gabrovóban és Nyugat-Berlinben. Különdíj, extra különdíj, kiemelt karikatúradíj, nagydíj... Majd minden tárlat után gazdagodott valamilyen tróféával. Csaknem húsz önálló kiállítása volt eddig. Munkáit számos külföldi gyűjtemény megvásárolta, így egyebek közt a montreali Humor Pavilon, a bázei Karikatúra Múzeum és a tokiói Humor-múzeum. Önálló kötettel 1977-ben debütált (Adam und Eva – Corvina – Eulenspiegel Könyvkiadó), s túl a 16. köteten, e pillanatban már néhány újabb anyag is együtt áll. Külön említést érdemel a Móra Kiadónál megjelent mesekönyve, a *Télapó az állatok között*, a maga óriási, 120 ezres példányszámával. Mini-

könyveiről különös szeretettel beszél, nemkülönben a *Négy és fél dimenzió* című, Japánban megjelent kötetéről. Munkásságát bemutatta a *Pardon*, a *Punch* és számos más lap, folyóirat. Az első és mindmáig egyetlen magyar karikatúrabélyegnek is Dallos Jenő a szülőapja.

Erősen kötődik a Természethez, szülőhelye Pécs-Vasas, gyerekkori csavargásainak színtere a Mecsek, máig sem szívesen él a pesti házrengetegben (Budapest, Hang u. 14., 1108). Mégis így kell ennek lenni, mert ő mindenáron a *Ludas Matyi*hoz akart kerülni, ám a Ludas semmi áron nem ment le Pécsre. Az emlékezetes moszkvai siker óta, immár 16 esztendeje, a lap munkatársa. Előtte évekig térképek születtek a keze alatt, mai stílusa, a zaklatott, vibráló vonalvezetés, úgylehet lázadás a valaha volt, kényszerű precizitás ellen.

Egyedül önmagához hasonlítani, külön ösvényen haladni, mi több: külön ösvényt taposni, ezt tartja a legfontosabbnak. Kockaházak mindent maguk alá gyűrő masírozása, füstben, zajban, szemétben fuldokló környezet, férfiak és nők, ezerkarú, ezerkerekű gépek, bürokrata hatalmasok, az evolúció, a túlélés esélyei – ez Dallos Jenő világa. Szatirikus látásmóddal áldotta (verte?) meg a sors. Robbanékony alkattú, igazságkereső, igazmondó. Munkái hétről hétre a *Ludas Matyi*ban jelennek meg, ezenkívül időről időre az *Élet és Irodalomban*, az *Élet és Tudományban*, a *Pajtásban*, a *Szabad Földben*, a *Magyarországban*, a *Magyar Ifjúságban*. Érdeklődési körének rádiusza tehát meglehetősen nagy, színes paletta.

Életének alakulása egyszerre jellemző és különös. Tipikus annyiban, hogy bárki, bárhol a világon csak autodidakta módon, magamagát építve válhat karikaturistává. Különös annyiban, hogy mást ad és másként. Hogy Dallos Jenőnek hívják.

Münz András

## Pável Ágoston

Pável Ágoston a *Nyugatosok* kortársa volt, legtöbbjükét alig élte túl néhány évvel. Jeles nyelvész, verseskönyvei jelentek meg, s maradandót alkotott mint néprajztudós is. Nevét leginkább talán műfordításai örökítették meg, közülük is a több kiadást megért, *Fernej szolgálégy igazsága* című *Ivan Cankar*-regény tolmácsolása. *Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesülete* könyvtárának élén könyvtárosként érdemeket szerzett a gyűjtemény fejlesztésében, országos hirre emelkedésében. (Pályáját a *Könyvtáros* 1963/11. számában a *Magyar könyvtárosok és bibliográfusok* sorozatban *Kuntár Lajos* ismertette. Ugyancsak a könyvtáros Pável Ágostonról írt *Fáy F. Ervin* a *Dunántúli Szemle* 1949. [1944.] évi 7–8. számaként megjelent Pável-émlékkönyvében.)

Élete és tevékenysége elsősorban Vas megyéhez kapcsolódik, de – amint *Illyés Gyula* írta róla 1975-ben – „Két nép hű fia” volt, amit mi sem bizonyít jobban, mint hogy emlékét hazánkban és Szlovéniában egyaránt ápolják.

Születésének centenáriuma jelent meg – a *Vasi életrajzi bibliográfiák* 19. köteteként – a tevékenységét újból összefoglaló könyvészeti kiadvány, amelyet *Tilcsikné Pásztor Ágnes* szerkesztett és egészített ki *Krajevsky Gizelának Pável Ágoston élete és munkássága 1886–1946* című, 1967-ben megjelent bibliográfiája alapján.

*Takács Miklós* könyvtárigazgató bevezető sorai után az összeállítás az életút főbb eseményeit ismerteti időrendben, majd Pável tudományos munkáinak, tanulmányainak, cikkeinek jegyzékét közli, előbb a nyelv- és irodalomtudományi tanulmányok, majd a néprajzi munkák, a művelődéspolitikai írások – ezen belül a könyvtárügyről, a *Vasvármegye és Szombathely Város Kultúregyesületéről* szóló, valamint a Pável szerkesztői tevékenysége során keletkezett írások adatai következnek –, ezt

a magyar–délsláv kulturális kapcsolatokkal foglalkozó közlemények, életrajzok, megemlékezések, valamint az emlékünnepek és a vegyes témájú munkák leírásai követik. A második fejezet a szépirodalmi műveket és kritikákat, a harmadik a műfordításokat, a negyedik a könyvismertetések sorolja fel. A Pável Ágostonról szóló írásokat tiz témacsoportra tagolta a szerkesztő. A bibliográfia használóinak tájékozódását címmutató, névmutató és rövidítésjegyzék segíti. A kiadvány befejező tiz-egynéhány lapján újabb bibliográfia található: ez *Niki Brumen dr. Avgust Pavel* című bibliográfiájának kiegészítése, Pável Ágoston 1966 és 1986 között szlovén nyelven megjelent munkáit és a róla szóló irodalmat foglalja jegyzékbe. A muraszombati tanulmányi könyvtár munkatársa, *Kuzmič Franc* állította össze.

Jóllehet nem mindenben értünk egyet a bibliográfia szerkezetével, az iménti felsorolásból is kitűnő elaprózottsággal, mindez menthető volna az alapos, pontos föltárás esetén. Sajnos, a bibliográfia csalódást kelt, az első laptól az utolsóig kívánnivalókat hagy maga után. Bár ismertetésünk célja nem lehet teljes hibajegyzék elkészítése, állításunk bizonyítására néhányat fel kell sorolnunk.

## Néhány észrevétel

A 17. lapig idézetekkel szemléletessé tett életrajzi vázlat olvasható, időpontok köré sürítve a legfontosabb eseményeket. A szerkesztő az idézetek szerzőjét következtelenül hol föltünteteti, hol nem. A meg nem nevezettek közé tartozik a *Nyugatból* vett, a 14. lapon olvasható és az 1937-es évszámhoz kapcsolódó idézet szerzője. Ha a szerző után kutatva eljutunk az 58. oldalra, megtaláljuk az erre vonatkozó 152. tételt, azonban ebből sem tudunk

meg sokkal többet, mivel a Nyugat említett számában ketten is irtak Pável Ágoston műfordításkötetéről. Magát a *Nyugat* című folyóiratot kell fellapoznunk ahhoz, hogy megállapíthassuk: az idézet a két recenzens, *Nagy Lajos* és *Nagy Pál István* közül az utóbbi nevéhez fűződik. És ha összevetjük a Nyugatban közölt írást és a bibliográfiában olvasható kiragadott mondatot, kiderül, hogy maga az idézet – két helyen is – pontatlan.

Pável Ágoston munkái között néhány kézirat leírása is található, többnyire a lelőhely megjelölésével együtt. De már az 1. számú tétel – A vend nyelv magyar kölcsönszavai. Nyelvészeti szakdolgozat. Kézirat. Bp. 1908? 91 lev. – esetében sem állapítható meg, hol van: a Pável család tulajdonában vagy valamilyen közgyűjteményben. (A lelőhely a Krajevszky-féle bibliográfiából kideríthető.)

Csak kiragadott példaként: a 3., 4., a 94., 95. vagy a 122. és a 130. tételszámon fölvert írások mindegyikének címléírása után olvasható a megjegyzés „Ua. Pável Ágoston válogatott tanulmányai és cikkei. Szombathely. 1976.” A tanulmánykötetet leíró 132. tételszámú leírásból azonban a tartalom részletezésének hiányában nem állapítható meg, milyen írásokat is tartalmaz a mű. Helyesebb lett volna például az említett 132. tétel esetében elemző leírást készíteni és a bárhol szerepeltetett tanulmányok lelőhelyeként csak a gyűjtőkötet tételszámára, a 132-re utalni. Ugyanez vonatkozik a *Dunántúli Szemle* által kiadott *Pável Ágoston emlékkönyvre* is.

Az 5. és a 6. tétel lelőhely-meghatározásai szintén pontatlanok. A 6. tétel lelőhelyeként a *Nyelvudomány* című folyóiratot jelöli meg a következőképpen: 1916. 3–4. sz. 161–187., 263–282. p. Ebből összevoit 3–4. számra következtethetünk, s arra, hogy az írások a számon belül két helyen jelentek meg. Holott itt önálló 3-as és 4-es számról van szó. (A hiba már a Krajevszky-bibliográfiában megtalálható – kár, hogy az újabb kiadvány ellenőrzés nélkül átvette az adatokat.) A nagyvonalú összevonás azért is sajnálatos, mivel a 6. tételszámú *Vend szöveggyűjtemény* négy önálló, külön címet viselő nyelvészeti tanulmányból áll, ezek megérdemelték volna cím szerinti felsorolásukat.

A 13. tételszámnál a következők olvashatók: *A Baumgarten-díj a vasi gránicon*, majd ezt követi két lelőhely megnevezése. A leírásból úgy tűnhet, hogy mindkét írás azonos címmel jelent meg, holott a *Weöres Sándor*t méltató

két Pável-írás közül az egyik címe: *Híradás érkezett*.

Kétnyelvű, illetve idegen (esetünkben szlovén) szavakat tartalmazó kiadványokban alapkövetelmény az idegen nyelv helyesírásának következetes használata. Mivel a Pável-bibliográfiát gépelt kézitról sokszorosították, az ékezetek bejelölése nem okozhatott volna gondot. Sajnos, még a többször előforduló nevek esetében sem tapasztalható egységes írásmód. Vagy például a 14. tételben, a *Kukucimba* címszónál lemaradt az ékezet (*Kukučimba*, esetleg *Kukućimba*), s elmaradt a kiegészítő magyarázat is. Enélkül pedig ki gondolná, hogy a magyar *Kukutyin* (például „Kukutyinba ment zabot hegyezni!”) kifejezés idegen megfelelőjével van dolgunk.

A 18. tétel adataiból megtudható, hogy a leírt dokumentum a Pável család tulajdonában levő, 1937-ben készült kézirat. Ám a leírás azt is megjegyzi, hogy ugyanaz a munka az 1976-ban megjelent, már említett tanulmánykötetben is szerepel, így aligha érdekelhet bárkit is a kézirat őrzésének, birtoklásának helye.

A 21. tételszámú leírásban Kacki pastér (helyesen Kački pastér) címmel szereplő két cikk közül a másodiknak nem ez a címe. A *Vasi Szemle* 1939. 3. számának 189. lapján olvasható, a *Kački pastér – szitakötő – kigyópásztor* szóhoz kapcsolódó cikk címe *Kačnyek*.

## Versék, mutatók és egyebek

A *Bálványomlás* és a *Búcsúzóra* (137. és 138.) című versek egyszerre jelentek meg a *Muraszombat és Vidéke* című lapban. Ha korábban kifogásoltuk a különböző számokban megjelent írások egy kalap alá vételét, most azt kell szóvá tennünk, miért nincsenek egy tételszámon e versek. Az csupán apróság, hogy míg a rövidítésjegyzék jelzi (V) = versek, addig a címléírások végén következetesen nem rövidítve, hanem kiírva olvasható a műfaj megjelölése (134–140.).

A Pável Ágostonról írt, neki ajánlott versek adatai között olvashatjuk a 424. tételszámú leírást Weöres Sándor Pável Ágoston emlékének szentelt költeményéről. De Weöres Sándor *Egybegyűjtött írásainak* miért csak az 1975-ös, 3. kiadását vették fel? Miért nem az elsőt vagy a másodikat? Vagy miért nem a föltehetően könnyebben hozzáférhető legfrissebb, 1981-es, negyedik kiadást? Vagy miért nem valamennyit? (A vers egyébként szerepel

a költő *Elysium* című gyűjteményében is!) Elkerülte volna az anyaggyűjtők figyelmét az is, hogy Weöres Sándor először 1934-ben, majd 1985-ben hasonlóan újból megjelent *Hideg van* című első verseskötetében ajánlott más költeményt is Pável Ágostonnak, *A Krisztus-szemű asszonyokat?*

Mi indokolta, hogy Pável műveinek esetében a mutatók csak az azonos címűek és műfordítások műfaját jelöli meg, a többiekét nem. Vagy ez is fölösleges, és rábizzuk az olvasóra, hogy minden esetben lapozzon vissza a tételszámhoz, vagy pedig a többi tételnél is jelölni kellett volna a műfaji meghatározást. Néhány pontatlanság a névmutatóból: *E. Fehér Pál* írása nem a 255., hanem a 254. tételben található, *Székely András Bertalané* nem a 369., hanem a 364. tételben szerepel, Weöres Sándor nevével a mutató nem hivatkozik a 418. tételre, a 78. és a 81. tétel szerzője *Szepesházi Róbert*, a mutatóban viszont kétszer olvasható Szepesházi neve, az utóbbi tételszámon tévesen Szepesházi *Norbért*ként.

Semmiképpen nem volt szerencsés a 482 tételes bibliográfia végén egy újabb, 71 tételes

bibliográfiát közölni, újabb névmutatóval és rövidítésjegyzékkel. Helyesebb lett volna bevezetőben indokolni az összevonást.

Végül egy látszólag formai kérdésről: a belső címlapot követő páratlan oldalon, dr. Pável Ágoston aláírása fölött fába metszett arckép látható. A metszetet alkotó művész neve azonban a kiadványban sehol sem szerepel. Mi a stílusjegyek alapján az ex librist *Fery Antal* grafikusművésznak tulajdonítjuk. (Viszont nem tudjuk, hogy ki készítette az 55. lapon látható illusztrációt, és ki a 72. lap Cankar-portróját.)

A Pável Ágoston életművét feltáró bibliográfiára szükség volt, e kiadvány azonban a legkevésbé sem méltó Pável sokoldalú, értékes tevékenységéhez. Így a jövő bibliográfia készítőjének csak azt tanácsolhatjuk, hogy e munka alapján vegyen kezébe újra minden publikációt, s készítse el újra a bibliográfiai leírásokat. De az új adattár megjelenésére alighanem várni kell egy következő évfordulóig! (*Berzsenyi Dániel Megyei Könyvtár, Szombathely, 1986. 158 l.*)

Harmat Béla

## Könyvtári kis tükör Ajánló könyvjegyzék

### *Természettudomány 1945–1983*

Felkerült a pont az „i”-re. Olvasom a szerkesztő bevezetésében: „A Könyvtári Kis Tükör sorozatnak ez a kötete nem véletlenül maradt utolsónak”. Ha e közlésből bennünket most csak az „utolsó” érdekel, és itt még csak ez érdekel, illik a sikerre koccintást kezdeményezni a Könyvtártudományi és Módszertani Központtal: szép volt, fiúk (és lányok is)!

A boldog befejezés alkalmából kíváncsi lettem az időben hosszúra nyúlt „bajnokság” (szelektív bibliográfiák szerkesztéséről lévén szó, bátran lehetne írni „bajvívás”-t) egyes „fordulói”-ban nyújtott teljesítményekre, azaz az egyes kötetek kritikai fogadtatására. Ami igaz, az igaz: minden recenzensnek voltak – és lehettek – hol súlyosabb, hol kevésbé súlyos kifogásai az általa bírált kötetrel kapcsolatban.

A bíráló megjegyzéseknek – s erre hadd hívjam fel a figyelmet – volt egy közös elemük: a „csapat” időnként könnyelműen játszott, s eközben olykor elemi ügyetlenségeket is megengedett magának.

Ünneprontó mégsem leszek, inkább – a „lesz még új bajnokság” (kell is lennie) jegyében – *Könczöl Imre* korábbi szövegét kölcsönkérve (*Könyvtáros*, 1985/5. sz.) minősítem a vállalkozás egészét: „A kistükör sorozat fő érdeme, hogy nem a kezdő vagy az úgynevezett átlagolvasók vélt igényeihez igazodik – bár azok számára is készül –, hanem tudatosan és tudományos igénnyel igyekszik segíteni a tájékozódásban a közművelődési könyvtárak olvasóinak minden rétegét... Ebből következik másik érdeme: a könyvtárosoknak is fontos

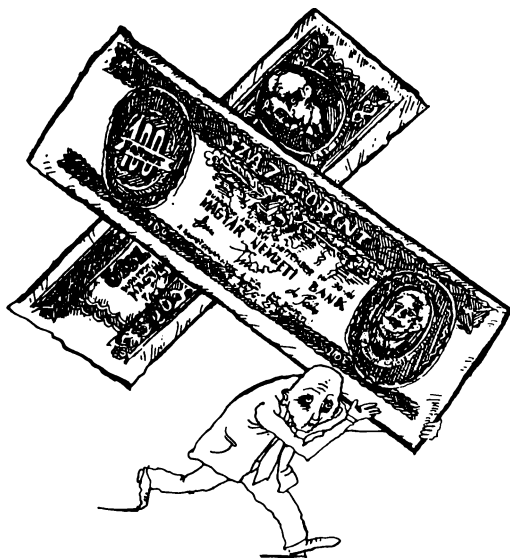
segítőjévé vált. Az újabb kiadások előtt – folytatja pár sorral arrébb Könczöl – érdemes lenne a könyvtárosok szélesebb körének a véleményét megismerni, hogy a szerkesztésben a gyakorlati felhasználók tapasztalatait is figyelembe vehessék”. Ehhez van még egy kiegészítő javaslatom: az új kiadás köteteit, sőt: kötetrészeit szakemberekkel – matematikusokkal, orvosokkal, mérnökökkel, mezőgazdákval stb. – is lektoráltatni kellene. De tüzetesen, érdemben. Csak akad e honban – például a TIT közvetítésével és segítségével – egy-két tucatszintnyi olyan „nem könyvtáros” szakember, aki hajlandó a könyvtárossal együtt céduláról cédulára átrágni magát az adott szakterület (egyáltalán számításba jövő) könyvanyagán, s olyan produktumot tétő alá hozni, amely „maga a tökély”.

Az eddig leírtak – magától értetődően – a természettudományos könyvirodalmat összefoglaló zárókötetre is vonatkoznak.

*A kötet szerkezete.* Az érdeklődő olvasó vagy könyvtáros jól, világosan szerkesztett bibliográfiai művet vehet a kezébe. A legelejen található tartalomjegyzék, amelyben a verzállal szedett szakmegnevezések és a nem verzállal szedett részterületek az ETO rendjében követik egymást, gyors eligazítást ad a tekintetben: mit hol kell keresni. (Az ETO-t nem ismerők számára nem ártott volna elkészíteni a tartalomjegyzék betűrendes változatát, amely mindössze négy oldalt vett volna igénybe.)

Az irodalomban gazdag, nagy szakterületek egészével foglalkozó művek felsorolása is tagolódik, amit a tartalomjegyzékben a beljebb szedett tárgyszavak érzékeltetnek. Ezen belül a következő sorrend érvényesül: Enciklopédiák, lexikonok, szótárak, bibliográfiák; Történeti művek; Életrajzok; Történeti jelentőségű művek; Természettudományos világkép; Népszerűsítő művek; Kézikönyvek, összefoglaló művek; Feladatgyűjtemények, ebből a „repertóár”-ból konkrét esetekben – természetesen – csak azok használhatók fel, amelyekre van irodalom. Ezután kerül sorra az egyes részterületek irodalmának közlése. Itt – az állatrendszer-tanét kivéve – már nincsenek kisebb „skatulyákba” helyezések, azaz az elemi tárgyszavakon belül a művek adatai ábécérendben foglalnak helyet.

A bibliográfiai leírások „régimódi”-ak. Minden műnek van tételszáma (de minek, ha nincs szerzői és névmutató, amelynek korántsem kellene olyan sutának lennie, mint amilyet Szabó Sándor az orvostudományi–mezőgaz-



dasági kötetet ismertette a *Könyvtáros* 1985. évi 10. számában kifogásolt), és – ha 1964 után jelent meg – közlik az *Új Könyvek* regisztrációs számát is. Erre, ha onnan nézzük a dolgot, hogy bibliográfiánkban minden leírást annotáció kísér, nincs szükség; ha onnan, hogy segítségével ár-adatot, minősítési jelet akarunk visszakeresni, esetleg pótcéduákat rendelni, talán.

*Számok tükrében.* Bibliográfiánk összesen 465 művet érdemesít arra, hogy adatait szerepeltesse. Ez összesen 586 kötetet tesz ki. A kötettszámot nem is annyira a többkötetes művek sokasága emeli meg, mint a három évkönyvsorozat (*Az Élet és Tudomány Kalendáriuma; Csillagászati Évkönyv; Fizika*) és néhány „rengeteg kötetes” összefoglaló mű (*Mai fizika, Magyarország állatvilága* stb.) – egyébként csak helyeselhető – felvétele.

A magyar szerzőjű (közéjük számoltam a külföldi magyarokat is) művek aránya kerekén 60 százalék. A külföldi eredetű 40 százalékban azt látom, hogy könyvkiadásunk egészséges mértékben tagadja az „extra Hungaricum non est vita”-t, mondhatnám, nem idegenkedik a külföldi szerzők műveitől.

Mivel e válogatott bibliográfia mindenképpen egyfajta (és nem is utolsó) reprezentációja a természettudományos könyvkiadásnak, érdekelt, hogy mely kiadók terméséből kerekedett ki ez a halmaz. A következőkéből (a bibliográfiai leírásban elsőként feltüntetett kiadók

szerint számolva): Gondolat 178, Műszaki 77, Tankönyvkiadó 44, Natura 35, Akadémiai 25, Mezőgazdasági 18, Kossuth 17, Magvető 16, Móra 8, Közgazdasági 6, Medicina 5, Külföldi kiadók (közös kiadások) 29. A maradékon még tizennégy kiadó osztozik, többségükben második vagy harmadik helyen feltüntetett kiadóként (a többkiadós művek száma 21).

A sokféle kiadó szereplése már önmagában jelzi, hogy a kistükör e kötetének készítői is szem előtt tartották azt, amit Könczöl úgy fogalmazott meg, hogy „tudományosan és tudományos igényvel... segíteni a tájékoztatásban a közművelődési könyvtárak olvasóinak minden rétegét”.

Örömmel konstatáltam, hogy a szomszéd országok magyar könyvkiadói (főként a romániaiak) viszonylag sok (esetenként közös ki-

adású) művel járultak hozzá az ajánlat mennyiségének, minőségének és változatosságának növeléséhez.

A nagy természettudományos szakterületeken a terület egészére vonatkozó mű-kínálat ugyancsak gazdag. A mintegy 180 művet kitevő reprezentációból igen színvonalas segédkönyvtárat és olvasótermi gyűjteményt lehet kialakítani konkrét könyvtárak megkívánta konkrét bőségben. (E művek közül számos rejtett bibliográfiát is tartalmaz, amire a bibliográfiai leírások – hál’ istennek – felhívják a figyelmet.) A bibliográfia e tulajdonságában a „könyvtárosnak segítés” könczöli ismervét látnom megalósnltni.

Nem érdektelen a bevalogatott irodalom életkora sem, amelyet a fő szakterületek szerinti bontásban mutatok be (lásd táblázat!).

Fő szakterületek	A fő szakterületekre felvett művek száma kiadási évük szerint														Összesen (ebből évkönyv)								
	59-ig	64-ig	65	66	67	68	69	70	71	72	73	74	75	76		77	78	79	80	81	82	83	
Természettudományok általában	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	1	-	1	-	-	-	-	-	5 (1)
Környezetvédelem, természetvédelem	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	5	2	4	-	2	1	-	7	3	25
Matematika	-	-	-	1	-	4	-	4	2	8	-	8	7	4	12	8	5	4	11	5	3	86	
Csillagászat	-	-	-	-	-	-	3	-	-	2	3	2	6	2	4	1	5	3	3	1	36 (1)		
Geodézia	-	1	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	2	1	1	-	2	7		
Időmeghatározás	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-	-	-	1	2		
Fizika	-	-	-	-	2	-	3	7	3	4	5	8	9	9	7	5	8	9	4	8	92 (1)		
Kémia	-	-	-	-	-	-	-	-	6	2	3	1	2	1	4	7	2	5	2	3	38		
Földtudományok, geológia	-	-	-	-	-	2	-	-	1	2	1	2	1	1	-	1	-	1	-	-	12		
Meteorológia, klimatológia	-	-	-	-	-	-	1	-	-	1	-	1	-	-	1	-	-	1	-	1	6		
Óslénytan, paleontológia	-	1	-	1	-	-	-	-	-	1	-	-	-	1	1	-	-	-	-	-	5		
Biológia	-	2	1	2	2	2	1	-	3	2	5	4	6	5	5	7	4	8	5	2	2	68	
Botanika, növénytan	2	-	1	2	1	1	1	2	-	1	-	-	1	1	2	1	1	-	2	1	2	22	
Állattan	3	2	3	2	3	1	1	1	1	4	2	1	1	1	7	6	4	10	1	3	4	61	
Összesen	5	6	7	8	6	10	5	14	13	26	18	25	36	33	44	39	32	39	39	27	30	465 (3)	
Százalékarányban	2,3%		7,8%					60,3%						29,0%				0,6%					

A felvett művekből 75 (16 százalék) többedik kiadás: a második kiadású művek száma 38, a harmadik kiadásúaké 11, a negyedik kiadásúaké 13. Öt kiadást ért meg 7, hatot és hetet 1–1, nyolcat és tízet 2–2 mű. Az 1965 és 1969 között megjelent művek közül 5,5 százalék a többedik kiadás, az 1970 és 1979 között megjelentek közül 16,4 százalék, hogy aztán a nyolcvanas évek négy esztendeje alatt megközelítse a 20 százalékot. Mindenesetre a többedik kiadású művek szerepeltetése „biztos találat” a válogatást illetően.

Noha egyetértek a bibliográfia „lehetőleg minél újabb kiadású műveket” válogatási elvével, a különböző évkörök szereplési arányai és a válogatás szakterületek szerinti kiegyensúlyozatlansága (ezt a bevezető is elismeri) láttán feléled bennem a gyanú: vajon érdemben átnézték-e a szerkesztők a magyar könyvtermés „Új Könyvek előtti” éveit, vagy csak a lexikális és a hosszan folytatólagos vállalkozások erejéig tallóztak bennük? Próbaképpen elővettem hát a *Magyar Könyvészet* 1964. évi kötetét. A következőkben e kísérletemről számolok be.

Egy bemérési kísérlet és a belőle adódó megjegyzések. Az 1964. évi könyvtermést bibliográfiánkban összesen hat mű (részmű) képviseli. Egy, nevezetesen *Az élővilág fejlődéstörténete* kivételével csupa olyan, amely évkönyv volta miatt (*Az Élet és Tudomány Kalendáriuma, Csillagászati Évkönyv*) az iménti statisztikában nincs is megjelenési évhez kötve, illetve amely, lévén éveken át elhúzódó sorozat, a megjelenési kezdőévnél van felvéve (*Kultúrflóra, Magyarország állatvilága*). A *Magyar geológiai irodalom bibliográfiájának* 1964-ben megjelent kötetére pedig csak utalás olvasható egy későbbi kötet annotációjában.

Mivel bibliográfiánk és a Magyar Könyvészet 1964. évi kötete lényegében azonos szerkezetű, a bemérés roppant egyszerű volt: a Magyar Könyvészet minden olyan tételénél megálltam, amelyet a kistükör gyűjtökörébe illőnek véltem, majd megnéztem, hogy lapjain az adott cím később megjelent művel „le van-e fedezve”, illetve mennyire bőséges címem tárgykörének szerepeltetése. Kiírtam mindazokat a címeket, ahol nem éreztem a „lefedezést” száz százalékosnak, továbbá azokat is, amelyeket „több változatú reprezentálás”-ra alkalmasnak tartok (később megírom, mit értek ezen).

A két csoportba – véletlenül – egyaránt tíztíz munka került be.

A bemérés nyomán első megjegyzésem a következő: nagyjából beigazolódtott az a gyanúm, hogy a bibliográfia az 1965 előtti termékkel a kelletténél mostohábban bánik. Íme: itt van mindjárt *Engels Anti-Dühringje*. Nem kellett volna a *Természettudományok általában* szakcsoportban – mondjuk – történeti jelentőségű munkaként szerepeltetni? (Akkor is, ha a sorozat valamelyik más kötetében benne van.)

Az alkalmazott matematikánál kár volt mellőzni *Kármán Tódor* és *Maurice A. Biot Matematikai módszerek mérnöki feladatok megoldására* című munkáját, minthogy a bibliográfiában ilyen alkalmazásra nincs fedezet.

A fizikai népszerűsítő irodalom körében jól megfértné volna *G. Niese Fizika a mindennapi életben*, az optikáiban *J. Schwartz Mit mutat a nagyító?* (ad notam: „A gyerek is közművelődési könyvtári olvasóréteg”), a villamosságiában pedig *G. Conrad A vörös villám* című könyve.

Az ismeretterjesztő irodalomban szegényesen képviselt 1964. évi termék két művet is kínált volna (*A. Bujanov: Atom, molekula, élővilág* és *Dzsida L.: 200 kémiai kísérlet*).

*Stegena L. Atlantisz és Vécsey Z. Forrongó Föld* című munkája érdemben gazdagíthatta volna az amúgy is némileg sovány földtudományi szakot.

Végül: az ugyancsak méltánytalanul kevés művel szereplő botanikába nem ártott volna felvenni *Soó Rezső* 1964-ben indult művét, *A magyar flóra és vegetáció rendszertani-növényföldrajzi kézikönyvét*.

A bemérés ösztönözte második megjegyzésem módszertani kérdésként fogalmazódhat meg, és a jövőre vonatkozik. Nevezetesen: nem lehetne-e a sorozat újabb kiadásában több változatú reprezentációt megvalósítani, azaz a túlnyomórészt azonos tárgykörű művekből olyan bibliográfiái „csomósodásokat” kialakítani, amelyekben az adott tárgykör legjobbnak ítélt műve szerepelne önálló tételként (ez nem mindig lenne feltétlenül azonos a legfrissebbel), s ennek annotációjában kerülne sor egy-két (de nem több) további, nagyjából-egészéből egyenrangú cím feltüntetésére. (A szakemberlektorokra nem utolsósorban ezért volna szükség.)

Ötletem indoklása: korántsem minden könyvtár rendelkezik a bibliográfiában kiemelt halmaz egészével. Ezért megnyugtatóként hatna rájuk, ha látnák: meghatározott tárgykörökben bizonyos műcserékkel is kvalitásos reprezentáció érhető el.

Az 1964. évi termésből az ilyen „vagy helyette”-feladat ellátására *R. Wesley Mindenki matematikája*, *P. Coudrec A csillagászat története*, *Horváth Á. A végtelen világegyetem*, *G. Radezun Máglyák és csillagok*, *Róka G. A világegyetem megismerésének útjai és tévútjai*, *Meljuhin A szervesetlen természet dialektikája*, *G. Heber-G. Weber A relativitás filozófiai problémái*, *R. E. Peieres Szilárdságtan* című munkája látszik (hangsúlyozom: elsődleges megközelítésben) alkalmasnak.

Ha mechanikusan számolunk, első javaslatom megvalósítása legalább kétszáz, a másodiké is legalább ugyanennyi művel való bővítést feltételez, ami ellen a „parttalanság”-ra hivatkozva lehetne tiltakozni. Csakhogy: egyrészt voltak e sorozatban terjedelmesebb kötetek is, de mégse parttalanok, másrészt pedig 1945-ig szisztematikusan visszanyúlva, évenként egyre fogyna a pótlólagosan beemelő művek száma.

Állítom ezt a *Magyar Könyvészet 1945–1960* természettudományi részének átnevezése után, ahol – már nem összehasonlító beméréssel – mindössze 100–110 olyan művet

tudtam „felfedezni”, amelyek adatainak felvételén egyáltalán töprengeni érdemes. Ennek egyik oka, hogy a hatvanas évek előtti könyvkiadásból nagyrészt hiányoznak a *Gyorsuló idő* és a *Gondolat zsebkönyvek* típusú sorozatok (helyettük azóta elértektelenedett broszúrák jelennek meg garmadával). Aztán: számos, az elvont ismérvek szerint figyelembe veendő munka „ideológiai elavultsága” miatt (például biológia) „üti ki magát” eleve a mérlegelésből.

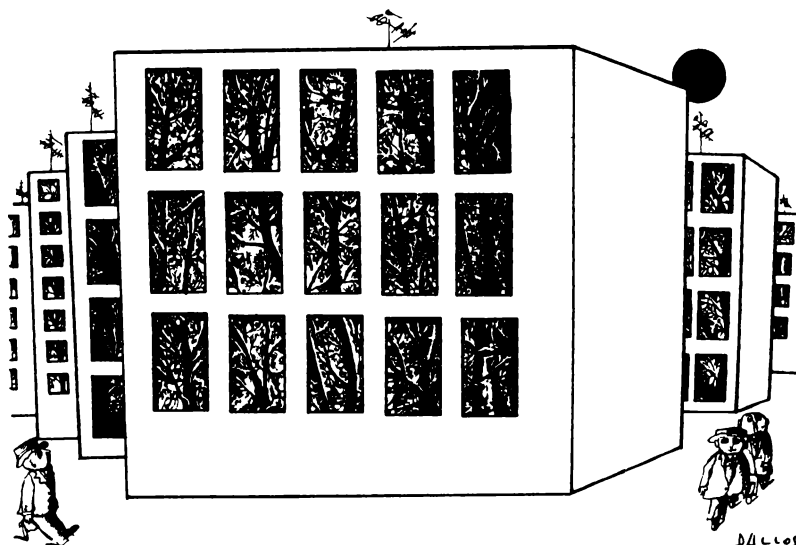
De még az elvileg számításba vehető 100–110 mű 60–70 százaléka is kirostálódna az érdemi munka során, mert lévén egyetemi tankönyv vagy sikerkönyv, későbbi, sokadik kiadásával már amúgy is benne szerepel a reprezentációban, vagy éppen a „leváltója” kapott már helyet benne. Mindent összevéve: az 1945-ig kiterjesztett szisztematikus figyelés ténylegesen csak mintegy 60–70 címmel bővítette volna ki a bibliográfia ajánlatát, köztük hazai nagy tudósok (például *Riesz Frigyes*, *Soó Rezső*, *Vadász Elemér*), népszerű ismeretterjesztő szerzők (például *Jakucs László*) és „történelmi jelentőségű géniuszok” (például *Galilei*) néhány művével. Így aztán teljesen jogos lett volna az „1945–1983” kiírása.

*Akiknek a bibliográfiát köszönhetjük.* Megjegyzéseim ellenére teljes mértékben valónak érzem a *Bevezetés* panaszait, nevezetesen, hogy „az ETO 5-ös, Természettudományok főosztálya... igencsak vegyes felvágott... – túl sok és túl sokféle, heterogén anyagot tartalmaz... Ennek a sokféleségnek a közművelődési könyvtárak szemszögéből nézve természetesen

megvan a maga sajátos kiadásszerkezeti vetülete. Bizonyos szakterületeknek (ilyen a kémia, a növénytan) alig van ismeretterjesztő jellegű irodalmuk; másoknak (ilyen a matematika és a »kemény« biológia) a megközelítéséhez nem vezet »királyi út« ... Ugyanakkor időnként felbukkannak divatos témák (ilyen volt vagy húsz évvel ezelőtt a molekuláris biológia, ilyen napjainkban a környezetvédelem vagy az etológia), melyek magyarul megjelent irodalmából is szinte kis könyvtárat lehetne összeállítani. Ezek az adottságok – és még valami: a két magyar világnagyság, *Bolyai János* és *Szent-Györgyi Albert* műveinek sokasága – óhatatlanul némileg befolyásolták a válogatás kiegyensúlyozottságát”. S nemcsak azt, hanem „utolsónak maradását” és nehézségi fokát is.

Követendő gyakorlat a majdani felhasználók bekapcsolása az anyaggyűjtésbe (itt a Hajdú-Bihar Megyei Könyvtár és az FSZEK Szakassits Árpád úti fiókkönyvtárának munkatársai végezték el ezt az előzetes, kipróbálás értékű feladatot). A kötet előkészítő szerkesztője *Paulinyi Jenőné*, szerkesztője *Szilágyi Tibor* volt. Lektorként *Dáczér Éva* és *Sasvári Györgyné* működött közre a végső megformálásban. Főszerkesztőként *Bereczky László* jegyzi a kötetet, amely egy sorozat „záróköveként” és önmagában egyaránt komoly nyeresége a hazai szelektív bibliográfiakészítésnek. (*Műzsák Közművelődési Kiadó – OSZK Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 1985. – 176 l. 44 Ft.*)

**Futala Tibor**

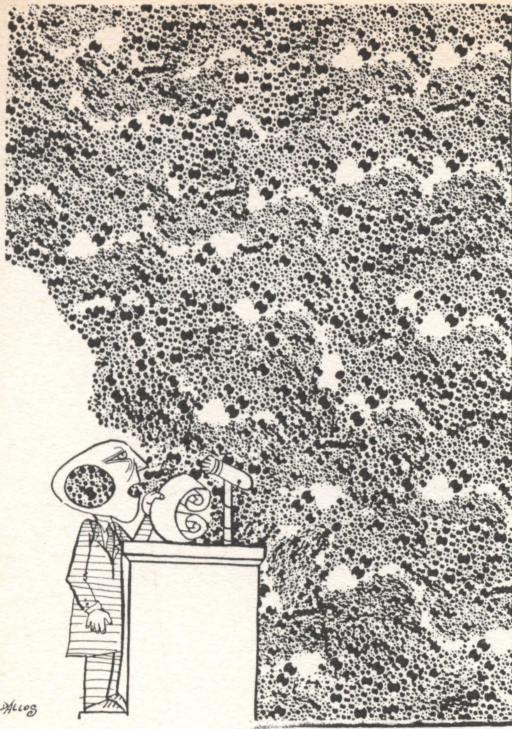


A Könyvtári Híradónak, az FSZEK dolgozói tájékoztatójának áprilisi, májusi, júniusi és összevont július–augusztusi számai arról látszanak tanúskodni, hogy ez a hálózati híradó egyre inkább „imperialista”, arra törekszik, hogy a hálózaton kívül is érdeklődést, kíváncsiságot keltsen. Mintha csökkennének – folyamatosan – benne a csak FSZEK dolgozókra tartozó információk, legalábbis egyre tömörebbek (ami néha javukra is válik), és sokasodnának a „kemény”, vérbeli szakmai anyagok. Rejtett bibliográfiákról esik e számokban szó – elméleti igényvel, a hátrányos helyzetű gyermekolvasók tipológiájáról, az MKE társadalomtudományi szekciójának 1985-ös tevékenységéről (ez persze belső ügy is egy szociológiai szakkönyvtár számára), a magyar zenei szakirodalmi bibliográfiáról, az FSZEK központjának könyvheti szakmai bemutatójáról, az FSZEK 1981–1982-es Évkönyvéről, a családi könyvtárakról (igaz, a XXII. kerületben), az analitikus katalógusokról, *Benjámín László*-ról (ahogy sehol másutt). Bizonyos, hogy az FSZEK Könyvtári Híradója egyre érdekesebb, egyre *közhasznúbb*.

A Csongrád Megyei Könyvtáros idei 1–2. száma – mintegy megérezve az „idők szavát” – viszonylag hosszú *Allományvédelmi múltbeteintést* közöl, *Csúri Károlyné* írását. A gazdag dokumentációjú cikk értékes adalékokkal szolgálhat minden témába vágó vitához és megfontoláshoz. Talán csak a tanulságok levonásában bátortalan kissé, de angya maga is „beszél”. A szokásosan bő tanulmány és cikk-kínálatból ezúttal különösen érdekesnek tűnik *Czene Valéria* írása a megye *Történeti és ókortudományi szakkönyvtáráról* (természetesen az egyetemi könyvtárról van szó, annak egy kiemelkedően értékes gyűjteményrészéről), *Rátkai Erzsébet* statisztikai összefoglalója

Csongrád megye tanácsai könyvtárainak főbb adatairól (1984–1985), valamint a szakszervezeti könyvtárak hasonló mutatóit közlő táblázat. *Lippainé Fekete Ilona* két módszertanilag is érdekes helyismereti kiadványt ismertet (Mindszent történetéről, illetve Szentés életrajzi évfordulóiról), de a Somogyi Könyvtár mikrofilmtechnikáját ismertető cikk (*Kórász Mária* munkája) is sokak érdeklődésére számíthat.

A Magyar Könyvszemle 1985. évi 3–4. kettős száma első pillantásra 18. századi különszámnak látszik: *G. Klement Ildikó* a külföldön tanuló magyarországi diákok olvasmányairól írt nagyszabású – mai olvasáskutatók számára is sok megszívlelendőt tartalmazó – tanulmányt, *Kókay György* a hamburgi *Politisches Journal*nak a 18. század végi magyarországi viszonyokról szóló vitáját ismerteti, *Fehér Katalin* pedig a felvilágosodás és reformkori hazai folyóiratok nevelélméleti kérdésekben közétett állásfoglalásairól értekezik. Nem 18. századi témájú azonban a tanulmányok talán legfontosabbika, a hatalmas filológiai apparátussal készült, mélyenszántó gondolatokkal megalapozott, nagy horderejű tanulságokkal, a kutatást nyilván nagyon hosszú időre meghatározó írás *Johannes de Utino* világkrónikájának szövegahagyományozásáról (*Vízkelety András* tollából), valamint *Zöld Ferenc* összefoglalója a magyar könyvkiadás és könyvterjesztés történetéről 1945 és 1985 között. A *Közlemények* rovat viszont megint előnyben részesíti a 18. századot, több tanulmánya szól e korszakról (az egyik egy hadelméleti hungarikát mutat be, a másik egy tudományos folyóiratot ismertet). A szám végén a magyar könyv-, nyomda- és sajtótörténeti szakirodalom 1984-es termését regisztráló bibliográfia (*Bakó Dorottya* összeállítása) található.



**DALLOS JENŐ karikatúráiból**

**(Cikkünket lásd a 112. oldalon)**

